

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**MODERN KENTTE YABANCILAŞMA: 19. YÜZYIL PARİS'İ VE 21. YÜZYIL
İSTANBUL'UNDAN DENEYSEL KESİTLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gizem ÖZER

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

HAZİRAN 2016

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**MODERN KENTTE YABANCILAŞMA: 19. YÜZYIL PARİS'İ VE 21. YÜZYIL
İSTANBUL'UNDAN DENEYSEL KESİTLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Gizem ÖZER
(502131053)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İpek AKPINAR

HAZİRAN 2016

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502131053 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Gizem ÖZER, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “MODERN KENTTE YABANCILAŞMA: 19. YÜZYIL PARİS’İ VE 21. YÜZYIL İSTANBUL’UNDAN DENEYSEL KESİTLER” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. İpek AKPINAR**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Yrd. Doç. Dr. Cemile TİFTİK**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. İlke TEKİN
İstanbul Kültür Üniversitesi

Teslim Tarihi : 2 Mayıs 2016
Savunma Tarihi : 8 Haziran 2016

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimi ve tez süreci boyunca değerli önerileri ile her zaman bana destek olan danışmanım Doç. Dr. İpek Akpınar'a çok teşekkür ederim. Hem keyifli hem sancılı geçen bu süreçte, her zaman yanımda olduklarını hissettiren aileme, destekleri ve yardımlarıyla motivasyon sağlayan Ali, Gizem ve Nurhayat'a, mimarlık disiplinine uzak olsalar da, bu konuya benimle birlikte kafa yoran Özge, İrem, Ece'ye ve destek olan tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Mayıs 2016

Gizem Özer
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xiii
SUMMARY	xv
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı	4
1.2 Tezin Kapsamı.....	4
1.3 Tezin Yöntemi.....	5
2. MODERN KENT, KENTLİ VE YABANCILAŞMA KAVRAMI.....	9
2.1 Yabancılaşma Kavramı	10
2.2 Kentleşme Süreci ve Yabancılaşma	14
2.3 Endüstri Devrimi, Modernleşme ve Yabancılaşma.....	16
2.4 Modernleşen Kentin Ana Sahnesi: Paris.....	19
2.5 Kentsel Mekanda Yabancılaşma: Baudelaire’in “Yoksulların Gözleri” Metni Üzerinden Kentsel Okuma.....	25
3. YABANCILAŞMA DURUMUNUN KENTSEL MEKANA YANSIMASI: KARAKÖY ÖRNEĞİ.....	31
3.1 Karaköy’ün Kentsel Tarihçesi.....	32
3.2 Yazılı Kaynaklarda Karaköy’ün Temsiliyeti ve Söylem Analizi.....	45
3.3 Sosyal Aktörler Üzerinden Söylem Analizi	50
4. SONUÇ.....	65
KAYNAKLAR	69
EKLER.....	73
ÖZGEÇMİŞ.....	83

KISALTMALAR

MSGSÜ : Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Örnekleme: Dönüşümün algısal katmanları.....	11
Şekil 2.2 : Dönüşüm ve yabancılaşma ilişkisi.	12
Şekil 2.3 : Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi.	17
Şekil 2.4 : Yabancılaşmanın kavramsal haritası.	20
Şekil 2.5 : Yapım aşamasındaki bulvarlar (Harvey, 2013) ve Paris haritası.....	21
Şekil 2.6 : Paris bulvarı, Camille Pissarro, 1898 (Url-3).	23
Şekil 2.7 : Paris'te simgesel konut görselleştirmesi, 1845 (Url-4).	23
Şekil 2.8 : Café Tortoni, des Italiens, d'Eugène Guerard, 1856 (Url-3).....	25
Şekil 2.9 : Birey ve kent arasında kavramsal yansımalar.	29
Şekil 2.10 : Yabancılaşma kavramının çalışma ekseninde ele alınma yöntemi..	30
Şekil 3.1 : İstanbul haritası üzerinde Karaköy.....	32
Şekil 3.2 : Galata surları ve Galata Kulesi, James Robertson, 1854 (Url-5).	33
Şekil 3.3 : Karaköy tüneli, 1875 (Url-6).	35
Şekil 3.4 : 1839 Von Moltke ve 1937 Henri Prost planları (Akpınar, 2003).	36
Şekil 3.5 : Karaköy meydan yıkımları (Url-7).....	37
Şekil 3.6 : 1937 ve 1964 yılları Karaköy hava fotoğrafları (Akay, 2014).	38
Şekil 3.7 : 1956-1960 imarında açılan yollar (Esmer, 2013).	38
Şekil 3.8 : Karaköy Bankalar Caddesi'nde atlı vagon (Esmer, 2013).	38
Şekil 3.9 : Karaköy, 1958 (Url-10, Url-11).	40
Şekil 3.10 : Karaköy, 1958 yıkımı (üstte) ve 2015 yıkımı (Url-12).....	41
Şekil 3.11 : Karaköy'deki mekansal kullanımlar.....	43
Şekil 3.12 : Karaköy'ü etkileyen tarihsel değişim süreci.....	44
Şekil 3.13 : Kaynakta yer alan görseller; berber dükkanı ve restoran (Url-13).46	
Şekil 3.14 : Kaynakta yer alan görseller; Karabatak ve Muhit (Url-14).	46
Şekil 3.15 : Insight Guides'tan alınan haber görseli (Url-15).	47
Şekil 3.16 : Lonely Planet'tan alınan haber görseli (Url-16).	48
Şekil 3.17 : Bestyle dergisinden alınan haber görseli (Url-17).	49
Şekil 3.18 : 'Samimi' söylemleri (Url-18, Url-19).	49
Şekil 3.19 : Karaköy üzerine üretilen söylemler.	50
Şekil 3.20 : Haritada Karaköy.	51
Şekil 3.21 : Çalışma alanı, Mumhane Caddesi, Karaköy.	51
Şekil 3.22 : Mumhane Caddesi'nde mekansal işlevler.....	52
Şekil 3.23 : Caddeden alınan kesitler.	52
Şekil 3.24 : Cadde şematik kesit görselleri, 1-4 (Url-20).	53
Şekil 3.25 : Cadde şematik kesit görselleri, 5-8 (Url-20).	54
Şekil 3.26 : Görüşme noktaları.	55
Şekil 3.27 : Aynı sokakta farklı işlevler (Url-20).	57
Şekil 3.28 : Görüşmeler sonucu birey ve kent ekseninde çıkarımlar (1).	59
Şekil 3.29 : Görüşmeler sonucu birey ve kent ekseninde çıkarımlar (2).	60
Şekil 3.30 : Görüşmeler sonucu birey ve kent ekseninde çıkarımlar (3).	61

Şekil 4.1 : Kavramsal harita: mekansal yabancılaşma.....	68
Şekil A.1 : Bütünün kavramsal haritası.....	74

MODERN KENTTE YABANCILAŞMA: 19. YÜZYIL PARİS’İ VE 21. YÜZYIL İSTANBUL’UNDAN DENEYSEL KESİTLER

ÖZET

Yabancılaşma, süreç içinde farklılaşma ile ortaya çıkan bir durum olması sebebiyle özünde dönüşüm olgusunu barındırır. İnsanın hem doğal hem tarihsel varoluşu ve düşünme yetisi sebebiyle dönüşüm durumu, yalnızca dış dünyayı ve çevreyi yansıtmaz, toplumsal ve kültürel verileri de barındırır. Bu yönüyle bilincin geçirdiği dönüşüm tek katmanlı olmamakta, bir çok katmanlı ve çatışmayı yansıtmaktadır. Öte yandan fiziksel mekan için yansıyan, yalnızca o andaki görüntüsü olmaktadır. Dönüşüm gerçekleşir, fakat dönüştüğünü ve yitirdiğini aynı oranda yansıtmaz. Bu yönüyle fiziksel mekan için dönüşümün yansımalarının, tek katmanlı olduğu söylenebilmektedir. Bireyin çok katmanlı algısal dönüşümüne karşı, bireyin birebir temasta olduğu fiziksel mekanın tek katmanlı dönüşümünün yabancılaşmaya neden olması, bu çalışmanın söylemini oluşturur.

Tezin amacı, 21. yüzyıl İstanbul kenti ve kentlisinde gözlenen yabancılaşmayı kavramak, anlamak; bu çerçevede, 19. yüzyıl Paris’i ve kentlisi üzerine yapılan araştırmaları ele almaktır. Çalışma ile, insana dair olan yabancılaşma kavramının, insanın fiziksel etkileşimde olduğu yapıli çevreyi dönüştürerek, ortaya çıkacak yeni bir kavram olan ‘mekânsal yabancılaşma’ durumunun ve yansıma biçimlerinin araştırılması hedeflenmektedir.

Bu çalışmada yabancılaşma durumunun fiziksel mekan üzerindeki izleri kentsel mekanda aranmaktadır. Kentsel mekan, ortak bilinci temsil eden kamunun mekanıdır. Dönüşümün böyle bir çoğulluğun dokunduğu fiziksel mekan üzerinden okunması ile mekandaki yansımaların belirgin hale geleceği öngörülmektedir.

Diğer bir deyişle yöntem, eleştirel kuram içinden literatür taraması ve kentsel mekanda gözleme dayanmaktadır. Tez içerik akışında, öncelikle yabancılaşma kavramı irdelenmiş, kavramın tarihsel gelişim süresince düşünürler tarafından nasıl ele alındığı, hem felsefe tarihi hem de kavramın sosyolojik açılımları, kent ve kentli üzerinden değerlendirmelerle incelenmiştir.

Bugünün mekânsal yabancılaşma incelemesine ışık tutacak olan araç, 19. Yüzyıl Paris kentidir. Paris, kentleşme ve modernleşme süreçlerinde simgesel ve kültürel başkentlerden biri olarak, ‘yaratıcı yıkım’ süreci ile modern kente dönüşmüş, fiziksel mekanla eş zamanlı dönüşen kentliler ise modern insanı oluşturmuştur. Modern insan, aydınlanma, devrimler, endüstrileşme, kentleşme süreçlerinden geçerek, yeni dünyaya adım atmış; özgürlüğe, toplumsal ve kültürel zenginleşmeye, ilerlemeye kavuşmuştur. Öte yandan yabancılaşma kavramı, tüm bu zenginleşmenin beraberinde ortaya çıkmıştır. ‘Yaratıcı yıkım’ süreciyle modernleşen kente tanık olan ve ‘ilk modern’ olarak anılan şair Charles Baudelaire, yabancılaşma durumlarını kendi gözlemleriyle metinlerine aktarmıştır. İlk araç olarak seçilen Paris’ten incelenen deneysel kesit, Baudelaire’in dönüşen mekanı ve insanlarını anlattığı “Yoksulların

Gözleri” metnidir. Bu metnin mekânsal analizi, yabancılaşma durumlarını ortaya çıkarmak üzere, çalışmaya yöntem sunması için yapılmıştır.

Modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan yabancılaşma durumunun ilk yansımalarının izlendiği Paris kenti, kentlisi ve deneysel kesitinin, bugün, 21. yüzyılın yabancılaşma durumuna ve mekânsal yansımasına ışık tutması amaçlanmıştır. Bu sebeple, yabancılaşma durumunun okunduğu ikinci araç, İstanbul’un Batılı yüzü Karaköy semtidir. Karaköy, yüzyıllar boyu, bir çok ulusun yerleşim alanını oluşturmuş, son yüzyıl içinde ise, Paris’te olduğu gibi, ‘yaratıcı yıkım’lar ile dönüşüm süreçleri geçirmiştir ve bu dönüşüm süreçleri hala devam etmektedir. Karaköy’ün eski yüzü, yer yer yıkılarak yenilenmiş/yenileniyor, yer yer ise eski, yerel dokusunun içinde, modern dünyaya ait alışkanlıkları barındıran yeni mekanlar var olmaya başlıyor. Böyle bir dokuya sahip olan Mumhane Caddesi, Karaköy semtinden alınan deneysel kesit olarak, çalışmanın ikinci aracını oluşturmuştur.

Bir çok kişi için, yerel doku (esnaf, sokak satıcısı vs.) ve yeni doku (kafeler, restoranlar, tasarım mekanları) birlikteliği, modern dünyadan uzaklaştıran, çünkü sosyal sınıf ayrılıklarını ortadan kaldıran ve hatta yabancılaşmaya meydan okuyan bir yapılaşma olarak görülse de; Mumhane Caddesi üzerinde, farklı sosyal sınıflardan seçilen sosyal aktörlerle yapılan görüşmeler sonunda, farklı sosyal sınıflara ait kullanıcılar arasında mekan kullanımına dair sınır olduğu gözlemlenmiştir. Bu sınır, yerel olanın karşısında, yeni olanın yanında; görünür olmayan fakat herkesçe kabul edilen bir sınır olarak algılara yerleşmiş ve normalleşmiştir. Bu durumun algısal olarak normalleşmesi, sınırın bir tarafında bulunanlar için kötünün iyi, sınırın diğer tarafında bulunanlar için ise iyinin kötü olarak yorumlanmasına ve görünür olmayan bu sınırın güçlenmesine sebep olmaktadır.

Sonuç olarak, mekânsal yabancılaşma durumunun ortaya çıkardığı kavramlardan ilk ve en okunuru olan ‘sınır’, hem 19. yüzyıl, hem de 21. yüzyıl modern kentinde görünür durumdadır. Öte yandan, modernleşme süreci içinde, mekânsal yabancılaşmanın farklı görünümlerinden de söz etmek mümkündür. Bunlar; modern dünyanın üretim ve tüketim döngüsüne paralel, ‘mevcut gerçekliğe uzak mekan üretme’ ve ‘gerçek mekanı tüketme’ eylemleri olarak ortaya çıkmaktadır. ‘Mevcut gerçekliğe uzak mekan üretme’, yabancılaşmaya karşı bir duruş olabileceği gibi, bireyin kendi gerçekliğinden, yani insan ölçeğinden uzaklaşması durumu, bireyi yabancılaşmaya daha yakın hale getirebilmektedir. ‘Gerçek mekanın tüketilmesi’, yabancılaşma durumunun görünen son evresi sayılabileceği gibi, yüzeysel yargılarla müdahale edilen çevrenin -Karaköy örneğinde okunduğu üzere- tüketilmesi olarak yorumlanabilir.

ALIENATION IN MODERN CITY: EXPERIMENTAL SECTIONS FROM 19TH CENTURY PARIS AND 21ST CENTURY ISTANBUL

SUMMARY

Today's alienation is closely associated with modernization as a result of staying and trying to be a member of modern society. Making themselves accepted among is a main condition of modern world to live. In this sense, it is like survival instinct for modern man and becomes necessity to hide their feelings, thoughts, weaknesses... In other words modern man have to hide characteristics of human and consequently modern man becomes distant to self. Thereby 'alienation' comes in view as a defect of modernization.

Alienation comes up with differentiation within the process of modernization. For this reason, the notion of alienation has the phenomenon for 'transformation'. The phenomenon of transformation doesn't reflect only the physical environment, it also has reflection of social sphere and cultural datas by means of the ability to think of human being. From this aspect, the transformation of consciousness doesn't consist of single layer. It reflects its multilayered structure that has entire the memory belongs to its being and this cause an infight among layers.

On the other hand, the reflected is only the image of that moment for physical spaces. Transformation happens, but it doesn't reflect the generated and the lost evenly. Therefore it can be said the reflection of transformation is single-layered for the physical space. The phenomenon of alienation exists with the transformation of single-layered structure of physical space against the transformation of multilayered structure of consciousness and that is the main discourse of thesis.

The aim of the thesis is to comprehend the alienation which can be seen on the İstanbul city and urbanite of Istanbul at twenty first century and within this framework the studies on the Paris city and urbanite of Paris at nineteenth century are analyzed. In this context, it is searched the spatial alienation and its reflected forms which came up as a new notion by transformation of physical space by human interactions with all.

The traces of alienation for physical space is searched on urban space in this study. As the representer of common consciousness, urban space is for the public. Reflection on space can be became apparent by reading transformation from physical space which interacts with plurality as part of urban space.

In other words, methodology is based on literature review from critical theory and observation in urban space. Study begins with scrutinizing the notion of alienation. It is analyzed approaches in history of philosophy and sociology. In the light of these informations the notion of alienation is analyzed through urbanization and urban space.

The nineteenth century Paris is the prototype of modernization and urbanization as a cultural and symbolic capital. For this reason, Paris can bring light to the exploration

of spatial alienation which comes up as a consequence of modernization and urbanization. In this research, Paris is used as a tool for reading the phenomenon.

Paris turned into modern city by the process of 'creative destruction'. Synchronously by transformation of physical space, the public of city became the modern public. Modern man stepped on new world by process of revelation, revolution, industrialization and urbanization. Thus the world became acquainted with emancipation, social-cultural enrichment and improvement of all spheres.

On the other side, the phenomenon of alienation came into being with social, cultural and physical enrichment. Charles Baudelaire who is a witness of urbanization process by 'creative destruction' and known as 'the first modern man', shows the circumstances of alienation by his own view and experience.

The first section chosen from Paris is the Baudelaire's text, 'The Eyes of the Poor'. Baudelaire shows the city that has transformed physically and the transformation of human synchronously in the text. In the scope of the thesis, the text is spatially analyzed for the purpose of showing up the circumstances of alienation.

Paris is the city that seen the reflects of circumstances of alienation first and the section which is chosen from the city brighten the city of twenty first century and the alienation of today. Even if there are about two hundred years between Paris the first modern city and today, it's easy to see the similarities in the matter of modern city, modern man and alienation.

Karaköy as the western face of Istanbul has transformed for many times over years. Karaköy has multi-layered physical and cultural pattern from various nations who lived in this area down the ages. Especially during last sixty years, Karaköy has had 'creative destruction' like Paris. Besides all these, there are opened new commercial spaces like cafes, chic restaurants in Karaköy which are not similar to Karaköy's local shops. In other words the old physical pattern of Karaköy is changing to nonhomogenous place with new habits of modern city. Some of local shops are closed but still the old and the new functions live together in the area. The togetherness is found precious/sincere/trend by people live in city.

That is to say Karaköy can be a valuable section, because of its multi-layered pattern, its destructions and what it is today. Therefore Karaköy is chosen as the second section to analyze the notion of alienation and the reflections to the space from today.

For many people, the togetherness by local and new feeds people off the obligations of modern world like to abolish social class discrimination. However in the wake of interviews with different social actors like local crafter, waitress, design shop owner from Karaköy, it is observed there is a border between social class about availability of place even in this nonhomogenousness. The border described is on the side of new, against local and as it stands it is became normal for both new and local. Obviously there is a contradiction which is related with alienation. Identifying this situation is similar for local and new because of normalization of situation. As a result of these, the border and the spatial reflection of alienation build up.

To conclude, the most legible notion is border related with spatial alienation. It is seen in both nineteenth century's and today's modern city. On the other hand, during the process of modernization, it is possible to mention different forms of spatial alienation. These are 'producing space far from existing reality' and 'consuming the real space'. 'Producing space far from existing' is a manner against alienation.

However, the situation of getting far from human scale and the self reality becomes close to alienation.

‘Consuming the real space’ is read as a last phase of spatial alienation. Otherwise as such in Karaköy example, interfering the space by superficial decisions cause to the consumption of space.

1. GİRİŞ

Bugünün modern dünyasında insana dair bir çok kavram yok sayılıyor, göz ardı ediliyor. Doğanın bir parçası olan insanın doğayla ilişkisi giderek azalırken, modern dünyadaki pek çok sorunun temelini bu ikilik oluşturuyor. ‘Doğadan uzaklaşma’, diğer bir şekli ile, ‘insan ölçeğinden uzaklaşma’ olarak yeniden söylemlendirilebilir. Var olduğu şeyden uzaklaşma durumu; ikilik, zıtlık, çelişki kavramlarını ve bu çalışmanın ana konusunu oluşturan ‘yabancılaşma’ kavramını ortaya çıkarır. Mutsuzluğunu, zayıflığını, duygularını diğerlerinden gizleyen, maskeler takan, toplum içinde kabul görmek adına olmadığı kişiyi canlandıran bireyler, neredeyse tüm modern dünya yaşayanlarını kapsar ve bu durumun, yabancılaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Bu dönüşüm, insanlık tarihinin tamamına bakıldığında ve bu süreye oranla çok kısa bir sürede, yaklaşık iki yüzyıl içinde, endüstrileşme, post-endüstrileşme, kentleşme ve modernleşme süreçleriyle gerçekleşmiştir. Bu süre boyunca bireyin algısı pek çok kez değişime uğramıştır. İki yüz yıl önce, kentler en fazla bir saatlik yürüme mesafesindeyken, birey yaşadığı çevrede diğer yaşayanlarla birlikte sürekli bir etkileşim halinde olmaktaydı. Bugün ise, İstanbul gibi nüfus yoğunluğu fazla olan bir kentte, bir bireyin her gün işine gidip gelirken kullandığı toplu taşıma aracında, fiziksel olarak diğerleriyle çok yakın bir şekilde saatlerini harcamasına rağmen, herhangi bir etkileşim halinde olmadığı görülebilir. Bu durum modernleşerek gelişen ve dolayısıyla büyüyen kentlerde kişiler arasında fiziksel olmayan bir ‘uzaklık’ durumu yaratır. Bu uzaklığı toplum bilimciler ‘yabancılaşma’ olarak tarifler. Yabancılaşma, kelime anlamı olarak ‘kişinin duygularını dışa vuramaması’ ve ‘dış dünyanın kişiye gerçek dışı görünmesi’ şeklinde de tariflenmektedir. ‘Uzaklaşma’ veya ‘gerçek dışılık’ bugün gündelik hayatın pek çok noktasında kendini gösterir.

Yabancılaşma, insanın ve dünyanın dönüşümüne paralel olarak ortaya çıkar. Bu dönüşümler için kırılma noktası olarak, modernleşmenin başladığı aydınlanma ve sonrasında yaşanan devrimler gösterilebilir. Modern kentler ortaya çıkarken, ‘modernlik’ kavramı tartışılmaya ilk kez bu dönemlerde başlar.

İnsana dair olan bu yabancılaşma durumunun, insanın sürekli etkileşimde olduğu fiziksel mekanı dönüştürmesi kaçınılmaz mıdır? O halde, ‘mekansal yabancılaşma’ durumunun varlığından söz edilebilirse, bunun modernleşme ile birlikte ortaya çıktığı söylenebilir mi? Modernleşme ile birlikte ortaya çıkan yabancılaşma durumunun fiziksel mekandaki somut karşılığı nedir?

Bu sorular ile başlayan çalışma, bugünün yabancılaşma olgusunun yarattığı karmaşayı anlamak için İstanbul kenti ve kentli üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bugünkü karmaşa ve yabancılaşma kavramlarını anlamamanın yolu, geçmişteki izlerini sürmek, özellikle Walter Benjamin’in yaklaşımından ilham alarak, kentleşme ve modernleşme süreçlerinde simgesel ve kültürel başkent olarak kabul edilen ve 19. yüzyıl endüstrileşmesinin ve dolayısıyla yabancılaşmasının baş sahnelerinden birini oluşturan Paris’teki deneyimi ele almak, tez çalışmasına bir altlık oluşturabilecektir. Bu kapsamda, yabancılaşma olgusunun en önemli sahnelerinden biri olan 19. yüzyıl Paris’i ve 21. yüzyıl İstanbul kenti, özellikle İstanbul’un Batılı yüzü olan Karaköy arasında benzerlikler aranabilir; Paris ve İstanbul kentinin dönüşüm ve modernleşme süreçlerinin benzerlikler taşıdığı varsayımıyla, “Paris için literatürde üretilen yaklaşımlar, Karaköy’de yinelenme potansiyeline sahip midir?” sorusu sorulabilir. Özellikle bu yabancılaşma okuması sürecinde, Benjamin’e esin kaynağı olan Charles Baudelaire’in metin(leri), irdelediği sosyal aktörler, Karaköy’deki yabancılaşmayı kavramaya ışık tutabilir mi?

19. yüzyılda Paris veya 21. yüzyıl İstanbul kenti dönüşümlerine bakıldığında her iki kent için de, yabancılaşma durumunun fiziksel mekana bir çok farklı biçimde yansıdığı görülebilir. Kavramsal olarak bu yansıma biçimlerini geçmiş üzerinden anlamak, bugünün yansıma biçimlerini keşfetmeye ve kavramaya yardım eder. Hem 19. yüzyılda, hem 21. yüzyılda kentin kullanıcısı, farklı sosyal sınıflardan oluşan kentlidir. Kentli, dönüşümün, yabancılaşmanın baş aktörü konumundadır. Tarihsel dönüşüm süresince, farklı sosyal aktörlerin, yabancılaşma ile ilişkili kavramlar karşısındaki tavrı, eylemleri; dönemi ve kavramı anlamaya yardım eder. Modern dünyada yabancılaşma ilişkisi sebebiyle öne çıkan ve bu çalışmada üzerinde durulan kavramlar, tarihin her döneminde, kentin sosyal aktörleri üzerinden yansır. Bu sebeple çalışma, kent ve kentli üzerinden sürdürülmüştür.

19. yüzyılda Paris'teki dönüşümü, yabancılaşmayı ve bu kavramlarla türeyen çelişkiyi, ikiliği, zıtlığı, Charles Baudelaire¹, Paris'in sosyal aktörleri üzerinden metinlerinde anlatır. Paris'in sosyal aktörleri Baudelaire'in 'kahramanlar'ıdır. Bu kahramanlar, fahişeler, kumarbazlar, sihirbazlar, hokkabazlar, paçavracılar, yosmalardır; zamana ve dönüşüme direnirken, aynı anda zamanın, düzenin içindedirler. Kahramanlar aracılığıyla, yaşanan modern zamanın eleştirisi yapılırken; kentli, kentin aynasını oluşturur.

21. yüzyıl İstanbul'unda, hem sosyolojik hem fiziksel olarak çok katmanlı dokuya sahip ve İstanbul'un Batılı yüzü olan Karaköy'ün, Paris ile benzerlikler taşıdığı varsayılabilir. Bu anlamda 21. yüzyıl İstanbul'unda yabancılaşmayı anlamak üzere, çalışmanın kent sahnesini karmaşık kimliği ile Karaköy oluştururken; kentli, Karaköy sokaklarında rastlanabilen, olası kullanıcılarıdır. Karaköy'ün sosyal aktörleri, bu noktada Baudelaire'in sosyal aktörlerinden ayrılmakta; toplumun ötekileştirilenleri değil, gündelik hayatın parçası olan fakat sosyal gelir sınıflamasında farklı konumlarda bulunan kişilerden oluşmaktadır. Karaköy'ün sosyal aktörlerinin, yabancılaşma durumuna ilişkin durumları ve bulguları, bu sebeple farklı açılardan yansıtabileceği varsayılmıştır.

Kentin fiziksel dönüşümü, kentlinin algısına, her zaman birebir yansımayabilir. Bu durum, kentlinin mevcut alışkanlıklarını, mekana dair hatıralarını yitirmeden, yeni olanın yalnızca 'yeni'yi temsil etmesinden kaynaklanır. Yani görünen, yalnızca mevcudun temsiliyken, yansıyan çok katmanlı algısal gerçekliklerdir. Algı ve fiziksel mekan arasındaki örtüşmeyen bu yansımalarla yabancılaşma durumu okunabilir. Bugünün İstanbul'unda, kentteki ve kentlideki yabancılaşma durumu, Karaköy'ün farklı sosyal aktörleri üzerinden irdelenmektedir.

Bu tez çalışması, modern dünyada kent ve kentli ilişkisindeki yabancılaşma ile ortaya çıkan yansımaları okumaya, bu sayede yabancılaşma sürecini kavramaya, genel olarak da kent okuma yaklaşımlarına katkı sağlayabilme potansiyeli oluşturmaya amaçlamaktadır.

¹ Charles Baudelaire (1821-1867), 19. yüzyılın önemli Fransız şairlerindendir. 1857 yılında 'kötülük Çiçekleri', 1860 yılında 'Yapay Cennetleri', 1862 yılında 'Paris Sıkıntısı' kitapları yayımlandı. Modernlik eleştirileri ile bir çok düşünüre araştırmalarında ışık tutmuştur.

1.1 Tezin Amacı

Bu çalışma ile modern dünya gerçeği olan yabancılaşma durumunun mekansal yansımaları araştırılmaktadır. 19. yüzyıl Paris ve kentlisi ile 21. yüzyıl İstanbul ve kentlisi arasında ilişkiler, benzerlikler, örtüşmeler olduğu varsayılmaktadır. Tezin amacı, 21. yüzyıl İstanbul kenti ve kentlisinde gözlenen yabancılaşmayı kavramak, anlamak; bu çerçevede 19. yüzyıl Paris'i ve kentlisi üzerine yapılan araştırmaları ele almaktır.

Algısal bir gerçekliğin fiziksel gerçekliğe dönüşümünün izlenmesi ve yabancılaşma kavramı-mekan arasındaki ilişki analizinin, 21. yüzyıl modern insanı ile yapıli çevresi arasındaki kopukluğun nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koyması öngörülmektedir. Çalışma, günümüz modern insanının diğlerleriyle ve fiziksel çevresiyle olan etkileşimindeki yabancılaşma durumlarını ortaya çıkararak, yabancılaşma kavramının mekansal yönünü ortaya koymaktadır. Bu anlamda çalışmada, yabancılaşma kavramının sosyolojik açılımlarının mekansal karşılığı irdelenmektedir.

1.2 Tezin Kapsamı

Modern insan ile yapıli çevresi arasındaki kopukluğun başlangıcı, modernleşme ile paralel olarak 19. yüzyıla dayanır. 19. yüzyılda batı kentlerindeki nüfus daha önce hiç olmadığı oranda, sanayileşme ve göçlerin etkisiyle artış göstermiştir. Ayrıca büyük nüfus artışı, geniş ölçekli sanayiye sahip olmayan büyük kentlerde de gerçeklemiş, artan bu nüfus, kent ekolojisinin yerleşik kalıp düzeniyle devam edememesi sebebiyle, sistemi değiştirmiştir. Değişimlere ve yeniliklere bağıli olarak yeni yaşam koşulları ortaya çıkmış, modernleşen dünyada yaşadığı çevre, günlük alışkanlıklar, emek paylaşım ve tüketim biçimi değişen modern insan bu yüzyılda dönüşen baş aktör olmuştur. Tüm bu dönüşümler özgürleşme, zenginleşme, modernleşme ile birlikte, yabancılaşma durumunu beraberinde getirmiştir.

Bu sebeple modern dünyada yabancılaşma durumunun başlangıcı, endüstrileşme ve kentleşmeyle beraber 19. yüzyıl kabul edilmiştir. Kavram, 19. yüzyıldan günümüze kadar olan süreç içinde, soyut ve somut yansımalarıyla irdelenmektedir.

Yabancılaşma durumunun ana sahnesini kent oluştururken, kavramsal yansımalarının okunduğı baş aktör kentlidir. Bu anlamda, 19. yüzyılda modernleşme ile birlikte

ortaya çıkan kavramın ilk incelemesi, Paris kenti üzerinden yapılmaktadır. Paris kentinden elde edilen veriler ışığında, 21. Yüzyıl İstanbul kenti, yabancılaşma bağlamında ele alınmaktadır.

1.3 Tezin Yöntemi

Çalışmanın yöntemi, eleştirel kuram içinden literatür taraması ve kentsel mekan içinden gözleme dayanır. Modern kentin görsel ve metinsel temsiliyeti üzerinden yabancılaşma olgusu incelenmektedir. Bu temsiliyetlere araç oluşturacak, 19. yüzyıldan ve 21. yüzyıldan iki ayrı deneysel kesit belirlenmiştir. İlk kesit 19. yüzyıl Paris’inde geçen Charles Baudelaire’in “Yoksulların Gözleri” metnidir. Yabancılaşma durumunun sonuçlarını tek bir kesitte, farklı sosyal aktörlerden üzerinden aktarıyor olması, metni önemli kılmaktadır. Diğer bir kritik nokta ise durum eleştirisinin, ‘ilk modern’ olarak anılan Baudelaire tarafından yapılıyor olmasıdır.

Modernleşen kentin ve modern eleştirisinin ilk örneği Paris kenti ve anlatıları ışığında bugüne bakmak, çalışmanın çerçevesini oluşturur. 19. yüzyıl Paris’i ile, bugüne ait deneysel kesitlerin çapraz okunması ile elde edilecek veriler ile mekânsal yabancılaşma durumunun ortaya çıkarılması öngörülmektedir. Kesitlerden ilki; 19. yüzyılda hem gündelik hayatta hem de kentte modernleşme adına yaşanan dönüşümlerin en görünür olanlarından biri olması sebebiyle Paris kentinden alınmaktadır.

Paris, ilk kez Charles Baudelaire’de lirik şiirin konusu olurken, bu şiir yöresel sanat niteliğinde değildir; burada yabancılaşmış sanatçı, bakışlarını kente çevirmiştir (Benjamin, 2014, s. 98). Kentten alınan kesit, Baudelaire’in gözünden, kentteki dönüşüm sonrası ‘ışılıklı’ bir kamusal mekandan anlattığı ‘Yoksulların Gözleri’ metnidir. Baudelaire’in, yabancılaşma incelemesi için önemi, bir çok düşünürün söylediği gibi ‘ilk modern’ olarak anılması, bu bağlamda modern kente dair eleştirilerin ilk örneğinin Baudelaire tarafından yapılması ve metinlerinde yer almasıdır. Baudelaire, modern kent eleştirisi üzerine yapılan bir çok araştırmaya ışık tutmuş, Walter Benjamin², Marshall Berman³, Georg Simmel⁴ gibi düşünürler

² Walter Benjamin (1892-1940), Alman düşünür ve kültür tarihçisidir. Pasajlar, 19. Yüzyıl Paris’i ve Baudelaire üzerinde kaleme aldığı önemli bir çalışmasıdır.

tarafından çalışmalarında ele alınmıştır. Bu çalışmada da, yabancılaşma bağlamında, Baudelaire'in gözünden kente bakış sağlanması amaçlanmaktadır.

Baudelaire metninin ışığında alınacak ikinci deneysel kesit ise 21. yüzyıl İstanbul'undan Karaköy'dür. Karaköy, İstanbul'un 'Batılı yüzü' olması ve dönüşüm, modernleşme, yabancılaşma durumlarının 19. yüzyıl Paris kentindeki kavramlar ile benzerlik göstermesi sebebiyle seçilmiştir. Karaköy'ün sosyal aktörleri, Baudelaire'in 'kahramanları'nı tanımladığı şekli ile seçilerek, bugünün kent okumasında araç olarak kullanılmaktadır. Karaköy üzerinden seçilecek farklı sosyal aktörler ile söyleşiler gerçekleştirilerek, bugünün yabancılaşma durumlarının ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Günümüz Karaköy'ündeki sosyal aktörlerin, aynı cadde üzerinden seçilmesine dikkat edilmiştir. Böylece, aynı kamusal alanın kullanıcı profiline odak sağlanmaktadır. Seçimde etkili olan diğer bir önemli konu ise, seçilen sosyal aktörlerin farklı sosyal sınıfları temsil etmesidir. Bu şekilde kavramın, farklı görüşler ışığında irdelenmesi hedeflenmektedir. Bu çalışmadaki deneysel kesitlerin, bugünün kişisel karmaşasındaki yabancılaşmanın kavranmasına ışık tutabileceği öngörülmektedir.

Çalışma, nitel araştırma yöntemleri esas alınarak sürdürülmektedir. Pasif gözlem, fotoğraflı gözlem yapılmış, Karaköy'ün sosyal aktörleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, çalışmaya konu olan aynı sokak üzerinde seçilen kişiler ile, 16 Nisan 2016 tarihinde, Cumartesi günü öğle saatlerinde yapılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin seçimi, farklı sosyal gelir grubu sınıflarında yer almasına dikkat edilerek sağlanmıştır. Tez çalışmasında bütüncül bir yaklaşımla yapılan görüşmeler ile, farklı algıların ortaya konması ve araştırma deseninde esneklik sağlanması hedeflenmektedir.

Bu kapsamda tez içerik akışında, ikinci bölümde yabancılaşma kavramı, modernleşen kent ve kentli üzerinden incelenmektedir. Bu bağlamda öncelikli olarak yabancılaşmanın felsefi ve sosyolojik açımları irdelenmektedir. Kavram, kentleşme, endüstrileşme ve modernleşme süreçleriyle birlikte ortaya çıkarken, kent ve kentli ile kurduğu ilişki üzerine yoğunlaşmaktadır. Modernleşen kentin ana sahnesi olan 19.

³ Marshall Berman (1940-2013), marksist teorisyendir. Modernizmin bitmemiş bir süreç olduğunu ve bir önceki yüzyılın düşünürlerine dönerek modernizmi yeniden değerlendirmek gerektiğini savunur.

⁴ Georg Simmel (1858-1918), Alman sosyolog ve filozoftur. Kent ve modernite sosyolojisi, kültürel kuram ve eleştirel düşünce üzerindeki etkisi devam etmektedir.

yüzyıl Paris'inin, yabancılaşma bağlamında fiziksel ve sosyal dönüşümü incelenmektedir. Paris için mekansal yabancılaşma analizi yapmak üzere; Charles Baudelaire'in "Yoksulların Gözleri" metni okuması ile, yabancılaşmayla ilişkili kavramlar ortaya çıkarılmaktadır.

Üçüncü bölümde, Karaköy'ün kentsel tarihi, dönüşüm süreçleri incelenmektedir. Bugünün Karaköy'ünün güncel söylemleri, yazılı kaynaklar üzerinden deşifre edilmektedir. Karaköy'de deneysel kesit oluşturmak üzere seçilen beş farklı sosyal aktörle gerçekleştirilen söyleşiler ile, güncel söylemler ve Baudelaire metninden elde edilen kavramlar irdelenmektedir. Dördüncü bölümde ise deneysel kesitler ve gözlemler sonucunda elde edilen veriler ışığında sonuç değerlendirmesi yapılmaktadır.

2. MODERN KENT, KENTLİ VE YABANCILAŞMA KAVRAMI

Aydınlanma dönemi ve sonrasında yaşanan devrimler ve buluşlar insanlık tarihi için büyük ilerleme sayılmaktadır. Bu ilerleme ile birlikte birey özgürlüğünü kazanmış, kamusal bilinç oluşmuştur. Tüm bu bilinçlilik haline paralel olarak, kentler, bireylerin daha kolay yaşaması, çalışması, kültürel aktivitelerini gerçekleştirmesi, diğerleriyle sosyalleşmesi için büyük dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümler toplumun her kesimine aynı şekilde yansımamış olsa da, kentler hızla modernleşme sürecine girmiştir. Bugün bu sayede, cinsiyet, din, ırk ayrımı olabildiğince azalmış, toplumlar heterojen bir şekilde kamuyu oluşturmuştur. Öte yandan yeni teknolojiler ile fiziksel koşullar iyileştirilmiş; insanların temel barınma gereksinimlerini karşılayan mekanlar ‘barınma mekanı’ olmaktan çıkıp her türlü fiziksel ihtiyacı karşılayabilecek nitelikte mekanlara dönüşmüşlerdir.

Kent hayatının yaygınlaşmasıyla birlikte konut planları küçülmüş; diğer bir anlamda kişiselleşmiş, aile mahremiyeti artmıştır. Kamusal mekan ‘ahlaksızlık yapılan yer’ tanımından çıkıp, bireylerin deneyim edinerek, modern dünyada ‘kişisel gelişim sağlayacakları yer’ niteliği kazanmıştır.

Endüstrileşme, kentleşme ve modernleşme süreçleriyle birlikte gerçekleşen bu çok yönlü zenginleşmenin yanı sıra, yabancılaşma durumu ortaya çıkmıştır. Yabancılaşma, bireylerin birbirlerinden ya da içinde bulunduğu ortam veya zamandan uzaklaşmalarını ifade eden toplum bilimi teorisidir. Genel anlamıyla modern toplum düzeninde kişinin kendine, doğasına aykırı davranışlarını ifade eder. Yabancılaşmanın ana sahnesi, endüstrileşme sonrası kent, aktörü ise kentlidir.

Bu çalışma, yabancılaşmanın modern insan ve mekan üzerindeki etkilerine yoğunlaşırken; bu bölümde yabancılaşma, öncelikle kavramsal olarak ele alınmaktadır. Endüstrileşme ve kentleşme süreçleriyle ortaya çıkan kavram, sonraki aşamalarda bu süreçler üzerinden değerlendirilmekte, histiyografi ve literatür araştırması yapılmaktadır. Endüstriyel kentleşmenin, kentli üzerindeki yabancılaşma ile ilişkili etkileri araştırılmaktadır.

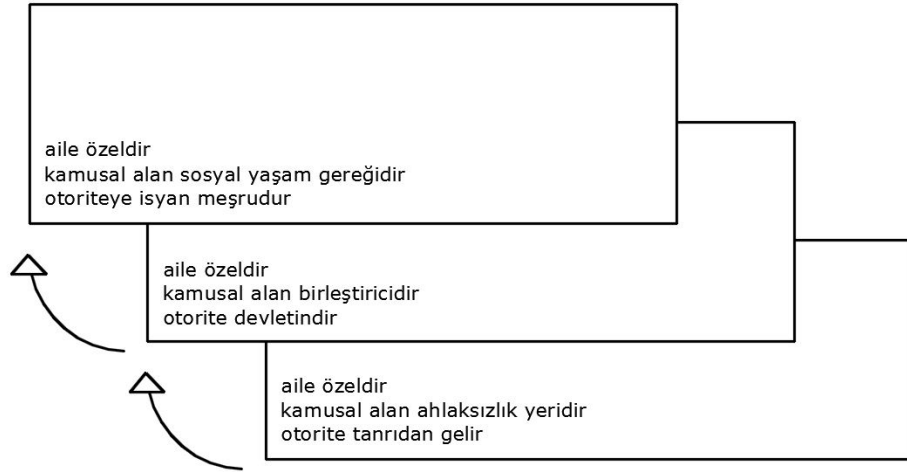
Yabancılaşma kavramı felsefe tarihi, sosyoloji ve edebiyat alanlarına modern dünyada veya öncesinde konu olmuştur. Kavramın tarihsel gelişim süresince düşünürler tarafından ele alınma biçimlerinin incelenmesi, bu sayede yabancılaşma araştırmasına ışık tutması amaçlanmaktadır. Bu bölümde öncelikle, modern dönem düşünürlerinin yabancılaşma kavramına yaklaşımları incelenecek, ardından kavramın endüstrileşme ve kentleşme ile birlikte geçirdiği dönüşümler ve sosyolojik açılımları, kent ve kentli üzerinden değerlendirilecektir. Modernleşmenin ve yabancılaşmanın ana sahnesi varsayılan Paris kenti üzerinden kentsel okuma gerçekleştirilecektir. Kentsel okumaya araç oluşturması amacıyla, Baudelaire'in "Yoksulların Gözleri" metninin mekansal analizi yapılacaktır. Paris kentinden, çalışma için deneysel bir kesit oluşturan bu metin ile kente eleştirel bakış sağlanması amaçlanmaktadır.

2.1 Yabancılaşma Kavramı

Yabancılaşma *uzaklaşmak, kendini toplumun dışında tutmak, izole olmak* anlamlarını taşır. Psikolojide, '*kişinin duygularını dışa vuramama*' ve '*dış dünyanın kişiye gerçekdışı görünüyor olması*' olarak açıklanır (Alienation, t.y.). Yabancılaşma kelimesi etimolojik olarak Farsça kökenli yaban kelimesinden türemiştir. Yaban; *verimsiz, faydasız, çorak yer* anlamı taşır (Yabancılaşma, t.y.). Bu anlamın mekandaki yansıması, fiziksel olarak gerçeklikten uzak olanın faydasız olması şeklinde yorumlanabilir. İngilizceye latineden geçen 'alienatio' kelimesi, *vazgeçmek, pes etmek, feragat etmek* anlamlarının (surrender) yanında; *devretmek, nakletmek, başka bir konuma geçmek* anlamlarını (transfer) taşır (Alienate, t.y.). 'Alienatio' kelimesi aynı zamanda tıp biliminde *akli dengesini yitirmek* anlamında kullanılmaktadır. Kişi mevcudiyeti süresince kullanma yetisine sahip olduğu akli yitirir ve kendine uzaklaşır, yabancılaşır. Her alandaki kelime anlamlarında kişi ve gerçek dünya arasında kopma söz konusudur.

İnsan algısı, yaşadığı çağın getirileri ile hep bir dönüşüm halindedir. Dönüşüm durumundaki algı, iki boyutlu bir düzlem olarak kabul edilecek olursa, yaşadığı her dönüşüm sonrası ortaya çıkan algısal düzlem, öncekilerini tamamen ortadan kaldırmaz. Çünkü insan, tarihsel sürecin farkındadır. Bu dönüşümden önceki algı düzlemleri katmanlar halinde, fakat silik olarak insan zihnini meşgul etmeye devam eder. Bu şekilde çok katmanlı algısal düzlemler oluşurken, oluştuğu şekli ile insan bilincine yön verdiği söylenebilir. Bu durumun en basit örneği kuşaklar arası

çatışmadır. Çatışma, kişideki bu farklı algısal katmanların yarattığı bilincin, olaylar karşısında verdiği farklı tepkilerden kaynaklanır. Bu çatışma, yaşamın her alanında görülebilen, bireyin kendisiyle yaşadığı içsel çelişkilere kadar indirgenebilir. Şekil 2.1’de algısal katmanlardaki dönüşüme örnekleme yapılmıştır. Bu örnekleme tek bir bireyi yansıtabileceği gibi, bir ailenin nesillerine ait farklı dönem ve söylemleri de yansıtabilir. Her iki olasılıkta da bireyin kendinden veya çevresinden uzaklaşma durumu, bazı noktalarda ise çelişme, zıtlasma durumları ifade edilmektedir.

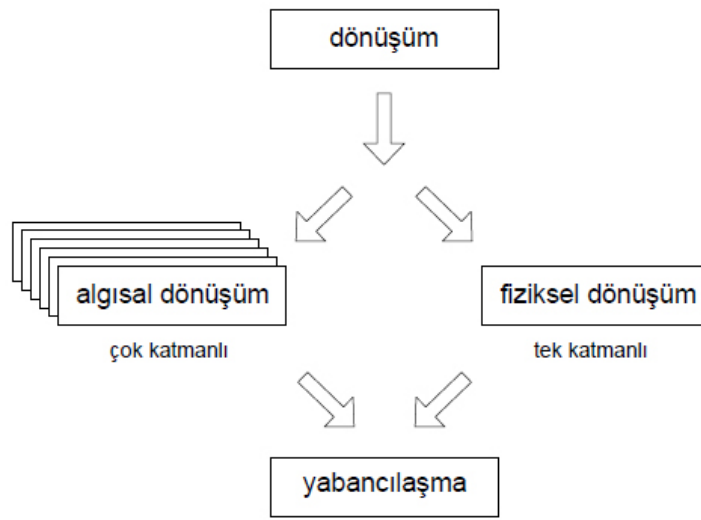
Şekil 2.1 : Örnekleme: Dönüşümün algısal katmanları⁵.

Bu durumun fiziksel karşılığına baktığımızda ise, yaşanan dönüşüm izlerinin tamamı fiziksel alanda görülemezken, yalnızca son dönüşümü yansıttığı söylenebilir. Örneğin modern bir kentteki tarihi bir bina, modern kentin tarihini değil, kendi yapım tarihindeki dönüşümünü veya kendisini anlatır. Bu durumda mekan tek katmanlıyken, bu durumun insan algısındaki yansıması çok katmanlı olmakta çünkü kişi, tarihsel süreç ilerlemesini görebilmektedir (Şekil 2.2).

Her yapı kendi gerçekliğini yansıtır. Modern kent/tarihi yapı örneklemesinde gerçeklik koparak yabancılaşma durumu yaratan uygulamalar siyasi otoritelerce yapılabilmektedir. Modern kentte tarihi yapı ‘canlandırması’, yapının eski işlevini kaybederek, gösteri ürününe (eskiyi gösteren ama bugüne ait olan) dönüşmesinin kişi bilincindeki yansıması ikilik yaratmakta, gerçeklikten koparmaktadır. Bu durum, mekânsal yabancılaşma olarak tariflenebilir. Kentsel ölçekte, dönüşüm örneklerinde

⁵ Şekil 2.1’de tarihsel süreçlerle değişen söylemlerin oluşturduğu şema, Merry Wiesner-Hanks’ın Erken Modern Dönemde Avrupa (2012) adlı kitabından derlenerek hazırlanmıştır.

mekânsal yabancılaşma arandığında, kent merkezlerindeki dar gelir grubunu kent çeperlerine taşınması, kent içinde farklı homojen bölgeler oluşmasına sebep olmaktadır. Heterojen dokunun yok olması bölgedeki kamusal mekandaki kamunun da homojenleşmesine, aslında kamusal niteliklerini kaybetmesine sebep olmakta, böyle bir ortamda kültürel etkileşim azalmaktadır. Bireyler arası sosyal ve kültürel etkileşimin azalması, farklı sosyal sınıflara ait bireylerin birbirlerinden uzaklaşması anlamına gelir. Uzaklaşan her sınıf, diğerinin etkileşiminden çıkarak, yalnızca kendi alışkanlıklarını sürdürmeye devam eder. Söz gelimi tek bir türden iki ayrı tür oluşmasına, bireyin diğerine yabancılaşmasına sebep olur.

Şekil 2.2 : Dönüşüm ve yabancılaşma ilişkisi.

Yabancılaşma kavramı sosyolojiden önce dinbilim çalışmalarında incelenmiştir. Friedrich Hegel (1770-1831), bu kavramı laik felsefeye oturtmuştur. Hegel için tarih, insan özgürlüğünün tarihi ve insanın, kendi özgürlüğünü fark etme sürecidir (Swain, 2013). Ergil(1978), Hegel’in yabancılaşma olgusuna ilişkin şunları söyler: “Ona göre, düşünen özneler olarak oluşum halindeki insanla ilişkili olmayan hiçbir gerçek olamaz. Gerçek, insanın gerçeğidir. Doğa dünyasının sözde nesnelliği aslında bir yabancılaşmadır”. Hegel’e göre ruh, dünyayı kendi dışında görmektedir. Ruh ve dünya birbirinin dışında iken yabancılaşma ortaya çıkar. Ludwig Andreas Feuerbach (1804-1872), Hegel’in söylemine paralel olarak, teolojinin, dinin ve metafiziğin insanın yabancılaşmaları olduğunu ilan etmiştir (Lefebvre, 2013).

Yabancılaşma kavramı iktisat ve siyaset alanına ise Karl Marx (1818-1883) ile girer. Marx’a gelmeden hemen önce; Moses Hess (1812-1875), paranın insanın yabancılaşmış özü olduğu düşüncesini ortaya atar. Endüstri devrimi ve sonrasında

kapitalizmin yükselişi ile devam eden dönemde insan emeği, ürünü gibi metaya dönüşmüştür. Marx yabancılaşma durumunu, endüstri devrimi sonrasında değişen çalışma ve yaşama koşulları üzerinden kapitalist düzene dayandırır ve yabancılaşmanın farklı görünümünden söz eder. Bu görünümeler insan, emek, ürün ilişkileri üzerinden oluşur: çalışma sürecine, ürüne, diğerlerine, kendine ve doğaya yabancılaşma. Yabancılaşma, Marx'ın metinlerinde geçen 'Entfremdung' (yabancılaşma) ve 'Entäußerung' (feragat etme) kelimelerinin birlikte standart çevirisi olarak ortaya çıkar. Marx'a göre insanın kendi potansiyelinin farkına varması, hem endüstride hem de sanatta bir ürün ile kendini nesneleştirilmesiyle (Entäußerung) mümkündür. Yabancılaşma (Entfremdung), ürünün yapanın kontrolünden çıkarak bağımsız bir güce dönüşmesi sonucu ortaya çıkar. Georg Lukacs (1885-1971), Marx'ın ekonomik nesnelleşme eleştirisini genelleştirir. Bireyin somut ürün üzerindeki kontrolünü belli bir yere kadar sürdürdükten sonra kontrolün yok olmasını nesneleşme/şeyleşme olarak tanımlar. Felsefe tarihinde yabancılaşma kavramı önce din, sonra para eksenlerinde dönüşmekte, kavramın odağı değişmektedir. Bu dönüşüm dünyanın siyasi ve sosyal değişimine paralel olarak, aydınlanma ve sonrasında ortaya çıkan devrimlerle birlikte gelişim gösterir.

Yabancılaşma kavramına sosyolojik çerçeveden bakıldığında, dünyanın siyasi ve sosyal değişimine paralel, farklı kavramlarla ilişki kurulduğu görülmektedir. Charles Baudelaire, 19. yüzyılda moderniteyle yaşanan büyük dönüşümü, kendi anlatılarında, kendi kahramanlarıyla gösterirken, bir çok düşünür tarafından ilk modernist olarak gösterilmekte, modernizmin Baudelaire ile başladığı söylenmektedir. 19. yüzyılda modernizmin yeni bir ruh olduğu ve yaşayışa bir çok olumlu getirisi olduğu gibi, bireye ve dolayısıyla kente yansıyan olumsuzlukların -'yabancılaşma' durumlarının farkındalığıyla, anlatılarında modernitenin kirli yüzünü, ikilikleri, zıtlıkları, muğlaklığı, ayrışmayı, çelişkiyi yansıtır. Bunu, kalabalıkların içinde 'flaneur'lük yaparak, kahramanlarını gözlemleyerek ortaya çıkarır: "Flaneur'un avare gezinmesi, zamanın uzmanlaşma yoluyla rasyonelleştirildiği modern iş bölümüne karşı bir gösteri yürüyüşüdür... Kenti bir kültürel deney ve oyun sahası gibi tasarlayarak yabancılaşmayı kırmayı ve gündelik hayatta devrim yapmayı hayal ederler" (Artun, 2004, s. 35, 52). Baudelaire'in kahramanları, modern dünyanın ötekileştirdiği veya modern dünyaya bilinçli/bilinçsiz, eleştirel tavra sahip insanlar olarak, anlatılarının öznesini oluşturur. Bu kahramanlar; fahişeler, kumarbazlar, sihirbazlar, hokkabazlar,

paçavracılar, yosmalardır. Sihirbaz tanrı ile rekabet ederken, hokkabaz gerçekliği yoldan çıkarmakta, yosma ise yeninin peşinde koşarken, Baudelaire’e zamanı ve mekanı sezdirmektedir (Artun, 2004). Kahraman, modern dünyanın üretim-tüketim biçimlerine, bireysel ayrışmalarına, her ne kadar düzenin içinden de olsa, düzene karşı durduğu için kahraman olmakta ve modern zaman eleştirisi içermektedir. Bu sebeple Baudelaire’in sosyal aktörleri, kent okumasında önemli yer tutar.

Baudelaire, sanatının sahnesinin doğa değil kent olduğunu söyler, kentin suniliğini ve doğa gibi hakiki olmadığını belirtir. Bu sunilik ile, kendi sanatını ‘kötü’ olarak nitelendirir, kötünün ise eleştirel nitelik barındırdığı için iyi olduğunu söyler: “Baudelaire’in stratejisi kötülüğe doğa yerine sanatın hükmetmesidir.” (Artun, 2004, s. 60). Baudelaire, modernitenin gelip geçiciliğini zaman ile betimleyerek, ‘şimdi’nin geçmiş, ‘yeni’nin eski, ‘moda’nın ölüm olduğunu vurgular. Bu sebeple Artun (2004), Baudelaire’in Paris Sıkıntısı’nın modernliğin yaydığı bu bunalımın, yabancılaşmanın eseri olduğunu söylemektedir.

2.2 Kentleşme Süreci ve Yabancılaşma

İnsanların modern hayatı yeni algılamaya başladığı dönem, din ya da tanrı merkezli toplumsal yapının yerine akıl merkezli toplumsal düzenlemelerin gerçekleştiği bir dönemdir. Isaac Newton (1643-1727), evrenin matematik ile anlaşılabilirliğini söylemiş, evren ve dünya kavrayışı değişime uğramıştır. Rönesans ve reformlarla başlayan bu gelişmeler, modernleşme sürecinin oluşumunu hazırlamıştır. Tüm bu bilinçlilik hali sonrasında yaşanan Fransız Devrimi ile kişisel, toplumsal ve siyasal yaşamda büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Eşitlik, özgürlük ve adalet ilkeleri yaygınlaşmaya başlamış, toplumsal sınıflar değişmiş, Marshall Berman’ın (2009, s. 29) ifade ettiği şekli ile; modern bir kamu doğmuştur. Modern kamu, çok sesliliğin, kültürel etkileşimin gerçekleştiği bir dünya yaratmış, hem bilimsel hem kültürel zenginleşmeyi sağlamıştır. Bilimsel gelişmelerin yanı sıra bir çok edebi ve felsefi eser gelişerek, fikirlerini paylaşan bir çok yazar, düşünür, sanatçı ortaya çıkmıştır. Bu kimselerin fikirlerini aktarmak, tartışmak üzere; modern kamusal alanın ilk örnekleri sayılabilecek toplantılar düzenlenmiştir. Jürgen Habermas’ın tariflediği kamusal alandan önce, bireylerin kamusal alanda konuşma, tartışma, fikir sunma eylemlerini gerçekleştirdiği resmi veya gayri resmi gruplar bulunmaktaydı. Bu gruplar İngiltere’de ‘Mason Derneği’ veya Paris’te ‘Musée’ olarak ortaya çıkmaktaydı.

Modernleşen kentlerdeki kamusal alanın ilk örneklerini oluşturan bu kurumlar, bugünün kamuoyunun yaratılmasına büyük katkı sağlamıştır (Wiesner-Hanks, 2012). Kentleşme süreci, tüm endüstriyel gelişmelerin ve fiziksel yeniliklerin yanı sıra, özel/kamusal algısının değişime uğrayarak, bireysel mekan ölçeklerinin küçüldüğü, kamusal mekan alternatiflerinin çoğaldığı, aynı zamanda bireylerin kente katılımlarının arttığı bir dönüşüm sürecini içerir.

‘Kent’ ve ‘medeniyet’ etimolojik olarak aynı kökenden gelir. Kentleşme ve medeniyet ile modern dünyanın kazandığı rasyonelliğin, özgürlüğün, eşitliğin, zengileşmenin, fiziksel ve algısal yeniliğin yanı sıra bir çok çelişkiyi, ikiliği, muğlaklığı, ayrışmayı da beraberinde getirir. Medeniyet başkalarına yabancıymış gibi davranmak ve bu toplumsal uzaklığa uyan bir toplumsal bağ dokumaktır (Sennett, 2013, s. 340). Sennett’in ‘yabancıymış gibi davranmak’ sözüyle belirttiği, modern bireyin korunma içgüdüğü ile bilinçli veya bilinçsiz sergilediği davranışlar ve diğer insanlara karşı kendi duygu yansımalarını saklamak üzere ‘maske takma’ durumudur. Maske takmak medeniyetin esasını oluşturur ve maskeler, takanın gücü, hastalığı ve kişisel duygularına bağlı olmaksızın katıksız toplumsallaşabilmeye izin verir (Sennett, 2013, s. 340). Modern insanın kendini soyutlama, uzak tutma durumu aynı zamanda dünyadan bezme, kayıtsızlık biçimi halini almasıyla sonuçlanır. Bireyler üzerinde ortaya çıkan bu yabancılaşma durumu, sosyal bir olgu olması sebebiyle, tüm insan ilişkilerini ve insan-çevre ilişkilerini etkiler durumdadır.

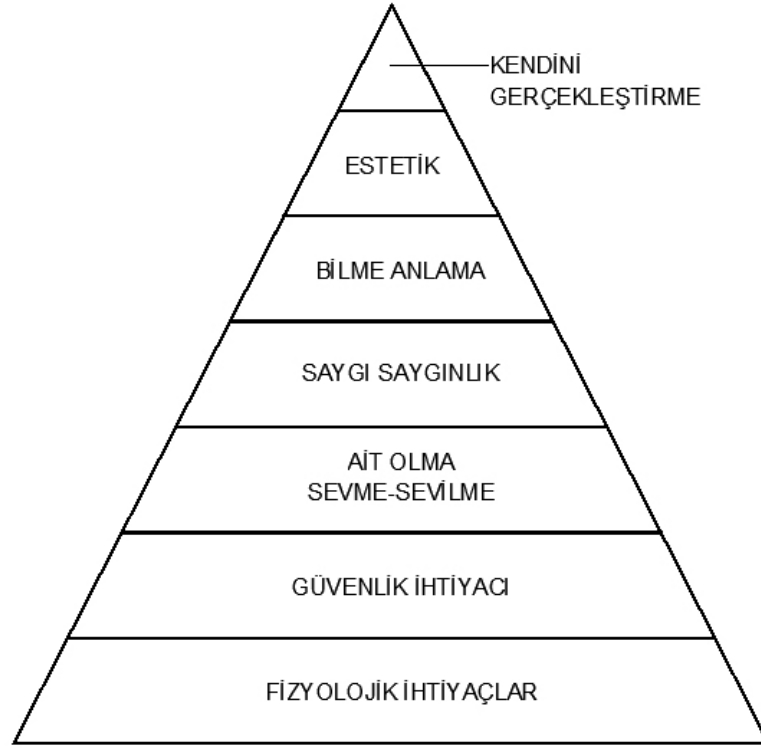
Modern kentleşme, endüstri devrimi sırasında kırdan kente göç ve hızlı nüfus artışı sonucu ortaya çıkar. 1800 yılında kentli nüfusu 30 milyondan az, 1900 yılında 200 milyon, bugünse 7 milyardan fazladır (Url-1). O halde, modern kentlerin oluşması, nüfusun artması ve kentlerin zenginleşmesinin endüstri devrimi sırasında yaşanan bu kırılma sonucu ortaya çıktığı görülebilir. Modern dünyanın zenginleşme durumlarının yeni tüketim kalıplarıyla bir araya gelmesi ile yabancılaşma durumlarının ortaya çıkmaya başladığı söylenebilir. Ekonomik sistem analizlerinde önemli değişkenler sırasıyla üretim, ticaret ve tüketim iken, modern dünyada tüketim ön sırayı almış, üretilen ve ticareti yapılan malların satın alınıp kullanılması üretim ve ticaret sırasında son basamakta yer alır hale gelmiştir. Ancak tüketim ilk basamağa yerleştiğinde, yani bireyler için tüketim farklı boyutlar kazandığında (örneğin beslenme gereksinimini karşılayan bir eylem yerine moda kavramının

süreklilik eylemi) ekonomik model değişmiş ve günümüz modern dünyanın ve ekonomik sistemin temelleri endüstri devrimi ile atılmıştır.

2.3 Endüstri Devrimi, Modernleşme ve Yabancılaşma

Endüstri devrimi ve yeni buluşların üretime olan etkisiyle dünyanın üretim amaç ve araçları, ekonomik düzeni ve toplumsal sınıfları değişmiştir. Dünyanın kent ölçeğinde fiziksel durumu, insan ölçeğinde algısal durumu değişmiş; kapitalist ekonomik sistem ortaya çıkmıştır. Kapitalizm, özel mülkiyetin, üretim araçlarının büyük bölümüne sahip olduğu ve işlettiği, arz ve talebin bulunduğu sosyal ve ekonomik düzendir (Url-2). Marksist politik ekonomide metaların kullanım değeri ile değişim değeri arasında fark vardır. Yeni bir meta üretmek için satın alınan metanın yarattığı değişim; örnekle, bir işçinin bir ürünü üretmesi için emeğine biçilen değer sermayeyi oluşturur. Emek gücünün kendisi de bir metadır; değişim değeri yaratır. Bu değer ücrettir ve kapitalist için ürettiği değerden daha azdır. Bu farklılık artı değeri, işçilerin yarattığı bu artı değere el koymak kapitalist üretim biçimini oluşturur. Weberci politik ekonomide ise, Marx'ın aksine, üretim araçlarının değişmesinin kapitalizmin kökenini oluşturmadığı söylenir. Bunun yerine, politik ve kültürel dünyada ortaya çıkan girişimcilik ruhunun yükselmesine bağlanır.

Her iki teoride de endüstri dünyasında yabancılaşmanın temelinde 'üretim' olgusu yatmaktadır. Üretim, sonsuz olan insan ihtiyaçlarını karşılamak için, kıt mal ve hizmetlerin miktarını ya da faydalarını arttırmaya yönelik çabalar olarak tanımlanır (Üretim, t.y.). Bu noktada Endüstri devrimi sonrası üretim konusunda yer alan insan ihtiyaçları konusu dikkat çeker. Abraham Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi'ne göre ilk sırada fizyolojik gereksinimler yer alır (Maslow Teorisi, 1943). Bunlar nefes, besin, su, cinsellik, uyku, denge, boşaltım gibi insanın en ilkel durumda dahi var olan gereksinimleridir. Üretim ve paralel eylem olarak tüketim bu teoride ilk sıradan itibaren yer alır. Bu sıralamayı ikinci olarak güvenlik gereksinimi izler. Ait olma, sevgi, saygınlık ve kendini gerçekleştirme gereksinimi olarak sıralama devam etmektedir (Şekil 2.3). Üretim, ihtiyaçlar hiyerarşisinde her sıradaki belli bir gereksinimi gidermeye yönelik tüketim eylemini karşılamak için gereklidir. Ancak ihtiyaç-üretim-tüketim ilişkisi, ilk sıradan son sıraya gelene kadar her basamakta biraz daha karmaşık girdiler barındırmaya başlar.

Şekil 2.3 : Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi.

İlk basamakta üretim, beslenme ihtiyacını karşılamak üzere, sebze yetiştirmek eylemine karşılık gelebilirken; son basamakta bir sanatçının kendini ifade etmek üzere ortaya koyduğu bir sanat ürünü olabilmektedir. Basamaklar arası üretim olgusunun derinlik kazanıyor olması ile bireyin ilk çağlardan günümüze gelirken tarihsel süreçte geçirdiği dönüşüm paralellik gösterir. Kapitalizmde ise üretim ve tüketim aynı birey özelinde devam eden bir süreç olmamaktadır. Marx, kapitalist düzende, işçilerin ürettiği ürünlerin kendilerine değil işverene ait olması durumunun işçilerin ürettiği ürüne yabancılaşmasına sebep olduğunu savunur (Swain, 2013). İşçiler, maddi olarak değerini karşılayamayacakları arabaları veya elektronik araçları üretir. Gelirlerinin maddi değerini karşılayamayacakları restoranlarda yemek servisi yaparlar. Emek sonucu ortaya konulan ürün, emek sahibinin olamamaktadır.

Kentsel ölçekte, sanayi bölgelerinin yarattığı dönüşüme odakla, bölgeler kırsal kesime yayılmak yerine kent merkezlerinde konumlanmış ve göçlerle birlikte bu kentler hızla büyümüştür. Bu büyümeye karşın yeterli konut, temiz su, sağlıklı yaşama-çalışma ortamı olmayan, hava kirliliğine sahip kentler, yaşanması zor, kırsaldan gelenin alışık olmadığı bir yerleşim alanına dönüşmüştür. Öte yandan kent nüfusundaki artış, mevcut sistemin değişmesine; kentsel düzenlemelere, dönüşümlere

sebeup olmuştur. Modern dünyada yabancılaşma durumunun yansımaları bu noktada başlamaktadır.

Kentlerin büyümesi, modernleşmesi, zenginleşmesi, eş zamanlı olarak kentte yaşayan insanların da değişime uğraması, modernleşmesi anlamına gelmekteydi. Modern kent insanı için yeni alışkanlıklar, yeni kavramlar ortaya çıkmıştı. Toplum kavramı insan ölçeğinde, kamusal kavramı önce insan sonra kent ölçeğinde değişime uğrayarak modern dünyanın önemli kavramları haline geldi. Dünyanın değişim döngüsünde, insan ölçeğinde yaşanan algısal dönüşüm ile kent ölçeğinde yaşanan fiziksel dönüşüm birbirine paralel ilerlerken birbirini besleyen süreçlerdir. Modern dünyada ‘yabancılaşma’ olarak ortaya çıkan algısal dönüşüm durumuna karşılık gelecek fiziksel boyut yansımaları, kent ölçeğinde kendini gösterir. Habermas’ın (2014) belirttiği gibi, Kant’ın ‘kamusal mutabakat’, Hegel’in ise ‘kamu oyu’ olarak adlandırdığı şey, akıl yürüten özel şahısların oluşturduğu kamusal alanda cisimleşmekte ve kent ölçeğinde kamusal alana yansımaktadır. Kamu ve kamusal kelimeleri, toplumun ortak çıkarı, genel gözleme açık ve ortada olan, herkesin denetimine açık gibi anlamlar barındırır. Karşısı ise özel, mahrem, aileye özgüdür. Bu kavramlara yüklenen anlamlar, modernleşme ile birlikte değişime uğrar:

Kamusal olanın kimleri içerdiği ve kamuya çıkıldığında çıkılan yerin neresi olduğu konusu, 18. Yüzyıl başlarında hem Londra’da hem de Paris’te öne çıkmaya başladı... kamu sözcüğü modern anlamını kazanmış ve dolayısıyla artık yalnızca aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı konumu olan bir toplumsal yaşam bölgesi değil, görece çok çeşitli insanları içine alan, tanıdıklar ve yabancıların oluşturduğu kamusal alan anlamına da geliyordu. (Sennett, 2013)

Kamusal yaşam, aydınlanma döneminden önce, ahlak ihlallerinin yapıldığı yer olarak görülüyordu. Özel alan ve mahremiyet aile ile bütünleştirilmiş ve aile idealleştirilmişti. 18. yüzyılda farklı toplumsal sınıflara ait bireyler aynı mekanda bulunmuyordu. Modern dönem öncesinde birey yalnızca yakın çevresi ve ailesi ile etkileşimdeyken, bugün modern dünyada yabancı, kendinden olmayan, farklı birikimlere sahip bireyler ile etkileşimde olmak üzere; kamusal mekanda sosyal deneyim kazanma amacındadır. “Geçen yüzyılın ortalarına gelindiğinde, yabancılarla birliktelikten gelen deneyim, kişiliğin oluşumunda acil bir gereklilik sorunu olarak görülmeye başlanmıştı... kamusal deneyim, toplumsal düzenin oluşumuyla bağlantılıydı; son yüzyılda ise kişilik oluşumuyla bağlantılı hale geldi” (Sennett, 2013). Modern dünyada sosyal deneyimin, bireyin en küçük yaşlardan itibaren kişiliğini kazanması üzere gerekli bir etkileşim olduğu savunulmaktadır. Çocuk bu

deneyimi yaşamaya okul öncesi eğitim ortamlarında başlar. Kamusal/sosyal çevre kazanmaya sonraki okul ve iş hayatında devam eder. Edindiği çevre, aynı zamanda bir statü göstergesi olmaktadır. Modernleşme sürecinde dönüşüm geçiren kentsel/kamusal mekanların yansıması, kent içinde en okunur mekânsal izlerdir.

Berman (2009), dünyanın her yerindeki insanlarca paylaşılan, yaşamın imkanları ve zorluklarına ilişkin bir deneyim tarzı olduğunu savunur. Bu deneyim bütünü modernlik olarak adlandırır. Modern deneyimlerin coğrafi ve etnik, sınıfsal ve ulusal, dinsel ve ideolojik sınırların ötesine geçtiğini savunur. Bu durumun teoride insanları birleştirici etkisi olmasına rağmen, bu birliğin paradoksal olduğunu, bölünmüşlüğü birliği olduğunu savunur: “Bizleri sürekli parçalanma ve yenilenmenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükler. Modern olmak, Marx'ın deyişiyle 'katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği' bir evrenin parçası olmaktır”. Modernin bu çelişkili, ikilikli durumu yabancılaşmayı beraberinde getirir.

Tarihsel süreçte yabancılaşma kavramı ile ilişkili olarak ortaya çıkan ve deşifre edilen kavramlar, Şekil 2.4'te tablolastırılarak verilmiştir.

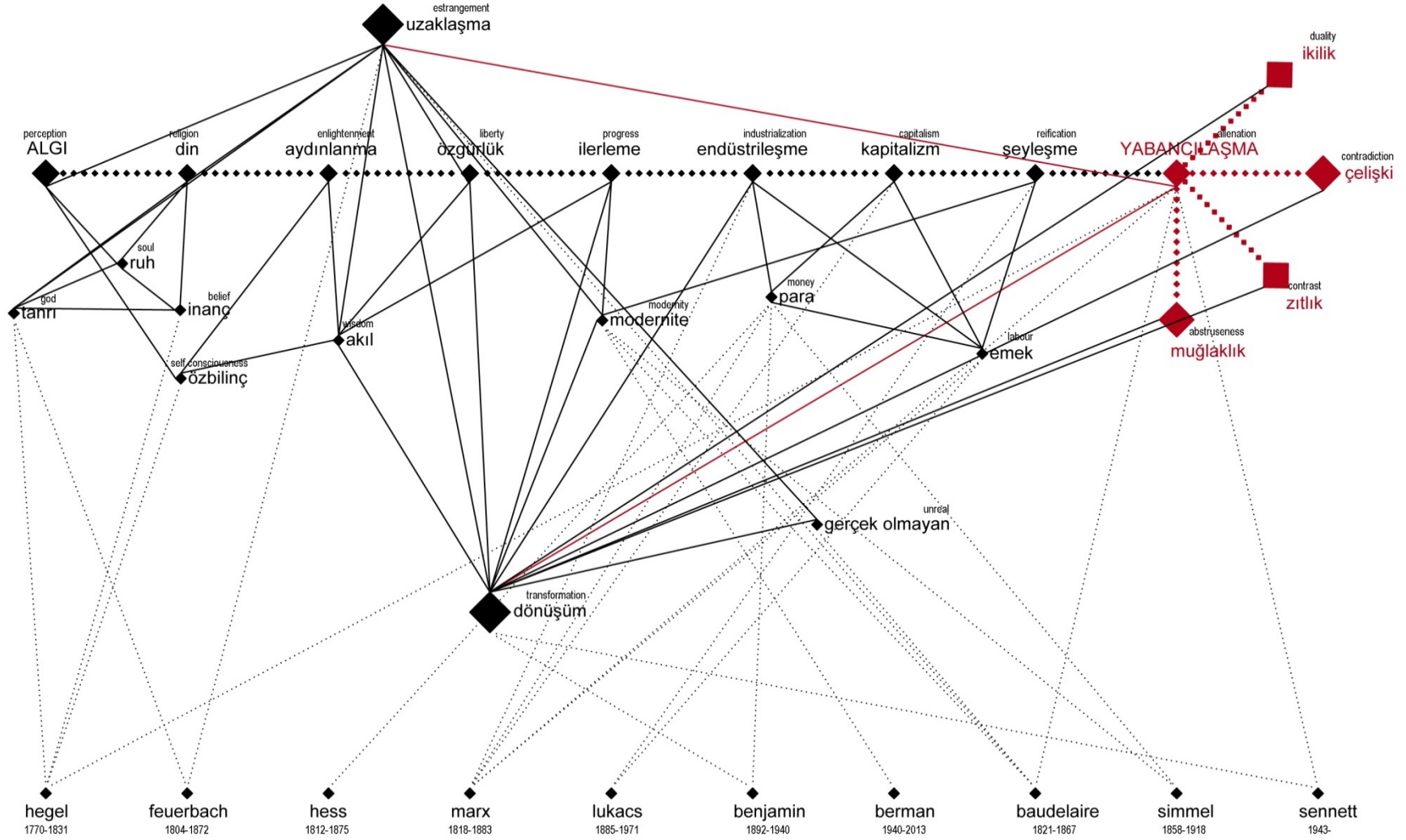
2.4 Modernleşen Kentin Ana Sahnesi: Paris

David Harvey⁶ (2013), modernite teriminin anlamını, yaratıcı yıkımın karar anlarında olduğunu söyler. Bir biçimde eskiyi hükümsüz kılmadan yeni toplumsal düzenlemeler yaratmanın mümkün olmadığını savunur. Bu anlamda, Paris Valisi Eugène Haussmann'ın⁷ yıkımlarından sonra bugünkü görünümüne sahip olan Paris, kentlerin modernleşme tarihinde büyük yer tutar. Yabancılaşma olgusunun incelenmesi ve bugüne ışık tutması için, önce geçmişe bakmak amacıyla, olguyu yaratan modernleşme sürecinin ana sahnesi olan Paris, bu sebeple çalışmaya konu edilmiştir.

Paris, kentleşme ve modernleşme süreçlerinde simgesel ve kültürel başkentlerden biri olarak, tez çalışması için ana sahneyi oluşturmaktadır. Paris'in 19. yüzyılda,

⁶ David Harvey (1935), beşeri bilimler alanında en çok referans gösterilen yirmi yazar arasında yer alır. Özellikle 'mekan' konusundaki çalışmaları ve bu konuda Marksist kurama katkılarıyla dünya çapında tanınan bir teorisyen olmuştur.

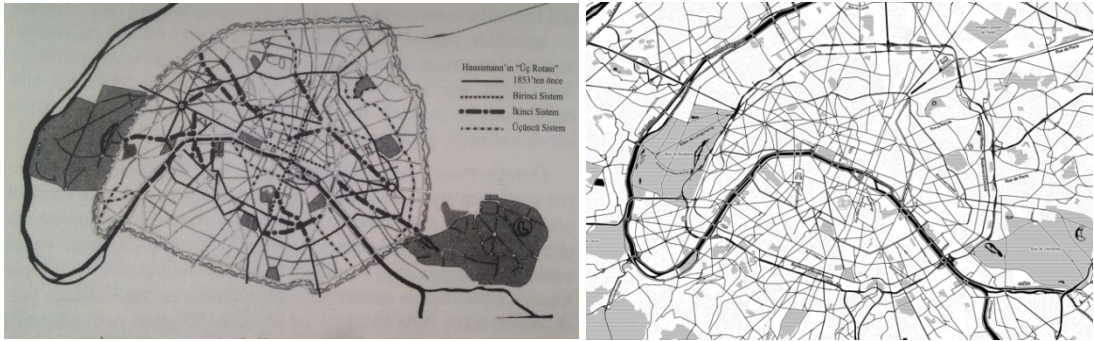
⁷ Georges-Eugène Haussmann (1809-1891), Seine Bölgesi valiliği görevi sırasında, 1853-1870 yılları arasında, Fransa lideri Louis-Napoléon Bonaparte (1808-1873) yetkisiyle, Paris'te geniş caddeler, parklar, meydanlar inşa etmek üzere büyük bir yıkım gerçekleştirmiştir. Paris'in merkezine dair ayırt edici görünüm Haussmann'ın yenileme çalışmaları sonucudur.

Şekil 2.4 : Yabancılaşmanın kavramsal haritası.

Londra, Berlin, Viyana gibi diğer önemli Avrupa kentleri arasından, bu çalışmada öne çıkmasını sağlayan nedenlerden biri; rönesans, reform gibi ilk hareketlerin Fransa’da başlıyor ve bu anlamda Paris’in bir kültür eksenini oluşturuyor olmasıdır. Öte yandan Fransız yazarlar, bu dönemde modernitenin yıkıcı yönünü, sefaleti, yoksulluğu yansıtmış, modern dünyanın eleştirisini -yabancılaşma ekseninde olarak veya olmayarak- yapmıştır. Bu bölümde, kentleşme, modernleşme, yabancılaşma süreçleri/keşifleri Paris üzerinden ele alınarak, elde edilecek veriler ile bugünün Karaköy’ünün kentsel okumasının yapılması amaçlanmaktadır.

Paris’in modernleşmenin ana sahnesi olduğu söylenir. Haussmann ve III. Napoleon ortaçağdan kalan eski şehrin bağrında, 19. Yüzyılın en gösterişli kentsel icadı ve geleneksel şehrin modernleşmesinde en belirleyici kopuş noktası olarak nitelendirilen bulvarlar ağı oluşturmuştur (Berman, 2009). Bugünün alışılmış görüntüsünün ve kullanımının aksine bulvarlar, kent yaşamında devrimi ifade etmiştir. Haussmann’ın farklı yapım aşamalarındaki bulvarları ve Paris’in bugünkü durumunu gösteren harita Şekil 2.5’te verilmiştir.

Şekil 2.5 : Yapım aşamasındaki bulvarlar (Harvey, 2013) ve Paris haritası.

Paris, ortaçağ mahalleleri, olmayan kanalizasyon sistemi gibi nedenlerle uzun yıllar boyunca, hasta bir şehir olarak adlandırılmıştır. Harvey (2013), Paris için, ameliyat benzetmesi yaparak, hasta bedenden kurtulma yollarından bahseder. Ameliyat benzetmesinin yanında, ‘kesmek’, ‘delmek’, damarların yeniden düzenlenip dolaşımın yeniden sağlanması için ‘bağırsakların çıkarılması’ gibi benzetmelerin kullanıldığına da yer vermiştir. Beraberinde ise, şu soruyu sorar: “Kentın bedeni kökten yeniden yapılanıyorsa, ruhuna ne oluyor?”. Bu soruya yanıt oluşturabilecek olan ‘yabancılaşma’ durumu, bu çalışmanın omurgasını oluşturur. Charles Baudelaire, bu soruya yanıt verenlerden biri olarak gösterilebilir. Paris’in geçirdiği

büyük dönüşümün ardından Baudelaire, kentin ruhunu modern, modern insanı - kendisini- ise yabancılaşmış görür.

Yeni yollar, kentin dolaşım sistemindeki atardamarlar olarak tasarlanmış, şehrin trafiğinin akmasını sağlamak üzere bir uçtan bir uca uzatılması gerekmiş, bununla beraber kenar mahalleler temizlenerek ‘nefes alacak yer’ açılmıştır (Berman, 2009). Bu fiziksel gelişmenin kentli üzerindeki yansıması ise özel sektörün ve burjuvazinin kent üzerindeki hakimiyetinin artması ve gelecekteki halk ayaklanmalarının pasifize edilmiş olmasıdır. Berman (2009), ortaçağ’dan kalma eski teneke mahallelerin yıkılmasının, farkında olmadan, geleneksel kent yoksullarının içe dönük ve dışarıya sınıksız kapalı dünyasının da yıkılmış olduğunu söyler. Böylece en yoksul mahallelerin ortasında bulvarlar için açılan deliklerden geçerek, kendi yıkık mahallelerinden çıkması ile, ilk kez şehrin geri kalanının neye benzediğini keşfetmelerini sağlar.

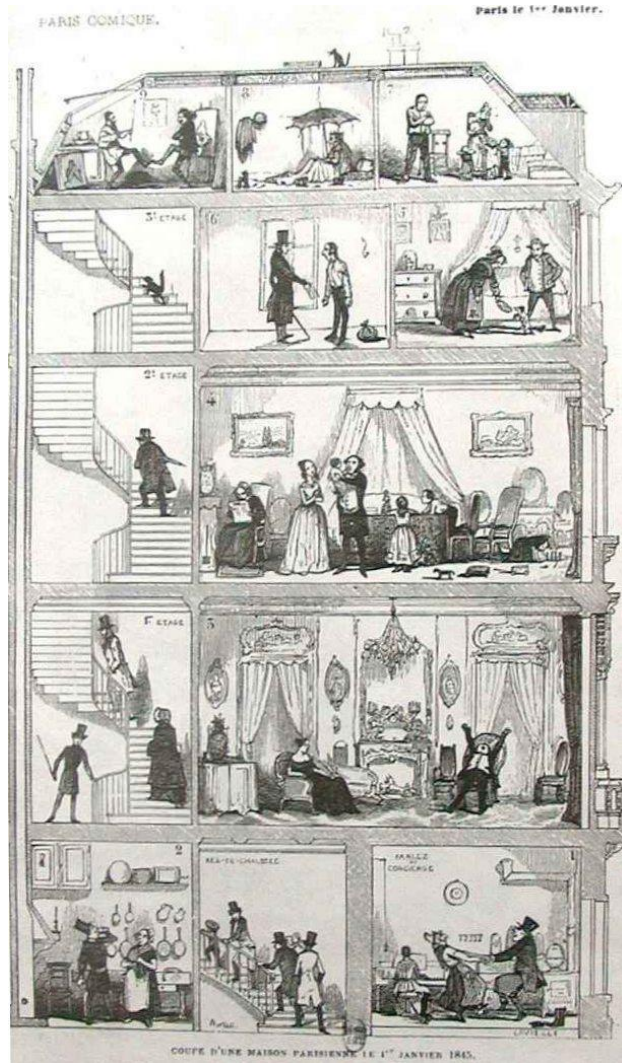
Benjamin (2014), Haussmann’ın kentsel idealinin, birbirini izleyen uzun caddeler boyunca perspektif ağırlıklı bir bakış sağlayabilmek olduğunu söyler. Bu eğilim doğrultusunda, burjuva sınıfının dünyasal ve tinsel egemenliğinin simgesi olan kurumların, caddelerin sağlayacağı çerçeve içerisinde yüceltilmesinin öngörüldüğünü vurgular. Paris’in kentleşme süreci, kapitalist ekonomik düzenin mekânsal yansımalarının okunmaya başlanmasıyla paralel ilerlerken, tüm bu değişimlerin insan üzerindeki etkisi ise modern insanı yaratır.

Paris’in dönüşüm sürecinde Haussmann, yıkıcı yaklaşımı ile kent dokusunu düzenli hale getirmeyi, dolaşım ve ulaşım sistemleri oluşturmayı, planlı bir şekilde bitkilendirilen bulvarlar inşa etmeyi amaçlamıştır (Şekil 2.6). Çıkarılan ‘seçkin bölge’ kanunu ile yeni bağlantı bulvarları yaratılmış, kanun ile birlikte evler yıkılmış, oturanlar şehrin çeperlerine taşınmış ve ‘temizlik’ olarak adlandırılan dönüşüm süreci ile modern Paris’in gecekondular temelleri atılmıştır.

Ayrıştırılan kentsel doku içinde, farklı sosyal sınıflara mensup bireylerin, karışım halinde yaşaması yine de söz konusu olmuştur. Gecekondular, gösterişli evlerin arasına, zanaatkarların iş yerleri aristokrat konutlarıyla karışmıştır. Haussmann’ın uygulamalarından önce Paris’te katlı konutların her katı için toplumsal bir ayrım söz konusu olmuştur; birinci kat soyluların, üstünde burjuvalar ve zanaatkarlar, onların üstünde en yoksullar, son katlar ise bohem sanatçıların tavan arasındır (Şekil 2.7).

Şekil 2.6 : Paris bulvarı, Camille Pissarro, 1898 (Url-3).

Şekil 2.7 : Paris'te simgesel konut görselleştirmesi, 1845 (Url-4).

Bu ayırım, Haussmann uygulamalarıyla azalmış olsa da, sınıflar arasında yine de mekansal bağlantı bulunmuştur. Haussmann'ın kenti sanayiden arındırma çalışmalarına rağmen, patronlar ve işçiler, kent merkezlerindeki sanayi ve ticaret

alanlarında birbirine yakın yaşamıştır (Harvey, 2013). Haussmann, kentte doğrudan mekansal ayırım yaratmamış, çalışmaları sonucu ortaya çıkan kiralara arazi kullanımını değiştirmesiyle, büyük oranda sınıf farklılıklarına dayanan mekansal bir ayrışma ortaya çıkmıştır. Dönemin Paris'i için ikilikler ve çelişkilerle temsil edilebilen mekansal yabancılaşma durumu kentten bir kesit ile tariflenebilir:

Basit bir duvarın, bir yanında sofu ve sert karakterli Mont Carmel rahibelerinin dindar korosunu, öte yanında neşe içinde bir randevu evinin şen şakrak ve inançtan uzak sahnelerini gördüğü tek kenttir Paris, aynı evde birinin bir milyonluk yatırım yapmayı, bir başkasının akşam karnını doyurmak için bir ekü ödünç almayı düşündüğü tek kent. (Adal, 2004)

Marx, insanın fiziksel ve manevi hayatının doğaya bağlı olmasını, sadece doğanın kendisine bağlı olduğu anlamını taşıdığını söyler. Çünkü insan doğanın bir parçasıdır ve doğadan uzaklaştıkça yabancılaşma başlar. Haussmann, kentin akciğeri görevini görecektir olan kent içindeki parklar önerilerine uymuştur. Fakat, inşa edilen, ortaya çıkan üretimden, yalnızca bir doğa konsepti olduğundan söz edilir. Kentin seçilmiş mekanlarında inşa edilen mağaralar, çağlayanlar, yürüyüş yolları, çardaklar, yemek yeme alanları, 'doğanın temsili'ni kente getirmiştir. Öte yandan doğanın ve doğaya erişimin metalaştırılması, kapitalizme hizmet etmesi anlamına gelir. Harvey (2013)'ye göre, Paris'in yeşillendirilmesi Haussmann için siyasi bir eylemdir.

Adal (2004), özelin, kamusalın, ailenin, ekonominin ve toplumun geçirdiği esaslı dönüşümlerin, eşyayı, kelimeyi ve bedenini ötekiliğini dönüştürmesinin kaçınılmaz olduğunu söyler. Değişen fiziksel çevreyle birlikte, yeni sosyal ve bireysel davranışlar da ortaya çıkar. Üstelik bir öncesini tamamlayarak yeni gelen süreçlerle birlikte, bu davranışlar alışkanlıklara, geleneklere dönüşür. Bugünün kafe kültürünün izi, bu tarihsel süreç içerisinde sürülebilir (Şekil 2.8). "Erkeklerin metresleri ve eşlerinin birbirini gözetlediği, insanların herhangi bir iletişim kurmadan bir arada bulunduğu, birlikte yürüyen çiftlerin birbirlerinden çok etrafla ilgilendiği bu yeni bulvarlarda bir 'kafe kültürü' oluştu" (Çelik, 2009).

Her kesimden insanın uğrağı olan bu yeni bulvarlar, mekansal sosyal ayrışmanın fiziksel olarak bulunmadığı kentsel mekanlardır. Bu kentsel mekanlardan birinde geçen ve bu çalışmada konu edilen Baudelaire'in 'gözler ailesi', bu noktadaki sosyal sınıf ayrılığını vurgulamaktadır. Metnin kentsel okuması, bir sonraki bölümde detaylı olarak aktarılacaktır.

Şekil 2.8 : Café Tortoni, des Italiens, d'Eugène Guerard, 1856 (Url-3).

2.5 Kentsel Mekanda Yabancılaşma: Baudelaire'in “Yoksulların Gözleri”

Metni Üzerinden Kentsel Okuma

Paris, bugünün İstanbul kentinde yabancılaşmayı ve mekansal yansımasını okumak için çalışmaya araç oluşturmuştur. Paris'i bu konuda önemli kılan, 19. yüzyılın en önemli kentsel dönüşümüne, modernleşme sürecine sahip olmasından kaynaklanır. Paris kentinden alınacak deneysel kesit ise, Paris'in yaşadığı bu dönüşümü anlatan günlük hayattan şiirsel bir metindir. Bu metni önemli kılan, dönemin dönüşümle ortaya çıkan sonuçlarını tek bir kesitte barındırıyor olmasıdır: mekansal dönüşüm, yabancılaşma, kentsel yoksulluk/zenginlik, ikilik, ayrışma... Tez için kritik olan, yabancılaşma kavramı ile ortaya çıkan çelişki, ikilik, zıtlık gibi kavramları konunun ana ekseninde barındırıyor olmasının yanı sıra, tasvir edilen durum ve mekanın ‘ilk modern şair’ Charles Baudelaire’in gözünden aktarılıyor olmasıdır.

“İster hayatta, ister sanatta olsun, modernliği keşfe çıkanların pusulası ne zamandır Baudelaire” (Artun, 2004). Baudelaire, modernlik üzerine düşünen ilk dalga yazarlardandır. Baudelaire'in modern hayat ve sanat üzerine ortaya koyduğu bir çok yazının en göze çarpan özelliği, modern hayatın anlamının şaşırtıcı derecede zor kavranır ve yakalanır olması olduğunu söylemesidir (Artun, 2004). Baudelaire bu zorluğu, maddi ilerleme ile manevi ilerlemenin paralel devam etmemesi ile ilişkilendirir. Sosyal hayata yansıyan bu farklılık bir çok ikiliği beraberinde getirmektedir. Emek ve ürün arasındaki maddi ve manevi farklılık, insan ve kent arasındaki maddi ve manevi farklılık ile birlikte ortaya çıkan yabancılaşma durumu, bu ikilikler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Baudelaire için kente yansıyan farklılık

bulvardır. Yeni Paris bulvarı, 19. yüzyılın en gösterişli kentsel icadı ve geleneksel şehrin modernleşmesinde en belirleyici kopuş noktasıdır (Berman, 2009).

19. yüzyıl Paris’inde bulvarlar, III. Napoleon ve Haussmann’ın, kanalizasyon sistemi, opera ve kültür sarayları, büyük park ağlarını içeren kentsel planlama sisteminin bir parçasıydı. Baudelaire’in “Yoksulların Gözleri” hikayesi de bu bulvarlardan birinde geçer. Paris, dönüşüm sürecindedir. Bu süreç, yıkımlar ile gerçekleşerek modernleşen bir kentleşme sürecidir. Kent, yıkılarak yapılır, yaşayanlar kent çeperlerine taşınır; hem mekânsal hem toplumsal bir ‘temizlik’ sağlanır. Baudelaire (2014), fiziksel mekanın dönüşmüş halini ikilik ile anlatır; “...hala molozlarla dolu olan, tamamlanmamış parıltılarını şimdiden şarla gösteren, yeni bir bulvarın köşesindeki yeni bir kahvenin önüne oturmak istediniz. Kahve ısıtıldı” (Baudelaire, 2014, s. 57). Bu ikilik fiziksel mekanın henüz tamamlanmamış görünümüne sahip olmasına karşın, ışıltılarıyla çekici olmasından kaynaklanır. Bu cazibeli görünüm, Baudelaire’in marksist vicdanı ile savaşılmaktadır. Mekanın bu ikilik durumu, öyküdeki karakterlere de yansımaktadır. 19. yüzyılın modern kamu alanı, her toplumsal sınıfa ait insanı barındırmakta, kamusal alanda fiziksel sınırlar bulunmamaktadır. Haussmann, eski mahalleleri yıkarken, kent yoksullarının içe dönük ve dışarıya kapalı dünyasını yıkmış, yoksullar ilk kez şehrin ve hayatın geri kalan kısmı ile karşılaşmışlardır (Berman, 2009). Kentin yoksul kesiminden insanlar ile yoksul olmayan kesiminden insanlar aynı kentsel alanda bulunurken, fiziksel olmayan bir sınır onları ayırmaktadır. Bu sınır kapitalist ekonomik düzende kişilerin alım gücüyle bağlantılı ve kentsel mekanın niteliğinde saklıdır. Bu dönüşüm ikilikler, çelişkiler barındırır. Bu modern dönüşüm, kentsel temizlik, gururla ortaya çıkarılır. Dönüşüm, tamamlanmamış olsa dahi, heyecan vericidir. Yıkım ve parıltı, zıt kavramlar olsa dahi, döneminin Paris’inde bir araya geldiğinde herkes için yenidir ve yeni heyecan verir. ‘Bir kahvenin önünde oturmak’ kentle etkileşim içinde olmak moderne ait bir kavram, modern insanın yeni alışkanlığıdır.

Hikayede görünümleriyle farklılık gösteren iki ayrı profil bulunmaktadır. Kahvede oturan iki kişi tasvir edilmekte, birbirlerine sözler verdikleri anlatılmaktadır: “tüm düşüncelerimiz bir olacaktı, ruhlarımız da tek bir ruh olacaktı” (Baudelaire, 2014, s. 57). Birlik/teklik istemi, modern insanın yalnızlığını giderecek bir araç olarak görülmesinden kaynaklanır. Bu, duygusal birliktelik yaşayan bireyler arasında işteş bir eylem olarak görülür. Modern insanın maskesini indirerek gardını düşüren sayılı

durumlardan biridir. Metne göre, modern dünyanın tüm bireyleri, yalnızlığından kurtulmayı diler, çözümü 'bir başka bireyle bir olmak'ta arar. Fakat yeterli olmaz; çünkü beklenen, bir ütopya'dır.

Diğer profil ise kahvenin karşısında mekana bakıyor olmakta olan yoksul bir ailedir:

Tam önümde, kırk yaşlarında sakalı kırlaşmış, yorgun yüzlü bir adamcağız dikilmişti yolun üstüne, bir eliyle küçük bir oğlan çocuğunu tutuyor, öbür kolunda yürüyemeyecek kadar zayıf bir küçük yaratığı taşıyordu. Hizmetçi görevi yapıyor, çocuklarına akşam havası aldırıyordu. Hepsi de paçavralar içindeydi. Olağanüstü denilebilecek kadar ciddiye bu üç yüz, bu altı göz de yalnız yaş nedeniyle ayrılıklar gösteren, eşit bir hayranlıkla, kımıldısızca seyreliyordu yeni kahveyi. (Baudelaire, 2014, s. 58)

Modern kentin, her dönemde, yorgun düşürdüğü toplumsal sınıflar vardır. 19. yüzyıl Paris örneğinde, kent merkezlerinde yaşayan yoksul sınıflar, kent çeperlerine taşınmış, yaşayışları değişime uğramıştır. Öte yandan yapılan kentsel düzenlemeler her sınıfa aynı oranda hizmet edememiş, toplumsal bir ayrışma ortaya çıkmıştır. İnsana dair ve gündelik hayatın bir parçası olan, fakat farklı anlamlar yüklenen durumların, yabancılaşmanın sonucu olduğu söylenebilir. 'Çocuklarına akşam havası aldırma' görevinin, hizmetçi tarafından yapılmasının normal olduğu söylemi, bu dönemdeki toplumsal ayrılıkları, gündelik hayat pratikleri üzerinden ortaya çıkarır.

Yıkımların ardından ortaya çıkan kentsel mekan, yalnızca o anı yansıttığı niteliğiyle 'tek boyutlu' nitelendirilebilir. Bu yüzden Baudelaire'in 'gözler ailesi' olarak tanımladığı bu aile, farklı yaşlardan farklı düşünce yapısına sahip bireyler olarak, mekanı yalnızca o anki yansımasıyla kavrar ve her kavrama birbirinin aynıdır: 'büyüleyici'dir. Gözler ailesinin yaşlı üyesi, yeni mekana ait bu tasvirin değerli olduğunu düşünür. Gözler ailesinin çocuk üyesi bu 'değerli' kentsel mekan içinde, kendilerini 'değersiz' görür. Bu yüzden 'değerli' ve 'değersiz' arasında algısal bir sınırın var olduğunu görür. Gözler ailesinin en küçük ve dünyayı algılamaya yeni başlayan üyesi, herhangi bir yargıdan uzak, yalnızca mekanın o anki yansımasıyla ilgilenir. Görüntüyle ilgili yargıya ulaşabileceği herhangi bir deneyimi yoktur. Bu sebeple düşünceleri salt hayranlık barındırır.

Bulvarda bulunan yeni kahve, 'gözleri kör eden aklıkta' duvarlara sahiptir; aklık, modernliği simgeler. Öyküde mekanın ısıltılı, pırıltılı, altın gibi olduğundan çokça bahsedilir. Bu mekan, modern kentin dönüşüm sürecinde bir başlangıç noktasıdır. Başlangıç, dönüşüm sürecine ait bir kavramdır. Sürecin ilk noktası olması sebebiyle,

sürece dair fikirlerden ve yargılardan uzak olarak, algısal olarak, yeni ve iyi olarak görülür. Mekanın içinde tasvir edilen geniş aynalar mekanı vurgular, mekanda bulunma duygusunu kuvvetlendirir. Eskiye dair gösterilen, öz anlamı sığlaştırılan ve bireye sunulan bu ‘tüketim’ vurguların, modern mekanın devamını sağlamak amacıyla yapıldığı söylenebilir. Tüketim biçimlerinin değişmesi, modern dünyanın getirilerinden biri olarak ortaya çıkar.

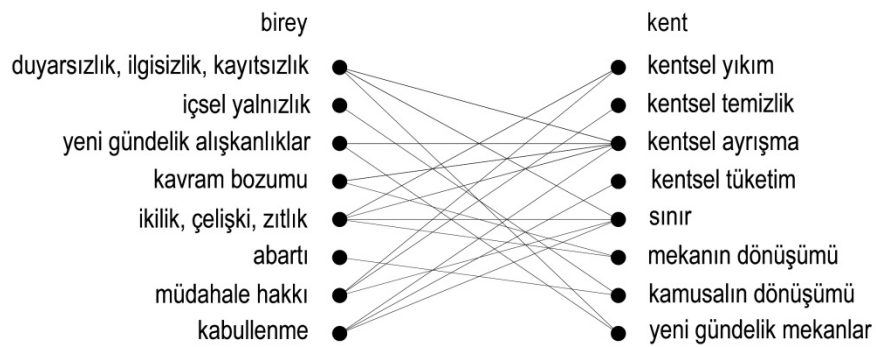
Berman (2009), bu görünütünün, tezahürün iki yönlü olduğunu söyler. Kentin yoksul ailesi, hayranlık ile ışıltılar içindeki kahveye bakarken izlenen yalnızca kahve değildir. Yoksul aile karşı görüntüde izlenmektedir. Aynı kamusal mekanda kentin yoksulu ve yoksul olmayanı arasındaki fark, yoksul olmayan kesimde rahatsızlık hissi yaratmaktadır: “susuzluğumuzdan daha büyük bardaklarımız, sürahilerimiz yüzünden biraz utanıyordum” (Baudelaire, 2014, s. 58). Baudelaire yaşadığı ikiliği, çelişkiyi yansıtır. Gözler ailesinin bakışları karşısında, ‘abartılı’ davranıyor olmaktan rahatsızlık duyar. Onlara üzülür çünkü herkesçe –hem varlıklı hem yoksul- ‘değerli’ veya ‘güzel’ olarak tanımlanan bu yerle etkileşime geçebilmenin tek yolu ‘bakmaktır’. Bu kentsel kamusal mekanda sınır vardır. Yoksul ile varlıkları ayıran, fiziksel olarak görünür olmayan, fakat herkesin algısında yer etmiş bu sınırı, adeta toplumsal bir kural gibi ihlal etmez, edemezler.

Utanmış, üzülmüş olduğu bu durum içinde yalnız olmadığını bilmek, suçluluk duygusuna hafifletici bir etki sağlayabilir. Bu sebeple diğeriyle, ‘sevgiliyle’ aynı düşüncelere sahip olmayı umut eder. Fakat, kahvede oturan diğer kişi olan ‘sevgili’ tarafından, gözler ailesinin durumu ‘çekilmez’ olarak yorumlanır. Bu durum, sevgili için de rahatsızlık vericidir. İki taraf arasında bir sınır, sınırın ışıltılı yüzünde kendi, karşı yüzünde yoksul bir aile durmaktadır. ‘Sevgili’ rahatsız olmuştur, çünkü içinde bulunduğu ‘ışıltılı yer’e, içinde bulunamadığı için yalnızca bakabilen üç insan vardır. O halde, sevgilinin rahatsızlığı, üç insanın onun eriştiği yere erişememesi ve bunu kendisine vurgulamaları olduğu söylenebilir mi? Yani, rahatsızlığı yaratan sınıf farkı vurgusu olduğu söylenebilir mi? Rahatsızlığı yaratan sınıf farkı vurgusu olsa dahi, farklı sınıfa ait gözler ailesinin uzaklaştırılmasını istemek, kendi sınıfını üstün görmesine ve bu sınıf üzerinde hakimiyet kurmak istediğine yorulabilirken, bu sayede de iki sınıf arasındaki ‘sınır’ı görünür hale getirmek istediği söylenebilir.

Öyküde, aynı kentte farklı yaşayan insanların, aynı kentsel kamusal alanda aynı eylemleri gerçekleştirmediği veya kentsel alanın farklı fiziksel mekanlarında,

kamusallığa ters düşen görünmez sınırlar ile ayrıldığı görülmektedir. Baudelaire'in "Anlaşmak böylesine güçtür işte, düşünceler böylesine birleşmez şeylerdir... Sevişenler arasında bile!" söylemi, modern toplumu özetler niteliktedir. Birbirleriyle ve çevreyle etkileşimde olan her birey bir çok konuda fikir ayrılığı yaşıyor olsa dahi iş birliği yapmak durumundadır. Bu durum modern toplumun yazılı olmayan kurallarındandır. Bu sebeple modern insan, maskeler aracılığıyla düşüncelerini, duygularını, sevincini veya kırgınlıklarını diğerlerinden gizler. Modern insanın hayatta kalma içgüdülerinden biri budur.

Paris'e, bu metin üzerinden bakmak, o dönemde modernleşme kadar yeni ve muğlak olan yabancılaşma kavramının yansıma biçimlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Metinsel analiz sonucu, ortaya bir çok kavram, bulgu çıkmıştır. Bunlar; bireydeki duyarsızlık, ilgisizlik veya kayıtsızlık, bireyin içsel yalnızlığı, kentsel yıkım, kentsel temizlik, kentsel tüketim, modern ait günlük alışkanlıklar, yeni alışkanlıklara ait mekanlar, kavram bozumu (iyi-kötü, değerli-değersiz kavramlarının anlamından sapması), ikilik, çelişki, zıtlık, abartı, sınır, müdahale hakkı olarak sıralanabilir. Bireye ve kente ait olan bu kavramların birbirini etkilediği, dönüştürdüğü ve işteş birer eylem olarak ortaya çıktığı; bu sebeple birbirine bağlı kavramlar olduğu söylenebilir. Yine de bu kavramların birey ve kent başlığı altında sınıflandırılması, böylece kavramın bireyle ortaya çıkışı veya kente yansıma biçimleri sebep-sonuç ilişkisi ile değerlendirilebilir. Bu kavramların, birey ve kent ilişkisi bağlamında sınıflandırılması, Şekil 2.9'da verilmiştir.

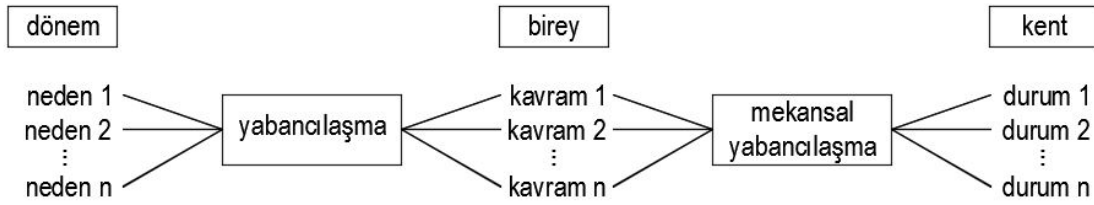

Şekil 2.9 : Birey ve kent arasında kavramsal yansımalar.

19. yüzyıl Paris'inden yabancılaşma ile birlikte ortaya çıkan bu kavramlar, 21. yüzyıla gelindiğinde, modern insanın hala karşı karşıya kaldığı kavramlardır. Kavramların etkilediği alan, ortaya çıkış biçimleri/sebepleri farklılaşmış olabilmekle beraber, modern dünyanın ana ekseninde yer alan yabancılaşma durumu ile

ilişkilerini sürdürmektedir. Bu sebeple bu kavramlar 21. yüzyıl kentinin kentsel okunması için çalışmaya analiz yöntemi oluşturmakta ve Karaköy'e bakmak için araç olarak kullanılmaktadır.

Bu bölümde, yabancılaşma durumunun ortaya çıkış nedenleri sahneleri incelenmiş, ilişkili kavramlar birey ve kent bağlamında irdelenmiştir. Bu çalışmada kent ve kentliyi etkileyen yabancılaşma durumunun ele alınış biçimi, Şekil 2.10'da soyut olarak neden-sonuç ilişkisi verilen sosyal yabancılaşma ve fiziksel mekanı etkileyen yabancılaşma durumunun nedenlerini, ilişkili kavramlarını ve yansıyan durumlarını ortaya çıkarmaya yöneliktir.

Şekil 2.10 : Yabancılaşma kavramının çalışma ekseninde ele alınma yöntemi.

Bir sonraki bölümde birey ve kent ile yabancılaşma bağlamında ilişkilendirilen kavramlar ve yansıyan durumlar, bugün üzerinden tekrar değerlendirilecektir. Bu bölümden elde edilen bulgular ışığında, 21. Yüzyıl İstanbul kentindeki yabancılaşmayı anlamak üzere, Karaköy'e odaklanılmaktadır. Öncelikle Karaköy'ün kentsel tarihi, yabancılaşma bağlamında irdelenecektir. Karaköy'den alınan deneysel kesit ise, Baudelaire'in 'kahramanları'na paralel olarak, farklı sosyal aktörlerle yapılan görüşmelerdir. İkinci bölümde elde edilen bulgular ve bugünün Karaköy söylemleri, sosyal aktörler ile yapılan görüşmeler üzerinden incelenecektir.

3. YABANCILAŞMA DURUMUNUN KENTSEL MEKANA YANSIMASI: KARAKÖY ÖRNEĞİ

İstanbul'un konumu, tarihsel birikimi gibi kenti önemli kılan özelliklerinin yanında, çağlar boyunca farklı ulusların kentte yaşamış, kente dokunmuş oldukları bölgelerdeki sosyal ve fiziksel nitelikler kente kültürel çeşitlilik kazandırmıştır. Akın (2002), İstanbul'un kozmopolit geçmişindeki yoğunluğunu fiziksel olarak günümüze en çarpıcı bir biçimde aktaran bölgenin Galata olduğunu söyler. Öte yandan İstanbul kentinin Batılılaşmasında en büyük etken, bu bölgede odaklanmış İtalyan, Fransız ve Avrupa kökenli kişilerdir. Endüstri devriminden sonra da özellikle bu bölgede, ticaret ve finans burjuvazisi oluşturmuşlardır.

İstanbul tarihine ve tarihsel süreçteki kent dokusuna bakıldığında Karaköy -eski adıyla Galata-, kentin geri kalanından farklı, Batılı bir çehreye sahip olmuştur. Bu duruma, Bizans döneminden bu yana barındırdığı çeşitli yabancı kimliklerin yanı sıra, liman ve ticaret bölgesi olmasının etki ettiği söylenebilir. Yüzyıllardır dönüşüm/yıkım süreçlerinden geçmiş, 19. yüzyıldan bu yana modernleşerek dönüşen bir yerleşim haline gelmiştir. Bugün Karaköy, hala dönüşüm süreci içinde, bir çok yıkım ve yapım ile yüzleşirken, liman ve ticaret merkezi kimliğine yeni mekânsal işlevler eklenmektedir. Bu anlamda çok katmanlı tarihi ve batı izleri taşıyan, modernleşen kentsel doku olan Karaköy bu özellikleri sebebiyle çalışmaya konu edilmiştir. Karaköy'ü bu çalışma için önemli kılan, çok katmanlı fiziksel dokusunun yanı sıra, modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan yabancılaşıma durumunun ilk karşılaşıldığı kent olan Paris ile, dönüşüm süreci ve dönüşüm sonrası durumu bakımından benzerlik göstermesidir. Baudelaire'in metni üzerinden yapılan analiz ile ortaya çıkan bulgular ışığında, İstanbul'un Batı yüzü Karaköy'de mekansal ve sosyal yabancılaşıma izleri aranması amaçlanmaktadır.

Bu bölümde ilk olarak modernleşen Karaköy'ün kentsel tarihçesi irdelenecektir. Bu bölümün Karaköy üzerindeki söylemlerini ve kavramlarını ortaya çıkarmak üzere; yazılı kaynaklar, dergi, internet blogları incelenecektir. Baudelaire metninin analizi, yabancılaşıma kavramına yaklaşmak üzere bu çalışmaya yöntem oluşturmuştur ve

elde edilen bulgular ile yabancılaşma ile ilişkili kavramlar, Karaköy üzerinden ortaya çıkarılacaktır. Baudelaire'in modernleşmeyi ve yabancılaşmayı kentteki kahramanları aracılığıyla anlattığı gibi; Karaköy'de belli bir cadde üzerinden seçilen beş farklı sosyal aktör ile gerçekleştirilen söyleşiler üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır. Sosyal aktörlerin, aynı cadde üzerinden ve farklı sosyal sınıflardan seçilmesine önem gösterilmiştir. Böylece aynı kamusal alanda farklı mekansal kullanımlar ve bu kullanımlara ait bulgular deşifre edilecektir. Baudelaire metninin analizi ile ortaya çıkan kavramlar, bulgular ve bugünün kentsel söylemleri sosyal aktörler üzerinden değerlendirilecektir. 19. yüzyıl Paris'indeki Baudelaire metninden elde edilen veriler, 21. yüzyıl Karaköy'ünde mekansal ve sosyal yabancılaşma izlerini aramak için araç olarak kullanılarak, her iki dönemde ortaya çıkan benzer kavramlar yabancılaşma durumu üzerinden irdelenecektir.

3.1 Karaköy'ün Kentsel Tarihçesi

Karaköy, İstanbul'un Beyoğlu ilçesine bağlı, antik çağdan beri varlığını sürdürmüş, bugün ticaret merkezi özelliğini sürdüren, İstanbul'un 'Batı' karakterine sahip bir yerleşimdir (Şekil 3.1). Galata, yaşanan bir çok yıkıma karşın, İstanbul'un en az bozulan ve günümüze kadar tarihsel niteliklerini sürdürebilmiş bir semttir. Akın (2002), Galata'nın Doğu'daki Batı olduğunu söyler. İstanbul'un Haliç'le ayrılan iki kısmı, tarihi yarımada ve karşısındaki Galata, başından beri iki farklı ortamın temsilcilikleri olarak gelişmiş, tarihi yarımada "Stambul" olarak adlandırılan Osmanlı İmparatorluğu'nun yerleşme merkezi niteliğini taşıırken, karşısındaki Galata Levantenlerin "Constantinople"u olarak gelişmiştir (Akın, 2002).

Şekil 3.1 : İstanbul haritası üzerinde Karaköy.

Galata'nın hareketli tarihi 13. yüzyılda Cenevizlilerin buraya yerleşmesi ile başlar. Zaman içinde genişlemesiyle birlikte, topografyaya uygun doku kazanarak, grid sistem tarihi merkezde kalmış ve Galata'nın bugünkü dokusu oluşmuştur (Demircioğlu, 2012). Kuban (1996), İstanbul'un fethiyle birlikte, Fatih'in bir hakimiyet göstergesi olarak, Cenevizlilerden önce ve Cenevizlilerin Venedik saldırılarına karşı yapmış olduğu surların büyük kısmını yıktırmasına sebep olduğunu söyler (Şekil 3.2). Fetihden sonra Galata hızla türkleşmiş, öte yandan çeşitli yabancıların gelip yerleşmesiyle kozmopolit bir görünüş almıştır: 1476 yılında 592 rum, 332 frenk ve 62 ermeni evine karşın, 535 müslüman evi bulunmaktaydı (Koçu, 1971). Akın (2002), fetihden sonra Galata'nın, kentin ticaret merkezi olma özelliğini sürdürerek, İstanbul mahallesine dönüşmesine rağmen, niteliksel açıdan diğer yerlere göre ayrıcalığını ve özgünlüğünü koruduğunu söyler.

Şekil 3.2 : Galata surları ve Galata Kulesi, James Robertson, 1854 (Url-5).

19. yüzyıla gelindiğinde Batılılaşma reformlarından, yeniliklerden öncelikle, zaten Batılı olan Galata ve Pera etkilenmiştir. Osmanlı padişahlarının bu dönemde Batılı kültür ve eğitime verdikleri önem, kentin yaşam biçimini de etkilemiştir (Akın, 2002). Pera'da daha çok konut yerleşmeleri, eğlence merkezleri, elçilikler, gezinti alanları görülürken; Galata'da daha çok ticari ve çalışma alanları öne çıkmaktadır. Öte yandan kentin batılılaşma sürecinde, Müslüman gruplar geleneksel yaşam biçimlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Müslüman kadınların ancak haftanın belirli günlerinde ve belirli kentsel mekanlarında bulunma zorunluluğu bulunmakta

olup, geceleri dolaşmasının yasak olduğu, dönemin '*La Turquie*' adlı, 24 Ocak 1867 tarihli gazetesinde belirtilmiştir (Akın, 2002, s. 11).

1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile, Osmanlı yönetiminin eski sistemi modernize etme amacıyla, ekonomik, sosyal, politik ve kentsel reformlar, yaşamın her alanına uygulanmıştır. Tanzimat Fermanı'yla, yalnızca yeni yönetsel düzenlemeler yapılmamış, yenilikler, aynı zamanda mimariye ve farklı etnik grupların yaşadığı alanlara yansımıştır (Akpınar, 2003). 1856 tarihli Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı devamı niteliğinde olup, Gayrimüslümlere yeni haklar kazandırmış, yönetimde mevki sahibi olmaları sağlamıştır. Bunun bir sonucu olarak, Gayrimüslümlerin kent üzerindeki etkisi artmış; çok uluslu kentsel bir strüktür oluşturmuştur (Akpınar, 2003). Daha önceden kentin oluşumunu ve görünüşünü etkileyen Müslüman-Gayrimüslüm ayrımının ortadan kaldırılmasına yönelik girişimler başlatılmıştır. Müslüman ve gayrimüslüm yapılarının birbirinden ayrılması için zorunlu tutulan kat sayısı, malzeme, renk gibi kurallar kaldırılarak, eşitlik mimariye aktarılmıştır (Akın,2002). 1858'de Galata'nın düzenlenmesi için VI. Daire kurulmuş, yol açılması ve döşenmesi, sokak aydınlatması, sokakların adlandırılması, evlerin numaralandırılması gibi uygulamaları gerçekleştirmiştir.

Bu imar çalışmaları kenti fiziksel anlamda Batı kentlerine yaklaştırmıştır. Kentteki bazı alanlara saat kulesi dikilmiş, ya da bazı önemli sokaklara ve meydanlara, Paris ve diğer Avrupa merkezlerinde olduğu gibi, özel sektörün işleteceği büfeler, dükkanlar açılmıştır (Akın, 2002). Posta servisinde önemli gelişmeler yaşanmış, Galata'da merkez posta bürosu açılmıştır. Tophane Bahçesi'nin demir parmaklıkları önünde uzanan dükkan dizisi yıkılmış, Tophane meydanı kentin kullanımına sunulmuştur.

19. yüzyılın ikinci yarısında, tüm bu modernleşme ve yenilik çalışmalarına karşın, bu süreci sekteye uğratan, ahşap yapıların yoğun olduğu bu dönemde hemen her gün çıkan yangınlardır. Yangınların önüne geçmek amacıyla kentsel düzenlemeler yapılmış; kâgır yapı yapma zorunluluğu getirilmiş, yollar genişletilmiştir. 19. yüzyılın önemli uygulamaları arasında, Galata rıhtımı, demiryolu ve liman tesisleri bulunmaktadır. Batılı yenilikleri arasında yer alan 1874 tarihli Tünel, Galata-Pera arasındaki ulaşımı kolaylaştıran bir uygulama olarak kente kazandırılmıştır (Şekil 3.3). Öte yandan Kumkapı-Beşiktaş arasında demiryolu bağlantısı planlanmış fakat

hayata geçirilememiştir. Akın (2002), bu dönemdeki İstanbul toplu taşımacılığında vapur seferlerinin önemini ayrıca vurgulamaktadır.

Şekil 3.3 : Karaköy tüneli, 1875 (Url-6).

Akın (2002), Galata’da surların yıkılıp, hendeklerin doldurulması sonucu ortaya çıkan parsellerin satışıyla rant elde etme düşüncesinin, bu dönemde Avrupa’da benzerleri olduğunu söyler. 19. yüzyıldan itibaren tarihsel döngüde dünya çapında görülen modernleşme süreci, ekonomik sistem ile paralel yol alan, bu anlamda kentsel mekanın bir takım ekonomik amaçlar uğruna dönüştürüldüğü bir hal almıştır.

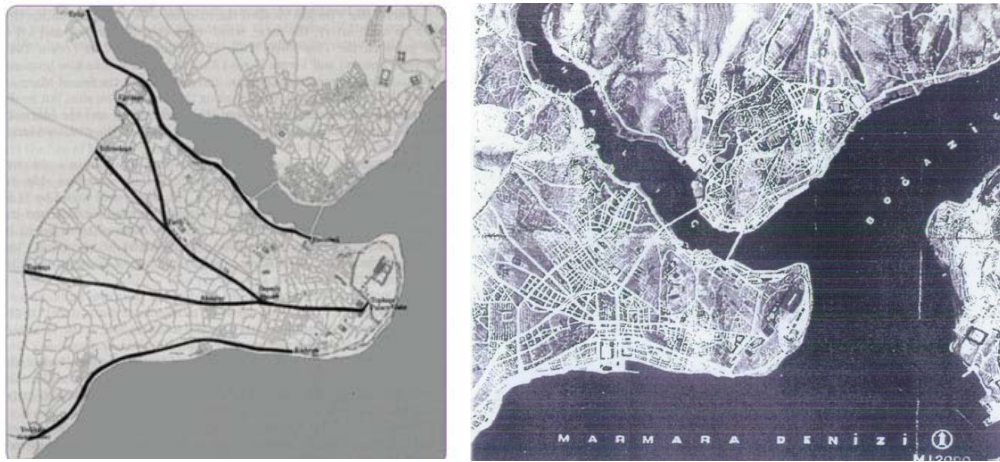
19. yüzyılın sonlarında, İstanbul’un demografik yapısı değişmiştir. Batıyla ticari ilişkilerin güçlenmesiyle, İstanbul’da Gayrimüslüm burjuvazisi ortaya çıkmış, Beyoğlu bölgesi bu azınlıklara ev sahipliği yapmıştır. VI. Bölge olarak bilinen Beyoğlu, belediyenin sağladığı hijyen, temiz su ve gaz servisi ile Batılılaşan bölge olarak anılmış, kentsel ve ekonomik alanda en çok gelişen bölge olmuştur (Akpınar, 2003).

İmparatorluğun başkenti İstanbul için bir kentsel planlama hazırlamak üzere, yabancı uzmanlardan oluşan bir komisyon kurulmuştur. Paris, Londra, Viyana gibi avrupa kentlerinin gelişim politikalarının etkisiyle Osmanlı devleti, kentin ve toplumun modernleşmesi adına uygulanacak olan kentsel ve mimari projeler için yabancı uzmanları davet etmiş; Haussmann’ın gelişim politikasına benzer, Moltke (1839), de Launay (1864), Arnodin (1900), Bouvard (1908) kentsel planları hazırlanmıştır (Akpınar, 2003). İstanbul’un ilk imar planı niteliğini taşıyan, Helmuth Von Moltke tarafından hazırlanan 1839 tarihli planda, Batılılaşma eğilimi içinde, özellikle İstanbul’da yol dokusunun dar ve dolambaçlı durumuna karşı yeni yollar açılarak,

tramvay trafiğinin rahatlatılması yönünde öneriler yer almaktaydı (Akın, 2002). Arnodin ve Bouvard planları ise, imparatorluğun geçişteki gücünü ön plana çıkarmayı ve bu gücü simgesel olarak başkentteki yeniden inşa projelerinde temsil etmeyi planlamaktaydı (Çelik, 2015).

20. yüzyıl'a gelindiğinde, en önemli siyasi ve sosyal dönüşüm 1923'te cumhuriyetin ilanı ile birlikte yaşanmıştır. Ülke, hızla batılılaşma sürecine girmiş, 1926'da saat ve takvimin değişmesi, 1928'de harf devrimi yapılması, 1931'de ölçü kanunun kabul edilmesi gibi sosyal alanı da kapsayan bir çok yenilik yapılmıştır. 1922'den 1929'a kadar yaşanan yönetim, yargı ve eğitime dayalı reformlar, ülkenin İslam dünyası ile bağlantısını keserek, ülkeyi sekülerleştirmiş, Batı dünyasına yaklaştırmıştır (Akpınar, 2003). Sekülerleşme, kamusal alanın kullanıcısını da değiştirmiştir. Kadınların ve erkeklerin, aynı kentsel mekanı özgürce kullanabilmesi, 1930 yılında gerçekleşebilmiştir. 1937 yılında Henri Prost planının uygulanmasıyla İstanbul, bir kez daha modernleşme sürecine adım atmıştır. Prost Planı, dönemin politikası gibi, müslüman toplumu sekülerleştirmeye yönelik radikal çalışmalar içermektedir (Akpınar, 2003).

Prost, yola çıktığı "güzelleştirme" temasıyla, işlevsel bölgeleri birbirine bağlayan geniş bulvarlar planlamıştır (Şekil 3.4). 1936-1950 tarihleri arasında planların bir kısmı Prost gözetiminde uygulanmış, 1951-1956 yılları arasında ise plan, türk uzmanlar tarafından revizyona uğratılmıştır. Dönemin başbakanı Adnan Menderes'in, 1956-1960 tarihlerinde yapılan yıkım ve yol çalışmalarına, Prost Planı yol gösterici olmuştur (Akpınar, 2003).

Şekil 3.4 : 1839 Von Moltke ve 1937 Henri Prost planları (Akpınar, 2003).

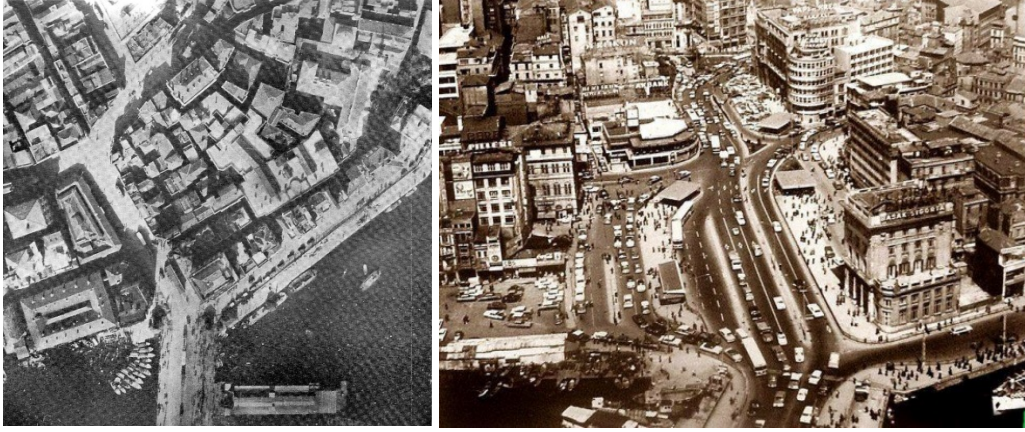
20. yüzyıl'da Karaköy, hala modernleşme süreci içinde, yıkımların ve yapımların sahnesini oluşturmuştur (Şekil 3.5). Koçu (1971, s. 5886), 1955 yılından sonra yapılan istimlak çalışmaları ile Galata'nın özelliklerinin çoğunu kaybetmiş olduğunu belirterek, istimlak çalışmaları için kurulmuş bir komisyonun raporunu paylaşmıştır. Raporda, Galata'nın bir çok yerinin, özellikle denize yakın kısımlarının güneş görmeyen ve hava almayan küçük sokaklardan ibaret olduğunu, bu yüzden bu bölgelerin hırsızların sığınma, saklanma alanları oldukları vurgulanmaktadır. Yolların, iki hayvanın yanyana yürüyemeyeceği darlıkta olduğu belirtilerek, bu alanların yıkılmasının gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Şekil 3.5 : Karaköy meydan yıkımları (Url-7).

Başbakan Adnan Menderes'in 1957 seçimlerinden sonra İstanbul'da başlattığı imar hareketleri ile Beşiktaş-Karaköy ekseninde pek çok yapı yıkılarak kentsel doku değiştirilmiş, bir çok yıkım ve yol açma işlemleri, plansız olarak ilerlemiş ve Mimar Zeki Sayar tarafından sokak olarak nitelendirilen Karaköy, bir meydan haline getirilmiştir (Esmer, 2013). Şekil 3.6'da Karaköy'ün yıkımlardan önce ve sonra çekilmiş hava fotoğrafları verilmektedir. 30 Eylül 1956 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Karaköy-Beşiktaş arasında yapılacaklara dair açıklama, yıkımın boyutunu tanımlamaktadır:

Karaköy'de rıhtımdaki Borsa Hanı, PTT Binası, Denizcilik Bankası yıkılacak, Tophane'ye sapan yol genişletilecektir. Denizcilik Bankası'ndan itibaren Tophane Çeşmesi'ne kadar olan binaların hepsi yıkılacak, kazanılacak 11 metre ile yolun genişliği 30 metreye çıkarılacaktır (Şekil 3.7). Tarihî Tophane Çeşmesi olduğu yerde kalacak ve tamir edilecektir. Karaköy Palas ile Domuz Sokağı arasındaki blok tamamen yıkılarak (Şekil 3.8) bu saha yola verilecektir. (Esmer, 2013)

Şekil 3.6 : 1937 ve 1964 yılları Karaköy hava fotoğrafları (Akay, 2014).

Şekil 3.7 : 1956-1960 imarında açılan yollar (Esmer, 2013).

Şekil 3.8 : Karaköy Bankalar Caddesi'nde atlı vagon (Esmer, 2013).

Karaköy-Beşiktaş eksenini boyunca yer alan tarihi yapılar, bugün yeni bir dönüşüm süreci ile karşı karşıyadır. 2002 yılının Mart ayında kamuoyuna açıklanan Galataport (Salı Pazarı Kruvaziyer Liman Alanı) projesi ile, Karaköy bölgesinde bulunan antrepo binalarının yıkılarak, tescilli olan Paket Postanesi, 20 no'lu antrepo, Çinili Han, Yolcu Salonu ve Rıhtım Han yapılarının ise yenilenmesiyle, bölge yeniden bir ticaret alanına dönüştürülmek istenmektedir. Bu binaların yerine önerilen ticaret, terminal, ofis ve otel işlevleri ile bölgedeki kamusal dokusunun sürdürüleceği savunulmaktadır. Galataport projesi için, 2016 yılının Şubat ayında, Salı Pazarı bölgesindeki antrepo binalarının yıkımına başlanmıştır.

İstanbul Modern Sanat Müzesi, 4 no'lu antrepo binasının müzeye dönüştürülmesiyle Aralık 2004'te ziyarete açılmıştır. 2011 yılında projelendirilen MSGSÜ Çağdaş Sanat Müzesi, 5 no'lu antrepo binasının müzeye dönüştürülmesiyle kullanıma kazandırılacaktır. Bölgenin dönüştürülen ilk ürünü olan İstanbul Modern Sanat Müzesi'ni tasarlayan Tabanlıoğlu Mimarlık, bu yerin kamusal alanın bir uzantısı olma kaygısı ile tasarlandığını belirtmiştir (Url-8). Yine aynı kaygı ile, halen yapımı devam etmekte olan MSGSÜ Çağdaş Sanat Müzesi, 1960'lardan beri kamusal girişi mümkün olmayan bölgeye kamusal nitelik taşıma söylemi ile Arolat Mimarlık tarafından tasarlanmıştır. Mimar Emre Arolat, yerin fiziksel ve sosyal olarak çok katmanlı olduğunu vurgulayarak, İstanbul'un hem o noktasının ruhunu koruyan hem de kullanıcısı ile olabildiğince dolaysız bir iletişim kurmayı hedefleyen bir proje üstünde çalıştığını söylemiştir (Url-9).

Karaköy'ün müze mekanları kamusal kaygı ile var olurken, ekonomik getirisi sebebiyle yatırımı yapılan ticaret, terminal, ofis ve otel binalarının projelendirmesi kamudan gizli yapılmaktadır. Uzun süredir kamusal erişimi olmayan bu alan için hayata geçirilen projenin kamudan gizli ilerliyor oluşunun, kamuya ters veya kamunun onaylamayacağı anlamlarını barındırdığı söylenebilir. Karaköy'ün kamusal kullanımının görüldüğü 1958 yılına ait fotoğraflar, Şekil 3.9'da verilmiştir.

Karaköy'ün yakın zamanda yaşadığı yıkımlardan biri, 22 Haziran 2015 tarihinde, Karaköy'ün Perşembe Pazarı bölgesinde konumlanmış olan balık pazarında gerçekleşmiştir. Perşembe Pazarı, liman ve limanla ilişkili ticaret alanlarının bulunduğu bölgeyi oluşturur. 20. yüzyıla birlikte bu alan, ticarethane, hal, balıkhaneler ve toptan ticaret yapan işletmelerin yer aldığı bir bölgeye dönüşmüştür (Balcan, 2015).

Şekil 3.9 : Karaköy, 1958 (Url-10, Url-11).

Balık pazarı, Karaköy'ün Perşembe Pazarı bölgesinde konumlanmış, hırdavat dükkanlarıyla iç içe ve bugün yerli ve yabancı turistlerin uğrağı olan hareketli ve yerleşik balık pişiricilerinden, taze balık satıcılarından oluşan bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. 1980 yılında hazırlanan, bu bölgeyi içeren nazım imar planına göre, kıyıya yaklaşık 50-100 metre mesafedeki yapıların yıkımı planlanmaktaydı. Bu yıkımların bir kısmı gerçekleştirilirken, bir kısmı hukuki itirazlar sonucu yıkımdan kurtulmuştur. Süreç içinde yasal izni olmayan yerel lokantalar açılmış, sahil şeridine balıkçı tezgahları yerleşmiştir. Kendiliğinden oluşan bu yerel doku, zaman içinde yerli ve yabancı turistin ilgisini çekmiştir. Perşembe Pazarı, 2009 yılında hazırlanan Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı dahilinde yenileme alanı olarak ilan edildikten sonra yapılan itirazlar sonucu proje dondurulmuştur. Planın Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nce dava konusu edilen yönleri haklı bulunmakla beraber, mevcut kullanımın gerek fiziksel, gerek sosyal açıdan korunmayan bir planın yürürlükte bulunmasının sakıncaları ortada olduğu belirtilmektedir. (Balcan, 2015). Bu görüşü destekle, 22 Haziran 2015 tarihinde, sahil bandındaki yasal izni bulunmayan işletmelerin yıkımı gerçekleştirilmiştir (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 : Karaköy, 1958 yıkımı (üstte) ve 2015 yıkımı (Url-12).

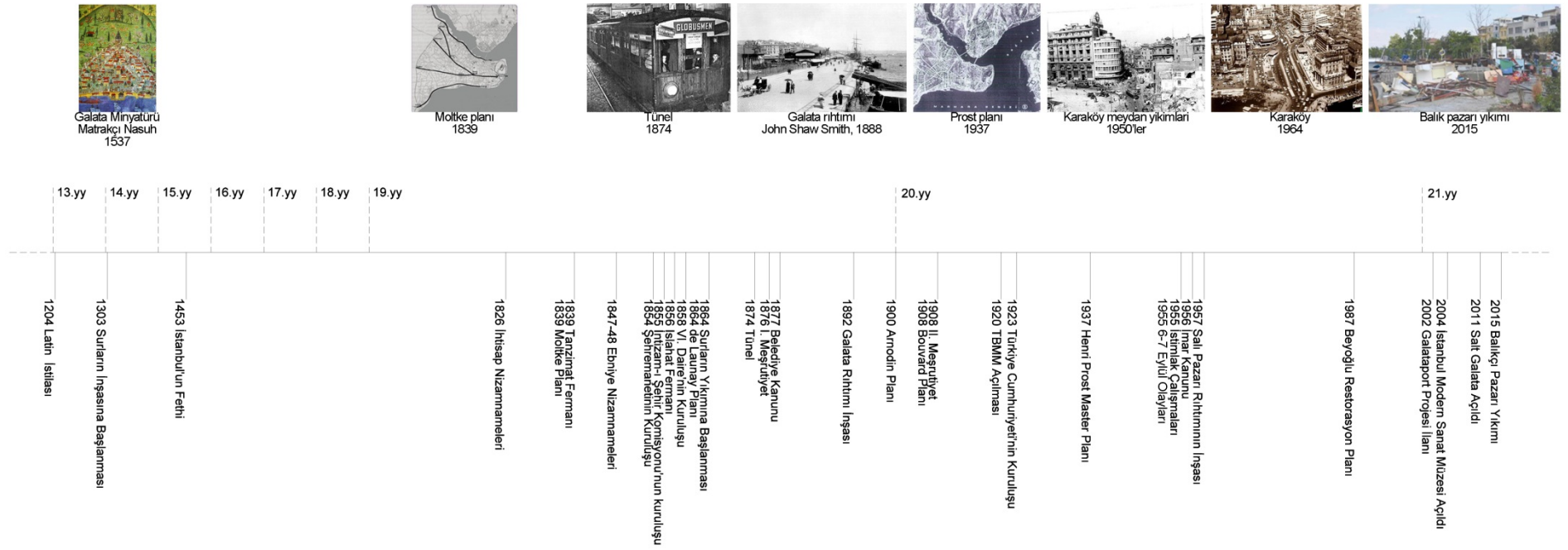
Karaköy çehresi, son 25 yıldır iktidar mekanizmasının ‘gündüz ve gece girmenin mümkün olmadığı alanlar’ olarak nitelendirdiği bölgelere uyguladığı gibi, iktidarın söylemi ile ‘yeni’, ‘temiz’ ve ‘yaşanabilir’ kılınmasına gerek kalmadan, kendiliğinden bir dönüşüm sürecine girmiştir. Karaköy’de, kendiliğinden yaşanan bu dönüşüm sonucu, İstanbul için farklı sayılabilecek bir kamusal anlayış ortaya çıkmaktadır. Bu değişim yoğunluklu olarak, Kemeraltı Caddesi ve sahil şeridi arasında kalan sokaklar üzerinde yaşanmaktadır. Akın (2002), ‘19. yüzyılda polisin bile dikkatli bir biçimde yaklaştığı bölge’ olarak bahsettiği Galata’da, o dönemde de dar sokaklarında gün ve gece boyu sürekli bir hareket ve gürültünün olduğu, hemen her şeyin satıldığı birbirinden farklı dükkanların yer aldığını belirtir. Bugün ise, Karaköy’ün küçük sanayi, ticarethane ve iş hanlarının mekânsal işlevleri, bu alanın dönüşüm süreciyle birlikte değişerek yerlerini butik oteller, sanat galerileri, tasarım dükkanları, kafelere bırakıyor. Bu dönüşüm, alanın tamamında söz konusu olmadığı için, yeni işlevler ve mevcut işlevler, hem farklı mekânsal nitelik ve ihtiyaca hem de

farklı kullanıcı profiline sahip olmalarına rağmen bir arada bulunuyor. Bu noktada Kemeraltı Caddesi ve deniz arasında kalan alanın mekânsal yapılaşması heterojen bir yapı sergiliyor olsa da, katılımcısı homojen bir yapı olarak ortaya çıkıyor. Mekansal olarak heterojen olmasının sebebi, bir çok işlevi barındıran mekanların (sanayi, ticarethane, kafe, sanat galerisi) bir arada oluşudur.

Kamusal alan ve genel anlamda ticarethane kullanıcılarının aynı yerde farklı mekanlara katılıyor olması, kamusal alanın içinde yer alan görünmez sınıra işaret eder. Bu durum kamusal alanın bireyi dönüştürücü etkisini yitirmesine, mekanın tek katmanlı olarak yansımaya neden olur: “Habermas’ın, kamunun oluşturduğu ortak bir alan olarak betimlediği kamusal alan için Arendt de, farklılıkların paylaşıldığı bir yer olarak kamusal alanın, karşılıklı etkileşimlerle birbirini dönüştüren ortak bir dünya olduğunu söyler” (Ganiç, 2014, s. 31). Karşılıklı etkileşimin ne şekilde veya ne derece olduğu, birbirini nasıl dönüştürdüğü veya dönüştüremediği, yabancılaşmanın, ‘modernleşme bağlamında dönüşüm’ durumuyla olduğu kadar ilişkilidir.

Karaköy bugün, hem yıkım hem yaşamın aynı anda devam ettiği ve katılımcının bu yöndeki ikiliğe aldırmadığı, bazen de bu ikilik sayesinde cazibe merkezi haline gelen kentsel bir doku olarak ortaya çıkmaktadır. Yeni yıkım ve yapımların yanı sıra, geçmişten bugüne uzanan, kent içinde merkezi konumlarda bir arada bulunmasının çok olası olmadığı çok çeşitli işlevleri barındırmaktadır: liman, antrepolar, müzeler, lüks oteller, restoranlar, kafeler, hırdavatçılar, elektrikçiler, çeşitli esnaflar, balıkçılar ve genelev. Böylesi bir dokuda, 19. yüzyıl Paris’inde karşılaşılan insan gruplarıyla karşılaşmak olasıdır. Farklı sosyal sınıflar, ayrıştırılanlar, fahişeler veya sıradan kullanıcılar, Baudelaire ve kahramanlarının ilişkisinde olduğu gibi, buradaki modern dünyayı sezdirir (Artun, 2004). Şekil 3.11’de bu bölümde üzerinde durulan mekanlar, harita üzerinde işaretlenmiştir. Karaköy’ün siyasal, kentsel ve mekânsal değişim süreci, çizgisel olarak Şekil 3.12’de verilmiştir.

Bu çalışma kapsamında Karaköy’deki etkileşim ve dönüşüm durumunu ortaya çıkarmak üzere, Kemeraltı Caddesi ve deniz arasında bahsedilen heterojen dokudan deneysel kesit oluşturacak örnek bir cadde alınarak, bu cadde üzerinde sıfır kotundaki farklı mekânsal işlevlerin katılımcısı olan sosyal aktörler ile, bugünün Karaköy söylemleri üzerinden söyleşiler gerçekleştirilecektir.

Şekil 3.12 : Karaköy'ü etkileyen tarihsel değişim süreci.

3.2 Yazılı Kaynaklarda Karaköy'ün Temsiliyeti ve Söylem Analizi

21. yüzyılın Karaköy'ünde mekânsal ve sosyal yabancılaşma durumlarını anlamak üzere, bugünün Karaköy'ü hakkındaki söylemlerin, ortak bir kavramsal çerçevede deşifre edilmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple kentlinin ve kent dışından gelen ziyaretçinin Karaköy hakkında bilgi edinmek üzere ilk erişebilecekleri içerikler taranmıştır. İçerikler, 'Karaköy', 'yeni', 'mekan' anahtar kelimelerinin arama motoru aracılığıyla taratılmasıyla öne çıkan kaynaklardan derlenmiştir. Böylece, Karaköy'ün mekânsal özellikleriyle ilgili bilgi almış, alacak olan kişilerin ve bu mekanlarla ilgili ortaya çıkan ortak bilincin deşifre edilmesi amaçlanmıştır. Bu taramanın sonucunda ortaya bir çok kavram çıkmıştır: havalı, modern, samimi, yerel, eski ruhlu, neşeli, çelişkili, bohem, şık, cazibe merkezi, mahalle mekanı, rahat, özgün... Bu kavramlar, bugünün kolay ulaşılabilir Türkçe ve İngilizce yazılı kaynaklarında (dergi, blog, gezi internet siteleri), Karaköy için veya Karaköy'de yer alan mekanlar için ortaya çıkan niteliklerdir. Erişilen kaynaklar arasında, Yolculuk Terapisi adlı gezi sitesi, Listelist haber sitesi, Insight Guides gezi sitesi, Lonely Planet gezi sitesi, Bestyle dergisi yer almaktadır.

Yolculuk Terapisi (Url-13) adlı gezi internet sitesi, Karaköy'ün mahalle mekanı havası taşıdığını, kaygısız, telaşsız, rahat bir ortam sunduğunu vurguluyor. Karaköy ziyaretçilerinin burasının 'zorlama' ve 'yapmacık' bir yer olmadığı için buraya geldiği söyleniyor. Ancak Karaköy'ü anlatan yazının devamında yazar, Karaköy'ün teatral havasından bahsetmektedir. Bu duyunun sebebi, mekanların genel alışkanlığın dışında niteliklerde olması, gerçek dışı -rol yapan- gözüktüyor olması veya başka bir çok değişkenle ilişkili olabilir. Ancak bu durum, çalışma kapsamında Karaköy özelinde sorgulandığında, yabancılaşmanın ve yabancılaşma ile birlikte ortaya çıkan kavramların yansımaları olduğu söylenebilir. Yazının devamında ise, mekanların kişiselleştirilerek Karaköy sahnesinde oyuncu haline getirildiği söylemi, 'farklı bir gerçekliği canlandırma', 'gerçeklikten uzaklaşma', bu sebeple de yabancılaşma durumunu destekler niteliktedir. 'Otantik ve ham' dokusunun, Karaköy'ü benzersiz kıldığı belirtilirken, yerel işletmelerin hala ayakta ve Karaköy'e değer katan öğeler olduğundan bahsediliyor (Şekil 3.13).

Şekil 3.13 : Kaynakta yer alan görseller; berber dükkanı ve restoran (Url-13).

Derdini fotoğraf ve ara başlıklarla anlattığı söyleyen listelist.com'un, Karaköy için 2014 yılında hazırladığı başlık: "Yenisıyla Eskisiyle Havasından Geçilmeyen 19 Karaköy Mekanı" (Url-14). Yazar, Karaköy için 'ergenliğe giren çocuk' benzetmesi yaparak büyük değişimleri tarifliyor. Öte yandan bu değişikliklerin çok hızlı gerçekleştiğini vurgulayarak, mekanlar hakkında tavsiyeler veriyor. Tavsiye edilen ilk mekan için kullanılan özellik ise 'baba evindeymiş gibi hissetmek'. Bazı mekanlar hakkında, 'Paris'te ve Avrupa'nın diğer şehirlerinde olduğu gibi' tabiri kullanılarak, sandalyelerin sokağa bakar vaziyette konumlanışından bahsediliyor. Karaköy'ün, birbirlerine uzak durumların ortaya çıkardığı yeni bir mekânsal doku olduğu görülüyor. Şekil 3.14'te bahsedilen mekan tipolojilerinden paylaşılan fotoğraflar verilmiştir.

Şekil 3.14 : Kaynakta yer alan görseller; Karabatak ve Muhit (Url-14).

Yeni alışkanlıkların (19. yüzyılda Paris bulvarında açılan kafeler gibi), kendini tekrar ederek veya biçim değiştirerek, 21. yüzyılda yeniden doğmaya devam ettiği görülebilir. Karaköy'deki yeni mekan, aslında eski olanın bir temsilidir; 'mahalle' dokusuna veya 'baba evi'ne benzetilmektedir. Öte yandan modern mekan ile eski mekanın harmanından oluşan bu yeni doku, kentli için alışıldık olmayan yeni bir

fiziksel deneyimdir. Bu noktada yabancılaşma, eski/yeni kavramları anlamlarının değişimiyle ortaya çıkmaktadır. Eskinin yeni olduğu durumda; yeni, eskiye dönüşür, etkisini kaybeder. Durumun barındırdığı muğlaklık ve çelişki, beraberinde yabancılaşmayı ortaya çıkarır.

Karaköy'den, 'Istanbul's coolest neighbourhood' başlığıyla (Şekil 3.15) 2014 yılında bahseden Londra merkezli gezi internet sitesi Insight Guides (Url-15), henüz birkaç yıl önce yalnızca Asmalımescit'ten bahsedilirken, şimdi Galataport işlevleriyle yeni bir turizm merkezi olan Karaköy'den bahsedildiğini vurguluyor. Yeni Karaköy'ün, dar sokaklarında birkaç saat dolaşmak, çok kültürlü dokunun yansımaları hissetmek veya İngiliz çayı içmek için gidilebilecek ideal bir yer olduğu söyleniyor.

Mekansal odakların çok hızlı bir biçimde değişebilmesi, bu çağın ve yabancılaşmanın getirilerinden biridir. Asmalımescit'in popülerliğini Karaköy'e bıraktığına dair söylem, bunun bir örneğini oluşturur. Bu durumda yabancılaşma, mekanın tüketimiyle ilişkilidir.

Şekil 3.15 : Insight Guides'tan alınan haber görseli (Url-15).

Dünyaca ünlü gezi sitesi Lonely Planet (Url-16), Karaköy'ü, İstanbul'un yükselen moda semti olarak nitelendiriyor (Şekil 3.16). Yazıda Karaköy, hem neşeli hem de çelişkili bir yer olarak görülüyor. Şık kafe ve galerilerden, bohem butiklerden ve yol boyunca yer alan geleneksel pastanelerden bahsederken burayı, modern İstanbul'un küçük bir evreni olarak görüyor. Karaköy'ün 'merhametsiz bir soylulaştırma'

sürecinden geçtiği ayrıca belirtiliyor. Karaköy'ün geçirdiği dönüşümün, aynı anda 'merhametsiz' ve 'moda' olarak nitelendirilmesi, yabancılaşma durumunun çelişkili yapısına işaret etmektedir.

Şekil 3.16 : Lonely Planet'tan alınan haber görseli (Url-16).

Bestyle dergisi (Url-17), Karaköy'ün, 'otantik bir kültür sahnesinde geçmişle geleceğin eklektik olarak harmanlandığı bir buluşmanın başrol oyuncusu' olduğunu söylerken, geçmişin izlerini günümüze yansıtan bir ayna olduğunu savunuyor. Karaköy'ün, keşmekeşi, kalabalığı, nalburları, hanları, kiliseleri, barları ve kafeleri ile yaşayan bir semt olduğu belirtiliyor. Tarihi binaların yoksulluktan, terk edilmişlikten kurtarıldığı öne sürülerek, muhteşem mekanlara dönüştüğü savunuluyor. Bölgenin, dönemin yeni eğlence anlayışının geldiği son nokta olduğu belirtiliyor ve bölgenin kullanıcısı tarifleniyor: retro kadınlar, bohem erkekler, gençler, hippiler, sarhoşlar, köprü altı çocukları, Anadolu'nun yağız delikanlıları. Birbirinden farklı bu kullanıcıların bu alanda özgürce dolaştığı belirtilerek, alanın heterojen dokusuna dikkat çekiliyor. Dergiden alınan haber görseli Şekil 3.17'de verilmiştir.

Yazılı kaynaklarda yer alan Karaköy'e dair çoğu haber, Karaköy'deki değişimi her şeyden önce 'hızlı' olarak nitelendiriyor. Kent içinde popüler eğlence merkezlerinin bir anda odak değiştirmesi, bu yüzyılda oldukça kolay gözüküyor. Öte yandan Karaköy'ün kafe ve restoranlarca yenilenmesi sırasında ve sonrasında, bu mekanları nitelendiren ortak bir görüş, Karaköy'ün 'samimi' bir yer olması olarak ortaya çıkıyor olmasıdır (Şekil 3.18).

KARAKÖY

O tantik bir kültür sahnesinde geçmişle geleceğin eklektik olarak harmanlandığı bir buluşmanın başrol oyuncusudur Karaköy.
Mukaddes Kaya Güney

ARA

Şekil 3.17 : Bestyle dergisinden alınan haber görseli (Url-17).

Pek samimi bir tasarım cafe & shop : Sahi İstanbul

Sevda Serbest tarafından yazıldı

Karaköy’de Gidilebilecek En iyi 8 Mekan

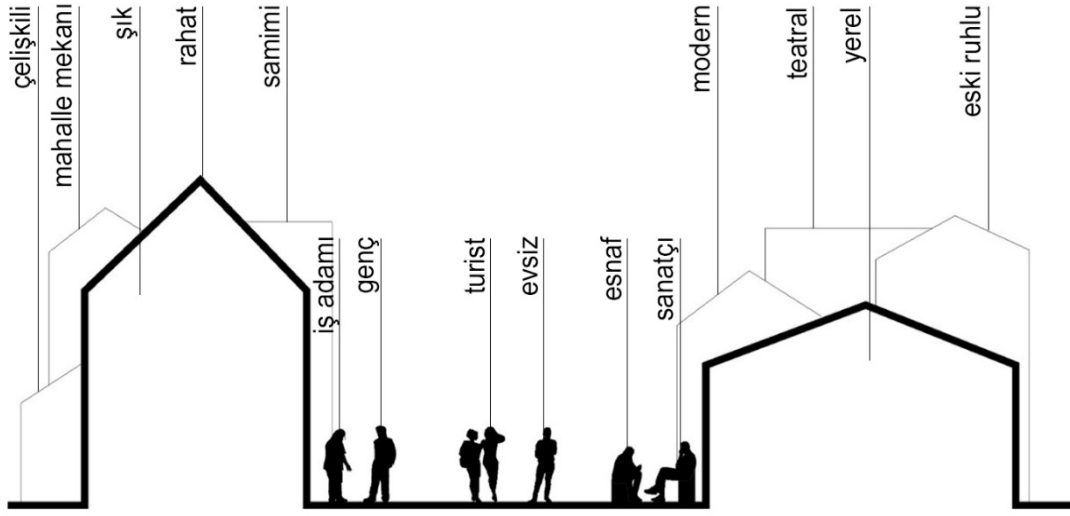
Üsküdar iskelesine arkamı verdin mi 180 derecelik açıyla etrafınıza baktığınızda yaşadığınız şehrin nasıl muhteşem olduğunu gösteren bir muhit; Karaköy...

Hem koruduğu nostaljisini hissetmek hem de geçirdiği değişime tanıklık etmek heyecan verici. Tarih kokan ara sokakları insanı ürkütse de yeni füreyen samimi çaycı ve kahvecileriyle içimizi ısıtmaya yetiyor. İstanbul’un yükselen semtlerinden Karaköy Beyoğlu’nu Nişantaşı’nı sollayacak gibi... Karaköy’ün dibine vurmak dolu dolu bir gün geçirmek için bilmeniz gereken Karaköy’ün yeni samimi mekanları...

Şekil 3.18 : ‘Samimi’ söylemleri (Url-18, Url-19).

Karaköy üzerine elde edilen bu söylemlerden çıkarılan ve Karaköy-yabancılaşma ilişkisi içinde ortaya çıkarılan kavramlar, Karaköy’de yabancılaşmanın izlerini aramak için araç olarak kullanılacaktır. Şekil 3.19’da, Karaköy üzerine üretilen kavramlar, kullanıcı ve mekan başlıkları altında sınıflandırılarak görselleştirilmiştir. Karaköy’de anlatılan değişimlerin sıkça yaşandığı bir cadde, deneysel kesit oluşturması için seçilmiştir. Bu cadde üzerinde farklı sosyal aktörler ile yapılan

görüşmeler, söylem analizi yapmak ve yabancılaşmaya dair kavramları elde etmek üzere değerlendirilecektir.

Şekil 3.19 : Karaköy üzerine üretilen söylemler.

3.3 Sosyal Aktörler Üzerinden Söylem Analizi

Charles Baudelaire, 19. Yüzyıl Paris'ini kendi kahramanları aracılığı ile bugüne aktarmıştır. Kahramanlarını dönüştürmüş kentin 'öteki' kalanlarıdır. "Yoksulların Gözleri" metninde, bir bulvar üzerinde, sosyal ve mekansal yabancılaşma durumunu farklı sosyal aktörler üzerinden anlatmıştır. Baudelaire kenti, kentin ötekileştirilen, tutunamayan, marjinal olarak dışlanan aktörleri ile deneyimler ve yansıtır. Baudelaire'in, dönüşümün yansımalarının farklı algılar üzerinden okuması, araç olarak bugünün Karaköy'üne uyarlanmıştır.

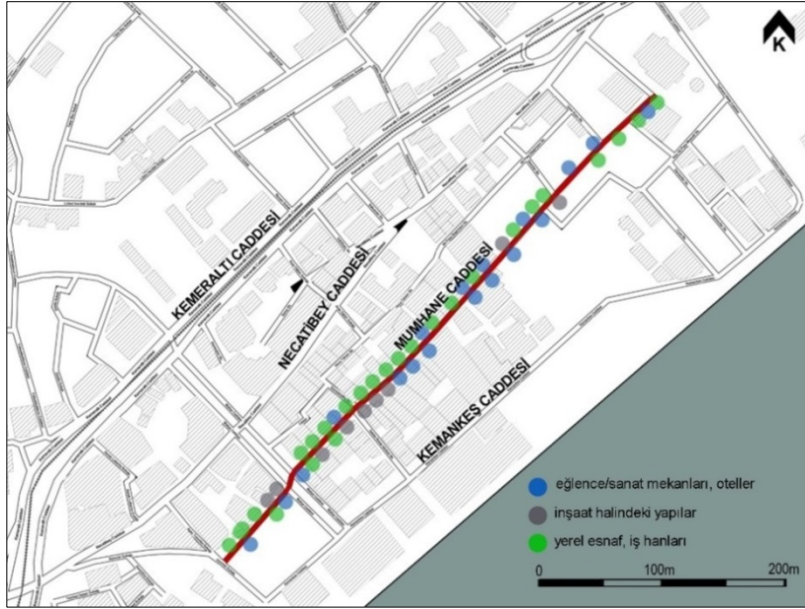
Karaköy'de yapılan görüşmeler, buna paralel, ancak yalnızca ötekileştirilen değil, toplumun parçası olan, yine de farklı toplumsal sınıflara ait kişilerle yapılmıştır. Bu noktada Karaköy'ün sosyal aktörleri, Baudelaire'in sosyal aktörlerinden ayrılmaktadır. Bunun sebebi, yabancılaşmanın, özünde barındırdığı ikilik, çelişki, zıtlık nedeniyle; farklı tarafların gözünden yansımalarının mümkün olacağı varsayımdır. Diğer bir deyişle bu yöntem, farklı taraflardan, yabancılaşma durumuna ilişkin yorum, bulgu, veri sağlamak amacıyla seçilmiştir.

Karaköy Mumhane Caddesi'nden seçilen, farklı sosyal sınıfları temsil edecek beş farklı sosyal aktörle, Karaköy'ün dönüştürmüş dokusu ve kamusalılığı üzerine kişisel görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin amacı, farklı sosyal aktörlerin gözüyle

Mumhane Caddesi, Karaköy sahil aksına paraleldir ve denizle arasında Kemankeş Caddesi bulunur. Cadde, kuzeydoğu’da Kılıç Ali Paşa Hamamı’na çıkarken, Güneybatı’da ikiye ayrılarak, sahile ve Karaköy meydanına devam eder (Şekil 3.20, Şekil 3.21).

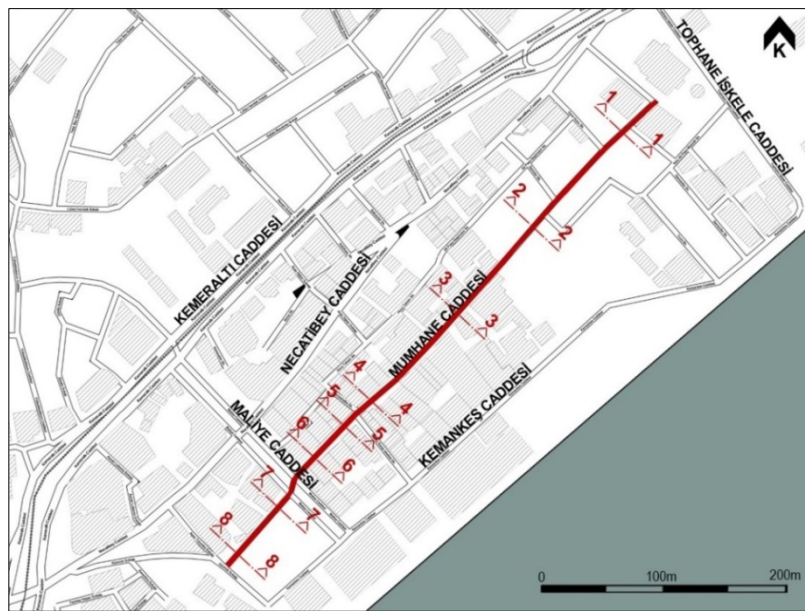

Cadde üzerinde son yıllarda, mevcut yerel esnaf dokusuna, kafeler, şık restoranlar, sanat galerileri, tasarım mağazaları karışmıştır. Bu durum, aynı caddeye bakan, farklı tipteki mekan kullanıcılarının aynı kamusal aksta bulunmalarına neden olur ve bu aksı heterojen kılar (Şekil 3.22).

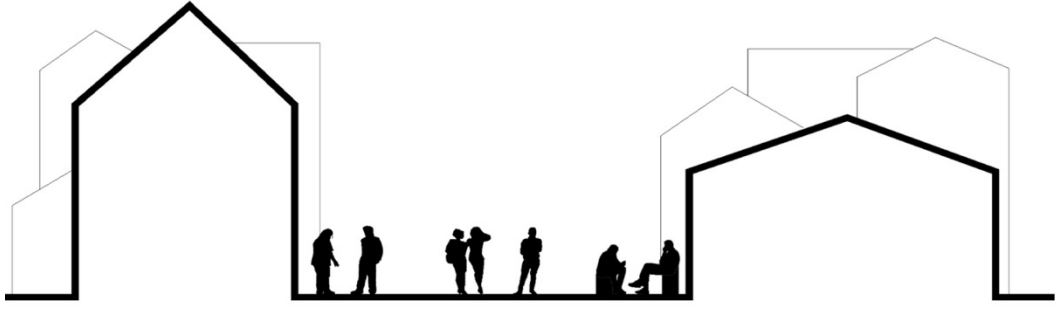

Şekil 3.22 : Mumhane Caddesi'nde mekansal işlevler.

Farklı işlevlerdeki mekanların aynı cadde üzerinde oluşturduğu kamusalığa ait şematik kesitler aşağıdaki şekillerde verilmiştir. Harita üzerinde (Şekil 3.23) caddeden alınan şematik kesit noktaları belirtilmiş, bu noktalardaki mekansal ilişkilerin okunması için fotoğraflarla desteklenmiştir (Şekil 3.24, Şekil 3.25).

Şekil 3.23 : Caddeden alınan kesitler.

orta üst sınıf restoran
ve
geleneksel kiraathane
tipolojisi
[farklı kullanıcılar]

1-1

hırdavatçı, elektrikçi
dükkanlarının
bulunduğu bir iş hanı
ve
orta üst sınıf kafe
[farklı kullanıcılar]

2-2

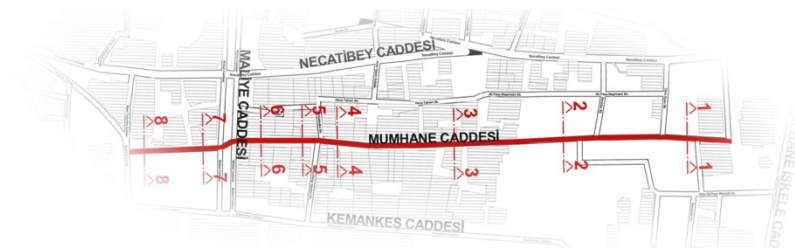
berber
ve
kullanımda olmayan
otel işlevleri
[aynı kullanıcılar]

3-3

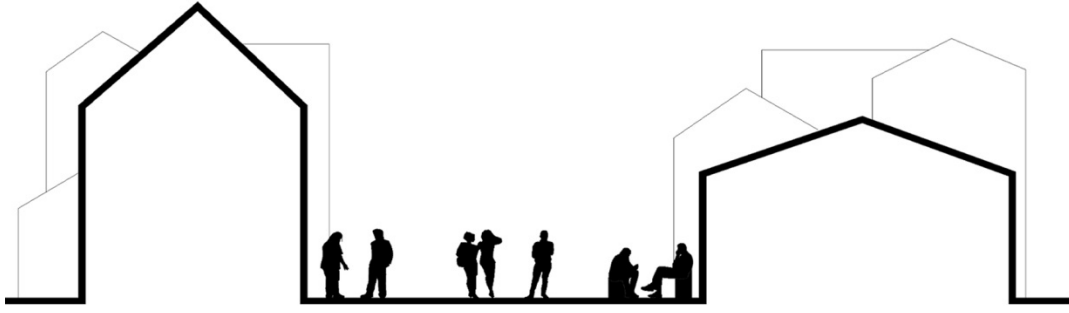

esnaf
ve
inşaat
[inşaat durumunda
sokağın kullanımı]

4-4

Şekil 3.24 : Cadde şematik kesit görselleri, 1-4 (Url-20).

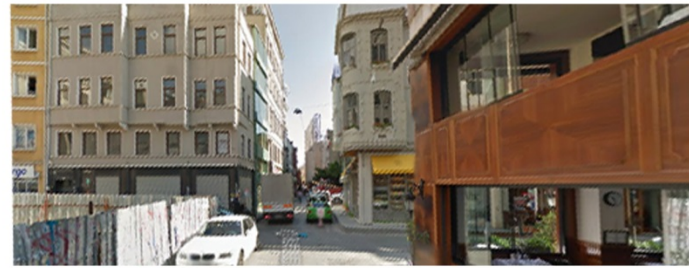
butik kahve dükkânı
ve
inşaat
[inşaat durumundaki
sokağın kullanımı]

5-5

esnafılar
ve
inşaat
[inşaat durumundaki
sokağın kullanımı]

6-6

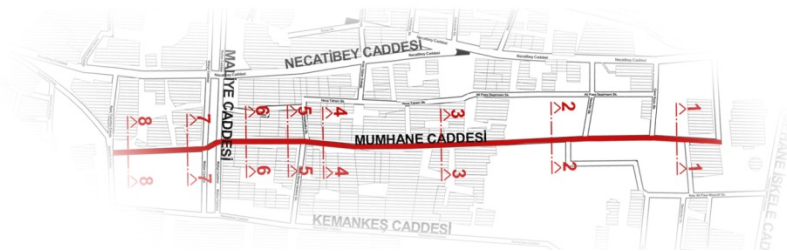
restoran
ve
inşaat
[inşaat durumundaki
sokağın kullanımı]

7-7

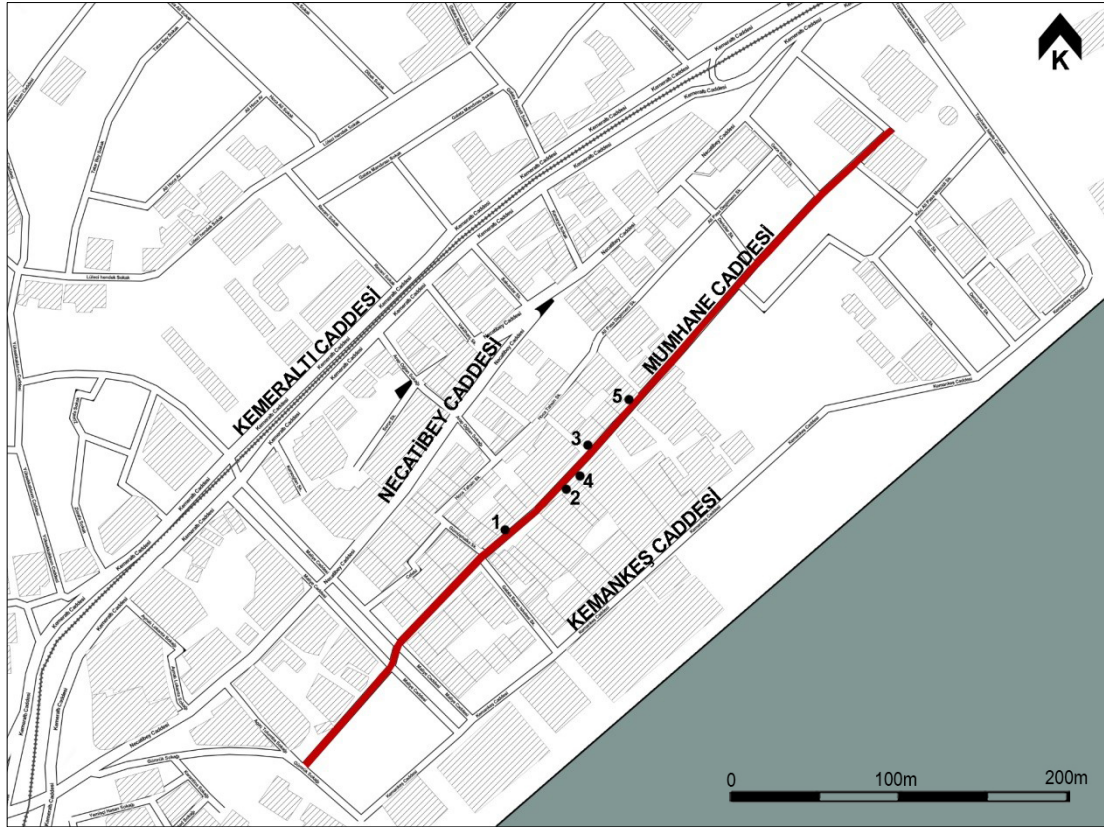
esnaf
ve
mimarlar odası binası
[farklı kullanıcılar]

8-8

Şekil 3.25 : Cadde şematik kesit görselleri, 5-8 (Url-20).

Seçilen sosyal aktörler ile, bugünün söylemleri üzerinden değerlendirme yapılması amaçlanmış; sosyal aktörlerin aynı cadde üzerinden, farklı sosyal sınıflar arasından seçilmesine dikkat edilmiştir. şekil 3.26'daki haritada görüşme yapılan kişiler ile karşılaşma noktaları işaretlenmiştir. Görüşmeler, kişilerin gelir sınıflarına göre numaralandırılmış, 1 ve 5 arasındaki numaralar sırasıyla; alt, orta-alt, orta, üşt-orta ve üşt gelir grubu ile yapılan görüşmelere verilmiştir. Sosyal sınıflandırma kişisel gözleme dayanmaktadır. Görüşmeler, farklı kullanıcıların yoğun olarak bulunduğu Cumartesi günü, öğle saatlerinde yapılmıştır.

şekil 3.26 : Görüşme noktaları.

1 numaralı gösterilen noktada esnaf, 2 numaralı gösterilen noktada kafe çalışanı, 3 numaralı gösterilen noktada Galata Simiti'si işletmecisi, 4 numaralı gösterilen noktada ziyaret amacıyla şehir dışından Karaköy'e gelmiş bir arkadaş grubu ve 5 numaralı gösterilen noktada tasarım dükkkanı işletmecisi mimar ile görüşülmüştür. Görüşmeler ile, yabancılaşma bağlamında deşifre edilen ve bugünün söylemleri arasından ortaya çıkan kavramların analizinin yapılması amaçlanmıştır.

Mumhane Caddesi üzerinde görüşme yapılan her kişi, cadde üzerindeki dönüşümden memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Ancak her bir kişi için 'memnuniyet'

kavramı anlamının değişkenlik gösterdiği söylenebilir. Kafe garsonu, memnuniyetini ‘her türden insanın bir arada oluşu’ ile dile getirirken; Karaköy’deki heterojen dokusunu, lüks olarak nitelendirdiğı Nişantaşı ve Bebek’ten ayırmaktadır. Karaköy’ün herkese hitap ettiğini, bu yüzden kendi toplumsal sınıfına uygun olduğunu belirtmiştir (M. Alıcı, kişisel görüşme, 16 Nisan 2016).

Galata Simitçisi işletmecisi memnuniyetinin ise, daha çok ‘diğerlerinin memnuniyeti’ üzerine kurulu olduğu, görüşmenin seyriyle ortaya çıkmıştır. Onun için memnuniyet, müşterilerini memnun etmek, ve Karaköy’ün ‘diğer’ kullanıcılarının memnun olması anlamı taşımaktadır. Karaköy’ün dönüşümüne 32 yıldır şahit olan biri olarak, dönüşen mekanlarla etkileşimde olmadığını belirtmiştir (M. Özdemir, kişisel görüşme, 16 Nisan 2016).

İkinci el giyim mağazası işletmecisinin memnuniyet hakkındaki yorumları, Mehmet Özdemir ile paralellik göstermektedir. Her ikisi de dönüşümü, ‘Karaköy’ün yeni sakinleri’ üzerinden değerlendirerek olumlu bulmuştur. Yerel esnaf yerine gelen ve orta-üst sınıfa hizmet sunan şık mekanlar, bu alanın görünürlüğünü ve popülerliğini arttırarak, kiraların yükselmesine sebep olmaktadır. Engin Keskiner, bu durumun farkında olarak, Karaköy’ün yaşadığı bu dönüşümü ‘iyi’ olarak nitelendirmiştir. Bu durum, Baudelaire’in ‘gözler ailesi’nin ısıltılı kafeye hayranlıkla bakması ile eş tutulabilir. Kirayı karşılayamayacak noktaya gelindiğinde, buradan gitmek zorunda olduğunu dile getirirken şu cümleleri kullanmıştır:

Biz doğma büyüme Tophane’de oturuyoruz. Tophane’de de değişme oldu. Şimdi hep yabancılar geliyor. Galataport olduktan sonra, burası da bambaşka bir yer olacak... Bize de artık neresi gözükiyorsa gideceğiz. Suriye’ye de biz kaçacağız herhalde. (E. Keskiner, kişisel görüşme, 16 Nisan 2016)

Engin Keskiner, doğup büyüdüğü semtte de benzer şekilde dönüşüm yaşadığını belirtmiş; kendini, ‘Suriye’ye kaçan’ olarak nitelendiriyor olmasına dayanarak; algısal olarak kendini, ‘giden’, ‘hakim olmayan’ taraf olarak gördüğü söylenebilir. Yani, Karaköy’ün mevcut dokusunun, kendisine yabancılaştığı bu örnek üzerinden görülebilir.

Orta-üst sınıf ile yapılan görüşmede kişilerin, memnuniyetlerini, modernliğin ve getirilerinin farkındalığı ile ifade ediyor olduğu görülmektedir. Karaköy’ün girift dokusunu mahalle dokusuna benzetererek, insanın içsel yalnızlığının giderildiği ve

Karaköy'ün bu yüzden tercih edildiği belirtilmiştir (B. Küçükyılmaz, kişisel görüşme, 16 Nisan 2016).

Karaköy'deki karışımı sevdiğini belirten tasarım mağazası sahibi (Şekil 3.27), öte yandan karışımındaki her bireyin, sınıfsal farklılıkların, mekan kullanımdaki etkisini vurgularken, bunu sınır olarak nitelendirmemiştir. Mekansal kullanımdaki farklılığın her yerde olduğunu vurgularken, ötekileştirmeyi, kabullenmiş bir algıyla sunmaktadır (L. Çipiloğlu, kişisel görüşme, 16 Nisan 2016).

Şekil 3.27 : Aynı sokakta farklı işlevler (Url-20).

Tüm görüşülenlere 'samimi mekan nedir?' diye sorulduğunda, yanıtlar benzerlik göstermiştir. Samimiyet, fiziksel mekanın küçüklüğüyle, dolayısıyla diğerleriyle iletişimin artmasıyla ilişkili olarak kişilerce değerlendirilmiştir. Görüşmeler sırasında 'butik' kelimesi sıkça kullanılırken, Karaköy mahalle dokusuna benzetilerek, samimi olduğu vurgulanmıştır. 'Küçük' nitelendirmesi, modern dünyanın gelişmiş üretim kavramıyla ters düşerken, yabancılaşma durumunu gerileten bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, fiziksel boyutta küçüklük veya üretimin küçülmesi, kurumsal şirketlerin olmaması, günümüz modern tüketim biçimini değiştirmemekte, aksine, 'küçük mekan' büyük tüketim talepleriyle karşı karşıya kalmaktadır. 'Küçük mekan'ların rağbet görüyor olması, Karaköy'deki kira fiyatlarını arttırarak yerel ve 'küçük' esnafın o yerde barınamamasına sebep olmaktadır. Bu noktada yabancılaşma durumunun çelişkili yüzü, Karaköy'e yansımıştır.

Yabancılaşma kavramı, Baudelaire metni ve bugünün söylemleri ile ortaya çıkan kavramlar, sosyal aktörler ile görüşmeler üzerinden değerlendirilmiştir. Baudelaire'in kentsel ve bireysel betimlemeleri ile görüşmelerden ortaya çıkan bulguların örtüştüğü söylenebilir. İkinci bölümde birey ve kent ile ilişkisi kurulan kavramların, bu bölümde Karaköy üzerinden, ortaya çıkış biçimleri incelenmiş; Şekil 3.28, Şekil 3.29 ve Şekil 3.30'da tablolastırılarak verilmiştir.

BİREY	GÖRÜŞMELER SONUCU ÇIKARIMLAR	KENTTEKİ YANSIMA BİÇİMİ
duyarsızlık, ilgisizlik, kayıtsızlık	Kayıtsızlık durumu, beş farklı sosyal aktörden, sınıfça üst konumda olan tasarım dükkanı işletmecisi ile yapılan görüşmede ortaya çıkar. Karaköy'ün 'diğerleri' tarafından kullanım durumundaki eşitsizlik sorulduğunda, 'diğerleri'nin 'dışarı'da olması, zaten öyle olması gereken bir durum olarak yorumlanmıştır. Diğerlerine karşı kayıtsızlık veya ilgisizlik durumu mevcuttur: "Yok, burada hiçbir sınır yok. Karaköy'de yok. O sınırlar daha lüks semtlerde var. Dün bizim kapının önünde beş altı tane Suriye'li yerde oturuyordu... zaten içeri girmez yani" (L. Çipiloğlu, kişisel görüşme, 16 Nisan 2016).	sınır yeni gündelik mekanlar kentsel ayrışma
içsel yalnızlık	İçsel yalnızlık durumu iki ve dört numaralı görüşmeler sonucu ortaya çıkmıştır. Kafe çalışanı ve ziyaret için şehir dışından Karaköy'e gelen grup, Karaköy'ün popülerliğini, mahalle dokusuna sahip olmasından kaynaklandığını söyler. Mahalle'de bulunma isteğini ise içsel yalnızlıkla bağdaştırır: "Cazip olması, toplumsal olarak kendi içimizdeki yalnızlıkla alakalı olabilir. Geçmişte gördüğümüz mahalle arkadaşlıkları vs. Çünkü artık daha butik, daha sıcak şeyler seviyoruz. Masalar arası mesafenin fazla olmaması, bir dokunuş, bir merhaba demek insanları mutlu ediyor. Bununla alakalı diye düşünüyorum" (B. Küçükylmaz, kişisel görüşme, 16 Nisan 2016). Görüşme yapılan farklı iki esnafın, bu konuya değinmemiş olmalarının nedeni; görüşme seyri boyunca değerlendirmeleri kendileri üzerinden değil, yeni gelenler üzerinden yapmaları olduğu varsayılabilir. Bu sebeple, bireysel yalnızlık konusu, görüşmenin bir kaç adım ilerisinde kalmış, bu kişilerle içsel yalnızlık konusuna değinilememiştir.	kamusalın dönüşümü
yeni gündelik alışkanlıklar	19. yüzyıl Paris'inde görülen 'kafede caddeye karşı oturma' durumu moderne ait bir alışkanlık olarak ortaya çıkar. Bugünün kapital mekanları, bu alışkanlık üzerinden varlığını sürdürür. Karaköy, bu alışkanlığına, yeni bir çerçeve oluşturur, yeni bir kentsel mekan sunar. Görüşmelerden yapılan çıkarımlar sonucu, bu 'yenilik' durumunun eskiye dayandığı görülebilir. Görüşmeciler tarafından yapılan mahalle benzetmesi, bu hipotezi kanıtlar niteliktedir.	yeni gündelik mekanlar kentsel ayrışma
kavram bozumu	Kayıtsızlık durumu, beş farklı sosyal aktörden, sınıfça üst konumda olan tasarım dükkanı işletmecisi ile yapılan görüşmede ortaya çıkar. Karaköy'ün 'diğerleri' tarafından kullanım durumundaki eşitsizlik sorulduğunda, 'diğerleri'nin 'dışarı'da olması, zaten öyle olması gereken bir durum olarak yorumlanmıştır. Diğerlerine karşı kayıtsızlık veya ilgisizlik durumu mevcuttur: "Yok, burda hiçbir sınır yok. Karaköy'de yok. O sınırlar daha lüks semtlerde var. Dün bizim kapının önünde beş altı tane Suriye'li yerde oturuyordu... zaten içeri girmez yani" (L. Çipiloğlu, kişisel görüşme, 16 Nisan 2016).	mekanın dönüşümü kentsel ayrışma

Şekil 3.28 : Görüşmeler sonucu birey ve kent ekseninde çıkarımlar (1).

BİREY	GÖRÜŞMELER SONUCU ÇIKARIMLAR	KENTTEKİ YANSIMA BİÇİMİ
ikilik, çelişki, zıtlık	İkilik, çelişki, zıtlık, yabancılaşma durumunun, modern dünyanın her noktasına sızmış yansımalarıdır. Karaköy'ün karakteristik özelliği ikilik durumundan gelir. Farklı dokuların, ikilik ile bir mekanı oluşturmaya ünnü kazanmıştır. İkilik, barındırdığı çelişki ve zıtlıklar ile yabancılaşmayı sezdirir. Karaköy, mekansal ve kullanıcı profili olarak heterojen bir dokudur. Ancak, bu heterojenlik, yalnızca görünürdedir. Her kullanıcı her mekanı kullanmamakta, 'heterojen' kavramı bu anlamda çelişki barındırırken, bu kavrama zıt davranış sergiler.	mekanın dönüşümü kentsel ayrışma kentsel yıkım sınır
abartı	Abartı, Baudelaire'in metninde, kafe ve kafeye ilişkili nesneler için kullanılır. Baudelaire, modernle varolandaki abartının farkındadır ve rahatsızlığını dile getirir. Bugün, küçük bir pencereden bakıldığında Karaköy, abartıdan uzak görünür. Kullanıcılar, Nişantaşı veya Bebek'e göre, kafeleri ve restoranları, maddi ve manevi konularda daha makul bulduklarını söylerler. Görece doğrudur. Ancak göz ardı edilen nokta, görece makul olanın, gerçekten makul olup olmadığı konusudur.	mekanın dönüşümü
müdahale hakkı	Baudelaire'in metninde kafenin içindeki, kafeye dışarıdan bakanın uzaklaştırılmasını ister. Diğer bir anlamda, diğerine müdahale etme hakkını sınıfsal üstünlük ile ilişkilendirir. Eşitlik kavramının çokça vurgulandığı bugün, böyle bir yaptırımdan söz edilemez. Ancak eşitsizlik durumu, yıllar içinde algılarda normalleştirilerek 'eşit' görünür. Üstelik bu normalleştirme, eşitsizliğin iki tarafı için de aynıdır. Görüşmelerde hem kafe çalışanı, hem esnaf, hem de tasarım dükkanı işletmecisi bu kanıyı destekler. Kafe çalışanı, Karaköy'e değer katan ötekini 'rahatsızlık' vermediğini vurgular. Tasarım dükkanı işletmecisi normalleşen eşitsizlik durumunu şu sözlerle aktarmıştır: "Biz dilencileri ve çöçüleri içeri sokmuyoruz. Ama kıyafeti düzgün olmayan birisine bir şey demiyoruz, onu soruyorsanız. Ama zaten her yere girebilir kıyafeti düzgün olmayan, Vakko'ya da girebilir, kovmazlar" (L. Çipiloğlu, kişisel görüşme, 16 Nisan 2016).	sınır kentsel temizlik kentsel yıkım
kabullenme	Tüm bu kavramların ötesinde, 19. yüzyıl metni analiziyle ortaya çıkarılmamış, ancak bugün oldukça görünür olan ve yabancılaşma durumuna zemin hazırlayan diğer bir kavram kabullenme durumudur. Yabancılaşmanın açılımları olarak incelenen yukarıdaki hemen hemen tüm kavramların, kabullenme durumu ile ortaya çıktığı da söylenebilir. Yabancılaşma, önceki bölümlerde genişçe anlatılan algısal bir problem olarak tanımlandığında, kabullenme yabancılaşmanın yan kavramı olarak var olur. Algının gerçeklikten koparak yeni gerçeklik yarattığını modern dünyada, bu sebeple sınırlar normalleşir, kavramlar bozuma uğrar, tüketim bir alışkanlık biçimi olarak ortaya çıkar.	sınır kentsel tüketim kentsel ayrışma

Şekil 3.29 : Görüşmeler sonucu birey ve kent ekseninde çıkarımlar (2).

KENT	GÖRÜŞMELER SONUCU ÇIKARIMLAR	BİREYDEKİ YANSIMA BİÇİMİ
kentsel yıkım	Karaköy'de gerçekleşen yakın tarihteki yıkımlar 20. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiş olup, bugün ise Galataport projesi ile devam etmektedir. Ancak, görüşmelerin yapıldığı cadde üzerinde somut bir yıkım görüşmeciler tarafından görülmediği için, bu konu hakkında yüzeysel bahsedilmiştir. Şehir dışından gelen ziyaretçi, genel olarak kentsel yıkımların rant elde etmek amacıyla yapılarak, doğayı yok ettiğini, aynı şekilde Karaköy'ün de bu süreci yaşayacağını belirtir.	ikilik, çelişki, zıtlık müdahale hakkı kabullenme
kentsel temizlik /ayrışma	Hausmann'ın Paris'te uyguladığı şekli ile kentsel temizlikten bahsedilirse, Karaköy'de ilk bakışta tersi durum olduğu görüşmeciler tarafından vurgulanmıştır. Karaköy'de bulunan heterojen kullanıcı dokusunu, bütün görüşmeciler tarafından olumlu bulunur. Ancak, görüşmecilerin göz ardı ettiği durum, yeni gelenlerin, yereli belli bir süre sonunda yok edecek olmasıdır.	müdahale hakkı yeni gündelik alışkanlıklar ikilik, çelişki, zıtlık kabullenme
kentsel tüketim	Tüketim biçimlerinin değişmesiyle ortaya çıkan modernleşme durumunun yabancılaşılmaya sebep olması önceki bölümlerde irdelenmişti. Bugün, tüketim-modernleşme-yabancılaşıma döngüsünde, yabancılaştırmanın bir sonucu olarak yine tüketim gelmektedir. Şimdiki nitelikleriyle ününü kazanan Karaköy, talebin artması, dükkan kiralalarının yükselmesi ve yerel esnafın bölgede barınamaması ile sonuçlanacak bir süreç içindedir. Diğer bir anlamda, şimdiki dokuyu tüketmekte, kentsel tüketime neden olmaktadır.	kabullenme
sınır	Yabancılaşıma kavramının en görünür kavramlarından biri sınırdır. Tarih boyunca varolan sınır, modernleşme ile birlikte fiziksel halinden çıkarak algısal bir kavrama dönüşür. Diğer bir anlamda sınır, modernleşme ile birlikte normalleşir ve bireyin davranışını yönetir. Kullanıcılar, Karaköy'de sınır olmadığını söyler. Oysa ki bahsedilen bu sınır, fiziksel varlıkla ilgili. Sınırın olmadığına dair kullanılan cümleler, algısal sınırın varlığını kanıtlar niteliktedir. Farklı toplumsal sınıflardan insanların aynı mekanları kullanmıyor olmasını kafe çalışanı ve tasarım dükkanı işletmecisi 'normal' olarak yorumlar. Her yerde zaten bu şekilde olduğunu vurgularlar. Sınır, algısal olarak normalleşmiş ve herkesçe kabullenilmiştir. Algı, bireyin davranışlarını yönettiği için, tasarım dükkanı işletmecisinin belirtmiş olduğu gibi; "dükkanın önünde oturan Suriyeliler, zaten içeri girmez" (L. Çipiloğlu, kişisel görüşme, 16 Nisan 2016).	ikilik, çelişki, zıtlık müdahale hakkı kabullenme

Şekil 3.30 : Görüşmeler sonucu birey ve kent ekseninde çıkarımlar (3).

Modern dünyanın, kişiler ve kentler üzerindeki ayrıştırma etkisi, kişilerce normalleşerek, toplumsal düzen haline gelmekte, ‘diğerleri’, ‘ötekilere’ yabancılaşmaktadır. Bu anlamda yabancılaşma, ‘diğerleri’ ve ‘ötekiler’ arasına ekonomik ve sınıfsal bir sınır olarak yansır. İkinci bölümünde sözü edilen algısal katmanların, Karaköy örneğinde okunduğu üzere, dönüşüm sonrasında, hala eskinin izlerini taşıması ve eski katmanların yeni duruma silik yansıyarak insan bilincine yön vermesi, yabancılaşma durumunun normalleşmesini açıklayabilir. Çünkü fiziksel mekanda yaşanan ‘yıkım ve yapım’ ve kendiliğinden yerinden etme süreçleri, insanların yaşantı katmanlarını siler, yer metalaşır ve modern kente ideolojik anlamını veren mekandaki kamusal bütünlük yok olur (Sorguç, 2016). Birey ve mekan arasındaki böyle bir ikilik ve çelişki yabancılaşmayı doğurur.

Yabancılaşma, hem bugün, hem modern ile ilk karşılaştıldığı zamanlarda, bir çok kavramın ortaya çıkış nedeni olarak yorumlanabilir. Çalışmada, 19. yüzyıldan deşifre edilerek 21. yüzyıla taşınan ve irdelenen kavramlar, yabancılaşma kavramının ilk ortaya çıktığı dönemdeki felsefi anlamına işaret eder; bu, her anlamda uzaklaşmadır.

Yabancılaşma kavramının felsefi ve etimolojik açılımlarına geri dönüldüğünde, kavramsal analiz kapsamında açıklanan kelime anlamlarının, bugünün Karaköy’ünde veya 19. yüzyılın Paris’inde karşılandığı görülebilir. *Uzaklaşmak, kendini toplumun dışında tutmak, izole olmak* sözlük anlamlarını taşıyan yabancılaşma, yukarıda deşifre edilen kavramların bir kısmının nedenlerini veya anlamlarını karşılamaktadır. *Kendini toplumun dışında tutmak ve izole olmak*, bireyin içsel yalnızlık durumunu açıklar. *Vazgeçmek, pes etmek, feragat etmek*, bugünün bir çok konudaki kabullenme durumuna karşılık gelirken, *devretmek, nakletmek, başka bir konuma geçmek* ile yaşanan fiziksel dönüşüm açıklanabilmektedir. *Dış dünyanın kişiye gerçekdışı görünüyor olması*, bireyin gündelik yaşantısında yaşadığı tüm gerçeklikten uzaklaşma durumlarını tarifler. Gerçeklikten uzaklaşma durumu ise yabancılaşma kavramının ortaya çıkmasını oluşturan ana etmen olarak, çalışmanın ana ekseninde yer almıştır.

Karaköy Mumhane Caddesi üzerinde farklılıkları barındıran, yeninin ve eskinin, yoksulun ve zenginin bir arada bulunduğu kentsel doku, ilk bakışta, yabancılaşma durumunu geriye götürecek bir tepki olarak varsayıldığı halde, modernleşmenin ve yabancılaşmanın ilk kavramsal getirisi olan ‘sınırlar’a ve ‘gözler ailesi’ne burada rastlamak olasıdır.

Bugünün modern kentinde mekânsal yabancılaşmanın ortaya çıktığı, sınır kavramına ek olarak görünen, iki biçimi daha ortaya çıkarılmıştır. Bunlar; ‘mevcut gerçekliğine uzak mekan üretmek’ ve ‘mevcut fiziksel gerçekliği tüketmek’ olarak sıralanabilir. ‘Mekanı tüketmek’ Baudelaire’in sözünü ettiği maddi ve manevi ilerlemenin paralel devam edemiyor olmasından kaynaklanır. Şöyle ki; modern insan, yalnızlığını, modernliğin yarattığı buhrandan kurtulmanın yolunu bulduğu mekanı, -Karaköy örneğinde olduğu gibi- tüketme eğilimindedir. Bunun sebebi, içsel olumsuz duruma yaklaşma biçiminin, yüzeysel, yalnızca mekanla ilişkili olmasından kaynaklanır. Bu noktaya gelmeden önceki durum ise, ‘mevcut gerçekliğe uzak mekan üretmek’tir. Karaköy’de mevcut gerçekliğe uzak mekan üretilmesi, yabancılaşmaya karşı bir tavidir. Ancak sonu, yerin tüketimidir. Üretim ve tüketim döngüsü mekânsal boyutuyla da modern dünyanın bir getirisi olarak ortaya çıkmaktadır.

4. SONUÇ

Yabancılaşma kavramı, modern dünyadan önce, ruhla ilişkili olarak ortaya çıkarken, bugünün kavramsal anlamına yakın olarak, kişinin gerçeklikten –çevresiyle veya kendisiyle ilgili olarak- uzaklaşması anlamında kullanılır. Modern dünyada bireyler üzerinde, ‘çelişki’, ‘ikilik’, ‘muğlaklık’, ‘zıtlık’ kavramlarıyla ilişkili olarak ortaya çıkar ve yabancılaşmanın olduğu her yerde bu kavramlara rastlamak olasıdır. Üretim amaç ve araçlarının, tüketim biçimlerinin değişmesiyle oluşan bugünün modern dünyasında, insana dair olan yabancılaşma durumunun, insanın sürekli etkileşimde olduğu fiziksel mekanı dönüştürerek, ortaya çıkardığı yeni bir kavram olan ‘mekansal yabancılaşma’nın ve yansıma biçimlerinin incelenmesi tezin amacını oluşturmuştur.

Kent ve kentliye odaklanılarak, araştırmaya 19. yüzyıldan, modernleşmenin ortaya çıktığı dönemden başlanmış; simgesel ve kültürel başkent olarak adlandırılabilen Paris üzerinden, yabancılaşma durumunun sosyal ve mekânsal izleri aranmıştır. 19. yüzyılın modern şairi Charles Baudelaire’in, dönemin modern kentini yansıttığı bir kesit olan “Yoksulların Gözleri” öyküsü, kentteki yabancılaşmayı deşifre etmek üzere araç olarak kullanılmıştır. Yıkımları ardından ortaya çıkan modern Paris kenti, kentte yaşayan her kesimi ‘modern’ ile tanıştırmış; yabancılaşma olgusu, bireyden fiziksel çevreye yansiyarak görünür olmaya başlamıştır.

Bu yansıma, en başta ‘sınır’ olarak okunmuştur. Modernleşmenin henüz gerçekleştiği dünyada, bireyler ve mekanlar henüz dönüşmüşken, ilk mekânsal yabancılaşma, sosyal sınıflar arası görünür sınırların ortadan kalkarak, görünmez sınırların gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu durumun, değişen ekonomik düzenle paralel ve ekonomik düzenin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Ortak bir kamu oluşmuş, her sosyal sınıftan bireyler aynı kamusal mekanda bulunma hakkı elde etmiş, fakat teoride ve pratikte gerçekleşen bu durum, bireyler arası davranışsal sınırları ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Üstelik farklı sınır ve buna bağlı kavramlar ortaya çıkmıştır: ayrışma, ötekileştirme, statü güçlendirme/vurgulama... Bu

kavramlar mekânsal yabancılaşmanın ortaya çıkardığı, fiziksel mekanla ilişkili olan kavramlardır.

Bugünün mekânsal yabancılaşmanı araştırmak üzere; 19. yüzyıl Paris kentinin ışığında, İstanbul'un Batılı yüzü olan Karaköy semti seçilmiştir. Karaköy, bugünkü mevcut yerleşim dokusuna sahip olmadan önce, bir çok ulusa ev sahipliği yapmış, bir çok kez dönüşüm geçirmiştir. Liman bölgesi olması, Karaköy'ün sosyolojik olarak çok katmanlı bir yapıya dönüşmesine ve karmaşık bir kimlik oluşturmaya sebep olmuştur. Cumhuriyetten sonra modernleşme yolunda geçirdiği büyük dönüşüm, 1956-1960 tarihlerinde gerçekleşen imar hareketleridir. Paris'te etkili olan 'yaratıcı yıkım' burada da etkili olmuş ve bugün de olmaya devam etmektedir.

Bugünün Karaköy'ü, yapılan görüşmeler sonucunda, kullanıcısı tarafından, 'sınır' kavramına karşı, yeni bir kentsel doku olarak görülmektedir. Bu şekilde algılanmasının nedeni, bölge kullanıcısının heterojen bir yoğunluk oluşturmaya çalışmasıdır. Öte yandan yapılan görüşmelerde, sınır kavramını/varlığını deşifre etmek için yöneltilen sorulara alınan cevaplar ile, kullanıcılar ve mekanlar arasında ekonomik ve sınıfsal bir sınırın varlığı ortaya çıkarılmıştır. Bölgedeki sınır, fiziksel değil algısal olarak ortaya çıkmaktadır. Karaköy'deki kullanıcıların, her mekanı eşit oranda kullanamaması, yabancılaşmanın bir sonucu olarak algısal olarak normalleşmiş, bugünün kent kullanımına bu algıyla yerleşmiştir.

Yabancılaşmanın, sınır kavramına ek olarak, farklı yansıma biçimleri de ortaya çıkmıştır. Bir biçimi mevcut gerçekliğe uzak mekan üretmek, başka bir biçimi mevcut fiziksel gerçekliği tüketmek olarak tanımlanmıştır. Mekansal yabancılaşmanın, tüketimden önceki yansıma biçimi, mevcut gerçekliğe uzak mekan üretmektir. Bu durum, 19. Yüzyıldan bugüne gelene kadar, her dönemde var olmuştur. 'Uzaklık' durumu, yabancılaşmayla birlikte ortaya çıkan diğer bir çok kavramda görülmüş, uzaklaşma ve yabancılaşma kavramları, mekansal olarak denk okunmuştur. Birey kendine, katıksız algısına, gerçekliğe uzaklaştıkça, yabancılaşma doğmuş; mekansal yansımalarını da beraberinde getirmiştir.

Karaköy, kentlinin modern arzularıyla tüketme eğiliminde olduğu, bugünün odak mekanıdır. Farklı mekansal dokuların bir arada oluşu, eski-yeni birlikteliği, mahalle dokusu gibi Karaköy'ü değerli kılan her nitelik, bugün oluşturulan odak sonucu,

tüketilmeye, dolayısıyla bu niteliklerini kaybetmeye doğru gitmektedir. Mekansal yabancılaşma durumu, bu anlamda mekanın tüketimini getirmektedir.

Yabancılaşma, mekânsal yabancılaşma ve bu kavramlara karşı atakların, yarattıkları çelişki içinde, bulundukları fiziksel mekanın tüketimini sağladıkları görülmüştür. Mekanın tüketimi, iki yüz yıllık modernleşme süreci içinde, bugünün sorunu olarak, mekânsal yabancılaşmanın görünen son aşamasıdır. Yabancılaşma, algısal katmanların çoğalarak, okunurluklarının azalmasıyla ortaya çıkan bir kavram olarak, insan zihninin yapısı gereği yok sayılamaz bir kavramdır. Ancak fiziksel mekan üzerinde müdahalenin, insan zihninin aksine mümkün olması, mekânsal yabancılaşma kavramının önüne geçilebilmesine olanak sağlayabilir.

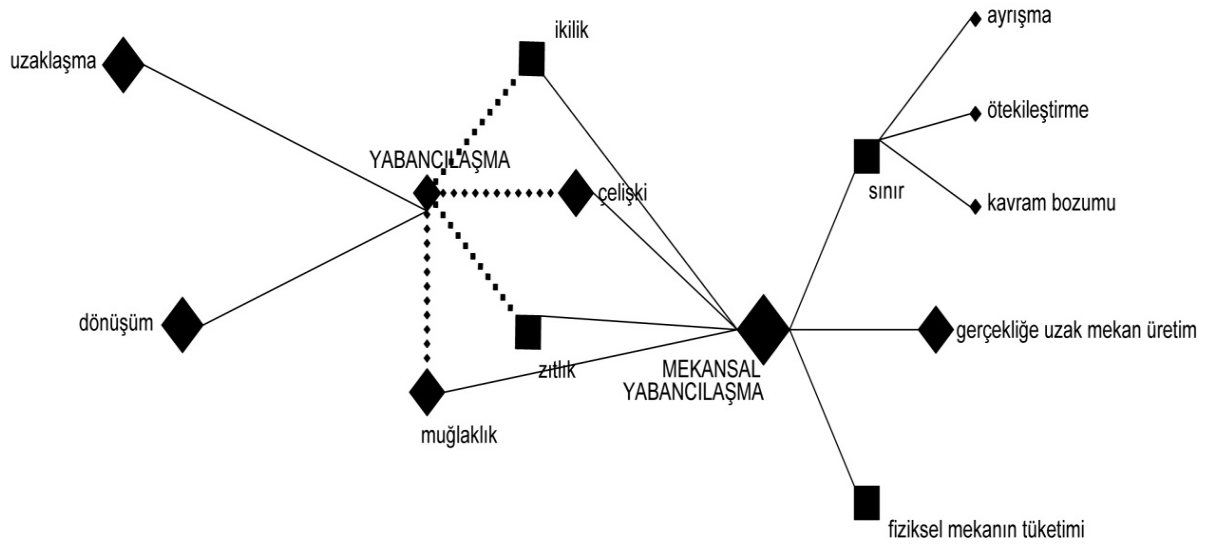
Bireysel deneyimler ve gözlemlerden oluşan bu çalışmayla, yabancılaşma kavramının ortaya çıkış nedenlerini, yabancılaşma ile birlikte ortaya çıkan kavramlar ve yabancılaşmanın mekansal etkileri sorgulamıştır. Elde edilen bulgular, Şekil 4.1'deki kavramsal haritada verilmiştir. Haritalamada yer alan kavramsal ilişkiler, yabancılaşma kavramına modern dönemde genel bir çerçeve ile bakan bu çalışma ile oluşturulmuş; ancak yalnızca Karaköy'deki yabancılaşma için değil, aynı kavramsal ilişkiye sahip herhangi bir fiziksel mekan için geçerli olmaktadır.

Yabancılaşma durumu, bugün hayatın pek çok alanında görünür olmaktadır. Bugünün modern insanı, bugüne ait bir çok sorunun temelini oluşturan durumları, algısal olarak normalleştirmiştir. Bu durum, kaynağına ulaşamayan sorunların kalıcı olmasına ve ilerlemesine neden olabilmektedir. Hatta normalleştirme durumu, bir çok sorunun, sorun olarak görülmemesine, yaşayış sürecindeki olağan durumlar olarak algılanmasına neden olmaktadır. Oysa böylesi algısal bir yaşayış, mekansal örneğinde görüldüğü gibi, her konuda tüketimi, bitişi getirebilir.

Tüm üretim ve tüketim amaçları arasındaki ilişkiye, modern insan arzularına bakıldığında, yaşanan çağın bir tüketim çağı olduğu söylenebilir. Bu tüketimin etkisi, yalnızca somut madde üzerinde değil, kent-kentli ve kentli-kentli ilişkilerinin bir çok noktasında görülebilir. Tüketim eyleminin bu denli etkin olduğu bir çağda, toplumsal olarak ihtiyaç duyulan en önemli konu; bu eylemin çıkışını bir noktada durduracak ve hatta geriletebilecek karşı eylemler için, dönemin algısal olarak normalleştirdiği yanlışların farkında olmaktır. Aksi halde dünya, kendini tüketmeye devam edecektir.

Mekansal yabancılaşma konusuna dönüldüğünde, Karaköy’de bugün devam eden ivmeli değişimin, Karaköy’ü sosyolojik ve fiziksel olarak tüketmesi olasıdır. Sosyolojik ve kentsel açıdan plansız dönüşümler, kentliler arasında ayrışma yaratan, bir kısım kentliyi yerinden eden soylulaştırma süreçleri, adı ‘kamusal’ olduğu halde, kamudan gizli yürütülen, kamuya danışılmayan uygulamalar, yalnızca Karaköy’de değil, aynı şekilde dönüşen tüm kentleri tüketim ile karşılaştırır. Bu durumu önlemenin önemli bir yolu, yalnızca siyasi otoritelerin değil, tüm toplumun katıksız bir algıyla gerçeklikleri ayırt etmesidir.

Bu çalışmadan hareketle, ileride yapılacak olan çalışmalar, yabancılaşmanın farklı kavramsal ilişkileri, farklı yansıma biçimleri üzerinde yoğunlaşabilir. Yabancılaşmanın görünürlüğünü ve etkisini azaltabilecek mimari tavırlar, söylemler üzerinde çalışmalar yapılabilir. Öte yandan yabancılaşma ile birlikte ve yabancılaşmanın sonucu olarak ortaya çıkan ‘gerçek fiziksel mekanın tüketimi’ konusu, yabancılaşma bağlamında ele alınarak incelenebilir.

Şekil 4.1 : Kavramsal harita: mekansal yabancılaşma.

KAYNAKLAR

- Adal, R.** (2004). *Aydınlanma Çağında Kamusal Alan Ve Heterotopik Mekan İncelemesi: “Palais Royal” Ve “Mason Locaları”* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Akay, Z.** (2014). *İlk Mimarlık Bürolarının İzinde: Erken Cumhuriyet Döneminin İş Merkezi Karaköy*, Erişim: 12 Haziran 2016, <http://zaferakay.blogspot.com.tr/2014/04/normal-0-21-false-false-false-tr-x-none.html>
- Akın, N.** (2002). *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Akpınar, İ.** (2003). *The Rebuilding of İstanbul After the Plan of Henri Prost, 1937-1960: From Secularisation to Turkish Modernisation* (Doktora Tezi). University of London: Bartlett School of Graduate Studies, Londra
- Alıcı, M.** (2016). Kişisel görüşme. 16 Nisan, İstanbul.
- Alienate** (t.y.). *Online Etymology Dictionary*, Erişim: 02 Şubat, 2016, http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=alienate
- Alienation** (t.y.). *Online Etymology Dictionary*, Erişim: 02 Şubat, 2016, http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=alienation
- Artun, A.** (2004). *Sunuş 7-80*, **Baudelaire, C.** (2004). *Modern Hayatın Ressamı* (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Balcan, C.** (2015). Tarihi Kent Merkezinde Bitmeyen Bir Film; Perşembe Pazarı’ndan Kim Gidecek?, *Planlama Dergisi*, 25(2), 81-84
- Baudelaire, C.** (2014). *Paris Sıkıntısı* (T. Yücel, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Baudelaire, C.** (2015). *Kötülük Çiçekleri* (S. Maden, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Benjamin, W.** (2014). *Pasajlar* (A. Cemal, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Berman, M.** (2009). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor: Modernite Deneyimi* (Ü. Altuğ, B. Peker, Çev.). İstanbul: İletişim
- Büker, Z.** (2005). *The Theme of Alienation in Turkish Novels: The Decade of the 1970s*. (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Çelebi, Ş.** (2013). *Mimarlık ve Yabancılaşma Olgusu Bağlamında Kentsel Bir Okuma: İstanbul Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

- Çelik, Z.** (2015). *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
- Çelik, Z.** (2009, 6 Mayıs). Paris Nasıl “Temizlendi”?, *Arkitera*, Erişim adresi <http://v3.arkitera.com/h41017-paris-nasil-temizlendi.html>
- Çipiloğlu, L.** (2016). Kişisel görüşme. 16 Nisan, İstanbul.
- Dupré, L.** (1988). Objectivism and the Rise of Cultural Alienation, *Lukacs Today: Essays in Marxist Philosophy*, 51, (s. 70-85). Holland: D. Reidel Publishing Company
- Demircioğlu, N.** (2012). *İstanbul kent merkezinde ticari bölgelerin yeniden canlandırılması: Karaköy – Perşembe Pazarı örneği* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ergil, D.** (1978). Yabancılaşma Kuramına İlk Katkılar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 3, 93-108.
- Ertaş, H.** (2015). Karaköy Balık Pazarı, Erişim: 29 Mayıs 2016, <https://overmodern.wordpress.com/2015/06/24/karakoy-balik-pazarı/>
- Esmer, M.** (2013). 1956-1960 İmarı: Karaköy-Beşiktaş sahil aksında kaybolan / yıkılan / taşınan yapılar, *Mimarlık Dergisi*, 374. Erişim: 02 Nisan, 2016, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=388&RecID=3324>
- Foster, H.** (2013). *Sanat Mimarlık Kompleksi: Küreselleşme Çağında Sanat, Mimarlık ve Tasarımın Birliği* (S. Özaloğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık
- Frisby, D.** (2012). *Modernlik Fragmanları: Simmel, Kracauer ve Benjamin’in Eserlerinde Modernlik Teorileri*. (A. Terzi, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları
- Ganiç, C.** (2014). *Sanatsal Mekanların Kentsel Sınırlarla İlişkisi: Karaköy Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gürbilek, N.** (2012). *Benden Önce Bir Başkası*. İstanbul: Metis
- Habermas, J.** (2014). *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü* (T. Bora, M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Harvey, D.** (2013). *Paris, Modernitenin Başkenti* (B. Kılınçer, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık
- Karabulut, A.** (2016). Kişisel görüşme. 16 Nisan, İstanbul.
- Kayaalp, N.** (2008). *Pera’nın Yersiz Yurtsuz Kahramanları: Vallauri Ailesi, Edouard Lebon, Alexandre Vallauri Ve M. Vedat Tek* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskiner, E.** (2016). Kişisel görüşme. 16 Nisan, İstanbul.
- Koçak, N.** (2016). Kişisel görüşme. 16 Nisan, İstanbul.
- Koçu, R.E.** (1971). *İstanbul Ansiklopedisi (161)*. İstanbul: Koçu Yayınları

- Kuban, D.** (1996). *İstanbul an Urban History: Byzantion, Constantinopolis, İstanbul*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- Küçükylmaz, B.** (2016). Kişisel görüşme. 16 Nisan, İstanbul.
- Lefebvre, H.** (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi 1* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık
- Marx, K. ve Engels F.** (2012). *Komünist Manifesto* (C. Üster, N. Deriş, Çev.). İstanbul: Can Yayınları
- Maslow Teorisi** (1943). *Vikipedi*. Erişim: 17 Aralık, 2015, https://tr.wikipedia.org/wiki/Maslow_teorisi
- Özdemir, M.** (2016). Kişisel görüşme. 16 Nisan, İstanbul.
- Pappenheim, F.** (2002). *Modern İnsanın Yabancılaşması: Marx'a ve Tönnies'ye Dayalı Bir Yorum* (S. Ak, Çev.).Ankara: Phoenix Yayınevi
- Sayers, S.** (2011). *Marx and Alienation: Essays on Hegelian Themes*, London: Palgrave Macmillan
- Sennett, R.** (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (S. Durak, A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı
- Sennett, R.** (2011.) *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir* (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis
- Sennett, R.** (2014.) *Yabancı: Sürgün Üzerine İki Deneme* (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis
- Simmel, G.** (2013). *Modern Kültürde Çatışma* (T. Bora, N. Kalaycı, E. Gen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Sorguç, C.** (Küratör). (2016). Geç Olmadan Eve Dön (Sergi). İstanbul: İstanbul Modern Sanat Müzesi
- Swain, D.** (2013). *Yabancılaşma: Marx'ın Teorisine Bir Giriş* (H. T. Urbarlı, Çev.). İstanbul: Durak İstanbul
- Tekin, İ.** (2005). *Beyoğlu-İstiklal Caddesi Ve Yakın Çevresinde Kentsel Yaşamın Kesitler Üzerinden Okunması ve Caddedeki Kalabalık* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tünel (füniküler)** (t.y.). *Vikipedi*. Erişim: 03 Nisan, 2016, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Tünel_\(füniküler\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Tünel_(füniküler))
- Üretim** (t.y.). *Vikipedi*. Erişim: 03 Mart, 2016, <https://tr.wikipedia.org/wiki/üretim>
- Wiesner-Hanks, M.** (2012). *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789* (H. Çalışkan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları
- Yabancılaşma** (t.y.). *Nişanyan Sözlük*. Erişim: 23 Şubat, 2016, <http://nisanyansozluk.com/?k=yabancılaşma&x=0&y=0>
- Url-1** <<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kentleşme>>, erişim tarihi 10.03.16
- Url-2** <<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kapitalizm>>, erişim tarihi 23.02.16
- Url-3** <https://en.wikipedia.org/wiki/Paris_during_the_Second_Empire>, erişim tarihi 21.04.16

- Url-4** <<http://grial4.usal.es/MIH/parisBuildings/resource1.html>>, erişim tarihi 22.04.16
- Url-5** <<http://www.istanbulium.net/2015/02/ayn-acidan-istanbul-galatakulesi.html>>, erişim tarihi 22.05.16
- Url-6** <<http://www.tas-istanbul.com/>> erişim tarihi 04.04.16
- Url-7** <<http://www.tas-istanbul.com/>>, erişim tarihi 04.04.16
- Url-8** <<http://www.tabanlıoglu.com/project/galataport/>>, erişim tarihi 22.03.16
- Url-9** <<http://www.radikal.com.tr/kultur/antrepoya-yeni-muze-yolda-1067004>>, erişim tarihi 22.03.16
- Url-10** <<http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/51947--eski-istanbul-dan-30nostaljik-fotograf/16>>, erişim tarihi 22.05.16
- Url-11** <<http://gecmisgunler.blogspot.com.tr/2013/07/karakoy-1958.html>>, erişim tarihi 22.05.16
- Url-12** <[http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sokak/320451/Yikimlar_alani Karakoy Perseme_Pazari.html](http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sokak/320451/Yikimlar_alani_Karakoy_Perseme_Pazari.html)>, erişim tarihi 21.05.16
- Url-13** <<http://www.yolculukterapi.com/karakoyrehberi/>>, erişim tarihi 07.05.16
- Url-14** <<http://listelist.com/havali-karakoy-mekanlari/>>, erişim tarihi 07.05.16
- Url-15** <<https://www.insightguides.com/inspire-me/blog/karakoy>>, erişim tarihi 07.05.16
- Url-16** <<https://www.lonelyplanet.com/turkey/istanbul/travel-tips-and-articles/the-rise-of-karakoy-istanbuls-hippest-neighbourhood>>, erişim tarihi 07.05.16
- Url-17** <<http://bestylemagazine.com/karakoy-2.html>>, erişim tarihi 07.05.16
- Url-18** <<http://kesfettik.com/pek-samimi-bir-tasarim-cafe-shop-sahi-istanbul/>>, erişim tarihi 30.04.16
- Url-19** <<http://blog.burock.com.tr/karakoyde-gidilebilecek-en-iyi-8-mekan/>>, erişim tarihi 30.04.16
- Url-20** <<https://maps.google.com/>>, erişim tarihi 04.04.16

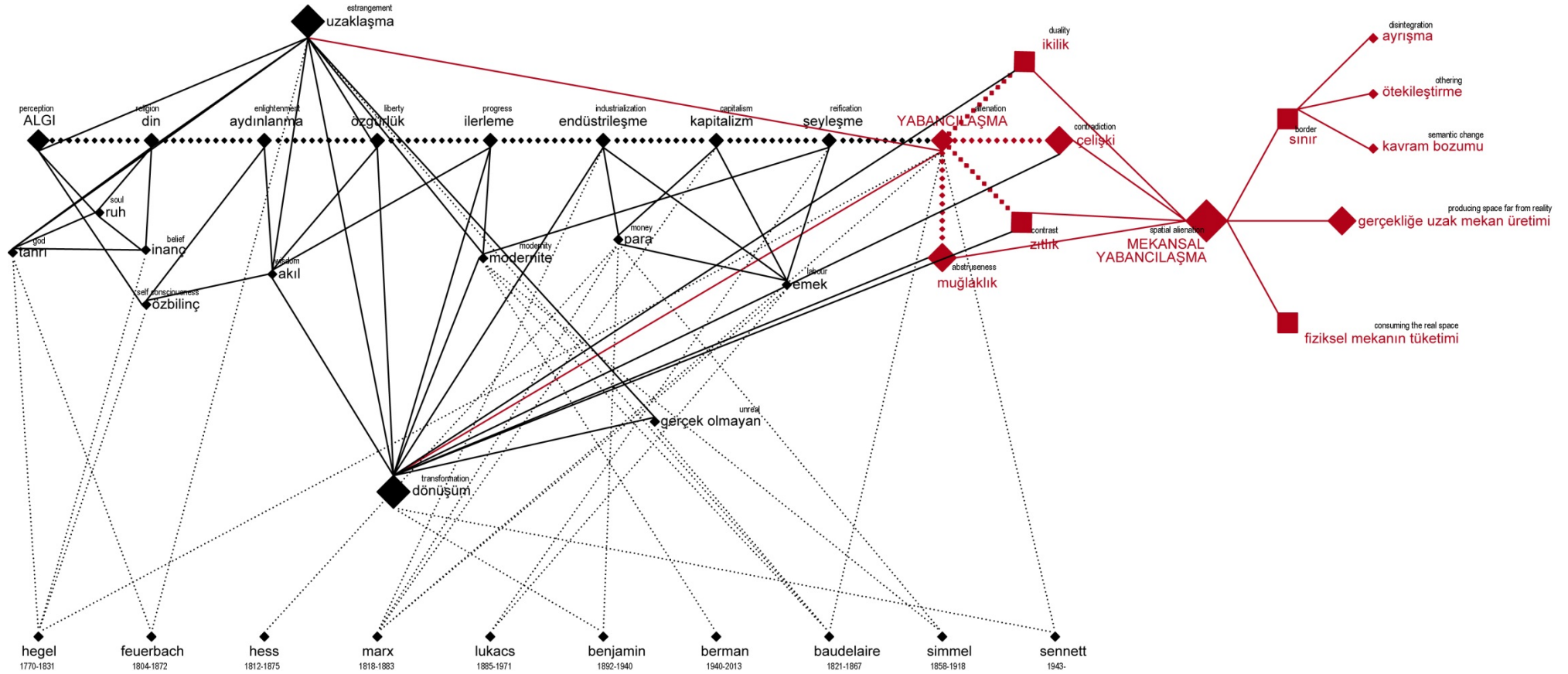
EKLER

EK A: Bütünün kavramsal haritası

EK B: “Yoksulların Gözleri” metin analizi

EK C: Sosyal aktörler ile yapılan görüşmelerin metinsel dökümü

EK A

Şekil A.1 : Bütünün kavramsal haritası

EK B

B.1 Yoksulların Gözleri (Baudelaire, 2014, s.57-58)

Öyle mi! Bugün sizden neden nefret ettiğimi bilmek istiyorsunuz demek. Hiç kuşkusuz, sizin anlamanız benim açıklamamdan daha güç olacak; çünkü, bana kalırsa, siz karşılaşılabilecek kadın **duyarsızlığının**[1] en güzel örneğisiniz.

Uzun bir gün geçirmiştik birlikte, bana kısa gibi gelmişti. Söz vermiştik birbirimize, **tüm düşüncelerimiz bir olacaktı, ruhlarımız tek bir ruh olacaktı** [2] bundan böyle; **tüm insanlarca kurulup da hiçbirince gerçekleştirilmemiş olması bir yana, hiçbir özgünlüğü bulunmayan bir düş işte** [3].

Akşam,biraz yorgundunuz, hala molozlarla dolu [4] olan, **tamamlanmamış parıltılarını şimdiden şarla gösteren, yeni bir bulvarın köşesindeki yeni bir kahvenin önüne oturmak** [5] istediniz. Kahve ısıt ısıldı. Havagazı da bir başlangıcın [6] tüm canlılığını gösteriyor, **aklıklarıyla gözleri kör eden duvarları** [7], **gözler kamaştıran, geniş aynaları** [8], **çubukların, kornişlerin yıldızlarını, boyunlarından bağlı köpeklerin götürdüğü tombul yanaklı maiyet beyzadelerini, yumruklarına konmuş atmaya gülen hanımları, başlarının üstünde meyveler, yemekler, av aletleri taşıyan tanrıçaları, peri kızlarını, kollarını uzatıp Bavyeralı kadınlara küçük testiye sunan Hebe'leri, Ganymedes'leri, sorguçu aynaların iki renkli dikilitaşını, kısacası, pisboğazların buyruğuna verilmiş tüm tarihi, tüm söylenbilimi var gücüyle aydınlatıyordu** [9].

Tam önümde, kırk yaşlarında sakalı kırışmış, **yorgun yüzlü** [10] bir adamcağız dikilmişti yolun üstüne, bir eliyle küçük bir oğlan çocuğunu tutuyor, öbür kolunda yürüyemeyecek kadar zayıf bir küçük yarattığı taşıyordu. **Hizmetçi görevi yapıyor** [11], çocuklarına akşam havası aldırıyordu. Hepsi de paçavralar içindeydi. Olağanüstü denilebilecek kadar **ciddiydi** [12] bu üç yüz, bu altı göz de yalnız yaş nedeniyle ayrılıklar gösteren, eşit bir hayranlıkla, kımıldısızca seyreliyordu yeni kahveyi [13].

“Ne güzel! Ne güzel!” diyordu babanın gözleri, “Yoksul dünyanın tüm altınları **gelmiş de bu duvarlara yerleşmiş sanki**” [14]. “Ne güzel! Ne güzel!” diyordu oğlanın gözleri, “Ama ancak bizim gibi olmayanların girebilecekleri bir yer burası” [15]. En küçüğün gözlerine gelince, şaşkın ve derin bir **sevinçten başka bir şey belirtmeyecek ölçüde büyülenmişti** [16].

Şarkıcılar hazzın ruhu iyileştirip yüreği yumuşattığını söylerler. Şarkının hakkı vardı bu akşam, ben de öyleydim. Bu gözler ailesiyle duygulanmakla kalmamıştım, **susuzluğumuzdan daha büyük olan bardaklarımız, sürahilerimiz yüzünden biraz utanıyordum** [17]. Gözlerimi gözlerinize çevirdim, sevgilim, **onlarda kendi düşüncemi okumak istedim**[18]; öyle güzel, öyle tuhafçasına tatlı gözlerinize, yeşil gözlerinize, gelgeç isteklere yurtluk etmiş, ayla esinlenmiş gözlerinize dalyordum, bu sırada, “**Şu insanlar da ne çekilmez şeyler böyle, gözleri araba kapıları gibi açılmış!**” [19] dediniz bana, “**Garsona söylemeniz de şunları buradan uzaklaştırsa!**” [20].

Anlaşmak böylesine güçtür işte, düşünceler böylesine birleşmez şeylerdir, sevgili meleşim, sevişenler arasında bile! [21]

B.1 Metin Analizi

[1] Duyarsızlık, ilgisizlik veya kayıtsızlık bir insanın toplumun veya diğer insanların duygusal, sosyal veya fiziksel yaşamlarına ilgi duymaması olarak tariflenir. Modern zaman algısında ve yabancılaşma özelinde bu durum, bireyin kendine veya çevresine uzak veya yabancı durumları benimserken, insan ölçeğinde dert edinilmesi gereken durumları bilinçli veya bilinçsiz görmezden gelme durumuna dönüşür. Döneminin algısal bir problemi olduğu söylenebilir.

[2] Modern insanın maskesini indirerek gardını düşüren sayılı durumlardan biri, duygularını paylaştığı, çoğu zaman aynı düşündüğüne inandığı, ‘ruhlarını birleştirerek’ modern dünyadaki bireysel yalnızlığa son vereceği düşünülen işteş bir eylem: sevgili olmak.

[3] Metne göre, modern dünyanın tüm bireylerini, yalnızlığından kurtulmayı diler, çözümünü ‘bir başka bireyle bir olmak’ta arar. Fakat yeterli olmaz; çünkü beklenen, bir ütopyadır.

[4] Paris, dönüşüm sürecindedir. Bu süreç, yıkımlar ile gerçekleşerek modernleşen bir kentleşme sürecidir. Kent, yıkılarak yapılır, yaşayanlar kent çeperlerine taşınır; hem mekânsal hem toplumsal bir ‘temizlik’ yapılır.

[5] Bu dönüşüm ikilikler, çelişkiler barındırır. Bu modern dönüşüm, kentsel temizlik gururla ortaya çıkarılır. Dönüşüm, tamamlanmamış olsa dahi, heyecan vericidir. Yıkım ve parıltı, zıt kavramlar olsa dahi, döneminin Paris’inde bir araya geldiğinde herkes için yenidir ve yeni heyecan verir. ‘Bir kahvenin önünde oturmak’ kentle etkileşim içinde olmak moderne ait bir kavram, modern insanın yeni alışkanlığıdır.

[6] Başlangıç, dönüşüm sürecine ait bir kavramdır. Sürecin ilk noktası olması sebebiyle, sürece dair fikirlerden ve yargılardan uzak olarak, yenidir ve iyidir. 19. yüzyıl Paris’i modern kentleşme adına bir başlangıç noktasıdır.

[7] Temiz ve beyaz duvarlar sadeliği ve netliği sebebiyle öyküdeki modernliğin simgesi sayılabilir.

[8] Geniş aynalar mekânı vurgular, mekânda bulunma duygusunu kuvvetlendirir.

[9] Eskiye dair gösterilen, öz anlamı sığlaştırılan ve bireye sunulan bu ‘tüketim’ vurguları, modern mekânın devamını sağlamak amacıyla yapıldığı söylenebilir. Tüketim biçimlerinin değişmesi, modern dünyanın getirilerinden biri olarak ortaya çıkar.

[10] Modern kentin, her döneminde, mutsuz ettiği, yorduğu toplumsal sınıflar bulunur. 19. yüzyıl Paris örneğinde, kent merkezlerinde yaşayan yoksul sınıflar, kent merkezlerine taşınmış, yaşayışları değişime uğramıştır. Öte yandan yapılan kentsel düzenlemeler her sınıfa hizmet edememiş, toplumsal bir ayrışma ortaya çıkmıştır.

[11] İnsana dair ve gündelik hayatın bir parçası olan, fakat farklı anlamlar yüklenen durumlar yabancılaşmanın sonucudur. ‘Çocuklarına akşam havası aldırma’ görevinin, hizmetçi tarafından yapılmasının normal olduğu söylemi, bu dönemdeki toplumsal ayrılıkları, gündelik hayat pratikleri üzerinden ortaya çıkarıyor.

[12] Modern olanla karşılaşma anıdır.

[13] Yıkımların ardından ortaya çıkan kentsel mekan, yalnızca o an yansıttığı niteliğiyle ‘tek boyutlu’ nitelendirilir. Bu yüzden farklı yaşlardan farklı düşünce yapısına sahip bireyler, yalnızca o anki yansımasıyla kavrar ve her kavrama birbirinin aynıdır.

[14] Gözler ailesinin yaşlı üyesi, yeninin bu tasvirinin değerli olduğunu düşünür.

[15] Gözler ailesinin çocuk üyesi bu ‘değerli’ kentsel mekan içinde, kendilerini ‘değersiz’ görür. Bu yüzden ‘değerli’ ve ‘değersiz’ arasında algısal bir sınırın var olduğunu görür.

[16] Gözler ailesinin en küçük ve dünyayı algılamaya yeni başlayan üyesi, herhangi bir yargıdan uzak, yalnızca mekanın o anki yansımasıyla ilgilenir. Görüntüyle ilgili yargıya ulaşabileceği herhangi bir deneyimi yoktur. Bu sebeple düşünceleri salt hayranlık barındırır.

[17] Anlatıcı, yaşadığı ikiliği, çelişkiyi yansıtır. Gözler ailesinin bakışları karşısında, ‘abartılı’ davranıyor olmaktan rahatsızlık duyar. Onlara üzülür çünkü herkesçe -hem varlıklı hem yoksul- ‘değerli’ veya ‘güzel’ olarak tanımlanan bu yerle etkileşime geçebilmenin tek yolu ‘bakmaktır’. Bu kentsel kamusal mekanda sınır vardır. Yoksul ile varlıklıyı ayıran, fiziksel olarak görünür olmayan, fakat herkesin algısında yer etmiş bu sınırı, adeta toplumsal bir kural gibi ihlal etmez, edemezler.

[18] Utanmış, üzülmüş olduğu bu durum içinde yalnız olmadığını bilmek, suçluluk duygusuna hafifletici bir etki sağlayabilir. Bu sebeple diğeriyle aynı düşüncelere sahip olmayı umut eder.

[19] Diğeri için ise, gözler ailesinin durumu ‘çekilmez’ olarak yorumlanır. Bu durum sevgili için de rahatsızlık vericidir. İki taraf arasında bir sınır, sınırın ısıtılı yüzünde kendi, karşı yüzünde yoksul bir aile durmaktadır. Sevgili rahatsız olmuştur, çünkü içinde bulunduğu ‘ısıtılı yer’e, içinde bulunamadığı için yalnızca bakan üç insan vardır. O halde, sevgilinin rahatsızlığını, üç insanın onun eriştiği yere erişememesi ve bunu kendisine vurgulamaları olduğu söylenebilir mi? Yani, rahatsızlığı yaratanın sınıf farkı vurgusu olduğu söylenebilir mi?

[20] Rahatsızlığı yaratan sınıf farkı vurgusu olsa dahi, farklı sınıfa ait gözler ailesinin uzaklaştırılmasını istemek, kendi sınıfını üstün görmesine ve bu sınıf üzerinde hakimiyet kurmak istediğine yorulabilirken, bu sayede de iki sınıf arasındaki ‘sınır’ı görünür hale getirmek istediği söylenebilir.

[21] Modern toplumu özetler niteliğindedir. Birbirleriyle ve çevreyle etkileşimde olan her birey bir çok konuda fikir ayrılığı yaşasa da iş birliği yapmak durumundadır. Bu durum modern toplumun yazılı olmayan kurallarındandır. Bu sebeple modern insan, maskeler aracılığıyla düşüncelerini, duygularını, sevincini veya kırılganlıklarını diğerlerinden gizler. Modern insanın hayatta kalma içgüdülerinden biri budur.

EK C

Kişisel görüşmeler, 16 Nisan 2016 tarihinde, Cumartesi günü Karaköy Mumhane Caddesi üzerinde, farklı sosyal sınıfları temsil edebilecek beş sosyal aktör ile gerçekleştirilmiş, aşağıda sırasıyla isim, yaş, meslek ve çalıştığı yer verilen kişiler ile görüşülmüştür. Görüşmelerin tam metni aşağıdaki gibidir.

C.1 Engin Keskiner, 45, 2. El Giyim Mağazası İşletmecisi

- GÖ: Kaç yıldır bu dükkânı işletiyorsunuz?
EK: 8-10 sene oldu.
GÖ: Bu dükkânı açtığınızda burası şimdiki gibi miydi? Kafeler vs. var mıydı?
EK: Yok, kimse yoktu burda. Korkudan kimse geçemiyordu burdan. Sadece esnaf vardı.
GÖ: Şimdi esnafın, yeni kafe-restoranların içi içe bulunmasını nasıl yorumluyorsunuz?
EK: İyi de, kiralar müthiş pahalalandı. Talep olunca baya arttı. Yabancılar da geliyor artık. Çoğu yerler zaten dönüşüm olacak. Geçenlerde, belediye kağıt dağıttı. Mesela şurada inşaat var. Hep otel oluyor buralar. Dükkanın bu kısmı zaten boş, biz de geçici olarak duruyoruz, burası da satılıyor.
GÖ: İşlerinizi arttırdı mı yaşanan dönüşüm?
EK: Kafeler, turistler bomba olaylarından etkilendi. O yüzden durgun şu an.
GÖ: Farklı sosyal sınıftan insanların aynı cadde üzerinde vakit geçiriyor olmasını nasıl yorumluyorsunuz? İç içe olma durumu tam anlamıyla var mı?
EK: Kafelerde oluyor mesela. Cuma-Cumartesi bilhassa, baya kalabalık oluyor. Herkes kendi halinde. Kağıtçı kendi halinde, kafeye gelen kendi halinde. Ama iyi bir ortam oluyor.
GÖ: Samimi buluyor musunuz?
EK: Tabi tabi!
GÖ: Nasıl bir mekan samimidir sizin için?
EK: İyi, güzel yani... Ben mesela 2. el mal satıyorum burada. Yurtdışından, Avrupa'dan getiriyorum. 2. el dediğimiz zaman giriyorlar içeri. Ama yeni desek bakmaz. Baya enteresan şeyler sattığımızı söylüyorlar. Baya güzel sokaklar, ara taraflar. Esnaf da memnun hemen hemen.
GÖ: Kiralar yükseliyor ama. Burada kalmaya devam edebilecek misiniz?
EK: Yok, barınamayız ki.
GÖ: Şimdiki bu iç içe geçmiş doku yok olacak öyleyse, değil mi? Sadece onlar kalmış olacak.
EK: Biz doğma büyüme Tophane'de oturuyoruz. Tophane'de de değişme oldu. Şimdi hep yabancılar geliyor. Galataport olduktan sonra, burası da bambaşka bir yer olacak. Zaten yayaya da kapatılacak bu yollar. Bize de artık neresi gözükiyorsa gideceğiz. Suriye'ye de biz kaçacağız herhalde (gülüyor).

C.2 Merve Alıcı, 24, Garson, Mom's Kafe

- GÖ: Ne zamandır Karaköy'de çalışıyorsunuz?
MA: 1 yıldır çalışıyorum.
GÖ: Karaköy'de yaşanan dönüşümün farkında mısınız? Açılan yeni kafelerin, sanat galerilerinin, şık restoranların yerel esnafla -hırdavatçı elektrikçi vs.- bir arada bulunduğu bu mekânsal dokuyu nasıl değerlendirirsiniz?

MA: Aslında bizim bulunduğumuz ortamda daha çok kafe ve restoranlar var, dediğiniz gibi hırdavatçılar çok fazla etkilemiyor iş yönünden ama psikolojik olarak etkilediğini düşünüyorum. Çünkü çok ayrı yerlerdeyiz.

GÖ: Sormak istediğim şu aslında; buranın dokusu örneğin Nişantaşı'nın dokusundan farklı. Kafe veya restoranların kullanıcısı benzer olabilir ama mekânsal dokusuna baktığımızda yerel esnaf ile iç içe olma durumu var. Hırdavatçının kullanıcısı, kağıt toplayıcısı veya kafe kullanıcısı aynı kamusal alanı, bu sokağı kullanıyorlar.

MA: Evet, ama Karaköy olduğu için belki de, pek fazla rahatsız etmiyor buradaki insanları, bizi bile. Onlarla bir bütün olduk. Belki de bu yüzden Karaköy seviliyor, çünkü her türden insan var burada.

GÖ: Farklı toplumsal sınıflardan insanlar, aynı cadde üzerindeyken, aynı mekanları kullanmıyor olarak görüyorum, doğru mu?

MA: Aslında her yerde öyledir.

GÖ: Karaköy tarihsel ve mekânsal doku olarak biraz farklı bir yerde duruyor. Şöyle ki; son zamanlara kadar daha yerel bir dokusu varken şu anda dönüşüyor. O yerel dokuya ait kullanıcı Karaköy'den uzaklaşmaya başlıyor.

MA: Buranın eski halini de bilmiyorum açıkçası, üniversite için geldim şehir dışından.

GÖ: Hafta içi ve hafta sonu kullanıcısı nasıl değişiyor peki?

MA: Hafta içi genelde etraftaki çalışanlar geliyor. Hafta sonu ise daha çok kahvaltıya veya kahve içmeye geliyorlar.

GÖ: Peki Karaköy'ün tarihi dokusu içinde modern bir kafe çalıştırıyor olmak nasıl bir duygu?

MA: Bence çok güzel, Nişantaşı, Şişli ya da Bebek'te çalışmak istemezdim. Belki burası bizim de toplumsal sınıfımıza daha uygun olduğu için olabilir. Bebek ya da Nişantaşı kadar 'uç' bir yer değil Karaköy. Herkese hitap ediyor aslında.

GÖ: 'Uç' dediğiniz insanlar da geliyor buraya, onlar neden tercih ediyor burada olmayı?

MA: Çok popüler olduğu için bu aralar, bence sadece bu. Ama burası da tüketilecektir yavaş yavaş. Beyoğlu nasıl bittiyse, burası da bitecek. Ama şu an zirvesini yaşıyor.

GÖ: 'Samimi mekan' diyebilir misiniz burası için?

MA: Kesinlikle! Buradaki çoğu kahveci öyle. Artık 3. nesil kahveciliğe geçildiği için, hepsi butik kafeler ve hepsi samimiler gittiğim, gördüğüm kadarıyla. Belki de o yüzden çekiyor insanları, büyük büyük restoranlarda kafelerde oturmaktansa daha butik yerleri seviyor insanlar artık.

GÖ: Peki bu samimiyeti nasıl nasıl tanımlarsınız, samimi ortam nasıl olur?

MA: Dediğim gibi, yer küçük olunca insanlar daha çok müşterilerle münasebet halinde olabiliyor. Benim burada alabileceğim müşteri sayısı belli. Büyük kurumsal bir şirket değiliz. Müşterilerle yeterince ilgilenilebiliyoruz. Bütün kafeler öyle, hepsinin 5-6 masası var ve hepsi müşterisiyle yeterince ilgilenilebiliyor. Küçük alan olmasıyla ilgili bence samimiyet. Ayrıca çok yakın mekanlar birbirine. Onla da ilgili olabilir. Yan yana kafeler restoranlar. Komşularımız olsun, arka sokaktaki kafeler olsun, herkes tanır birbirini.

GÖ: Mahalle dokusu gibi diyebilir miyiz?

MA: Aynen öyle!

C.3 Mehmet Özdemir, 58, Simit Dükkanı İşletmecisi, Galata Simitçisi

GÖ: Kaç yıldır bu dükkanı işletiyorsunuz?

MÖ: 32 yıldır buradayız.

GÖ: Karaköy’de bir dönüşüm var farkettiğiniz üzere. Yerel esnaf giderek azalıyor, şık kafe ve restoranlar açılıyor. Bu durumu nasıl yorumlarsınız?

MÖ: Gelişim iyi bir şey aslında. Daha öncelerde buralarda pek gelişim yoktu ama esnaf çoktu. İş yerleri, şirketler, esnaflar daha çoktu. Şimdi onların hiçbirisi kalmadı maalesef. Şimdi de kafeler geldi ama kafeler, işimiz açısından, bize eski ortamı sağlamıyor. Gerçi biz kaliteli bir dükkanız, bize İstanbul’un her yerinden müşterilerimiz gelir.

GÖ: Sokağı şık mekanlarla paylaşmayı, insan profiline değişmesini nasıl yorumluyorsunuz?

MÖ: O, güzel. O bakımdan memnunuz.

GÖ: Farklı sosyal sınıflardan insanların aynı sokağı paylaşıyor olması sizce iyi mi, kötü mü?

MÖ: Halk açısından iyi bir şey. İstedığı ortamı yakalıyor çünkü. Bir zamanlar Beyoğlu vardı, yerini Karaköy aldı şimdi. Şimdi Karaköy’de her yeni açılan yer; kafe, her yeni yapılan inşaat; otel. Turistik bir merkez haline geldi.

GÖ: Peki size güzel geliyor mu bunlar?

MÖ: Bize güzel geliyor, özellikle hafta sonları. Gerçi biz Pazar günleri açmıyoruz ama yoğun talep, baskı var. Özellikle açmıyoruz çünkü 6 gün yoğun çalışıyoruz. Sabah 3:30’da kalkıyorum, 4:00’te buradayım. Akşam da 6:30-7:00 civarı kapatıyoruz.

GÖ: Tek başınıza mı işletiyorsunuz burayı?

MÖ: Yetiştirdiğim elemanlarım var, yardımcılarım var onlarla beraber çalışıyoruz. Ama ben de onların başındayım sürekli.

GÖ: Bir sonraki nesil sizin yaptığınız işleri devam ettirebilecek mi sizce?

MÖ: Yeni nesil devam ettiremez. İş bilmeyen hiç kimse yapamaz. İş bilmek lazım, tecrübe lazım.

GÖ: Öğrenme isteği var mı peki?

MÖ: Ben elemanlarımı yetiştiriyorum. Şimdiye kadar 60-70 kişi yetiştirmişim. Onları bir şekilde bir yerlere göndermişim. Her yeni gelen elemanı yetiştiriyorum, kendi seviyeme kadar çıkarmaya çalışıyorum.

GÖ: Çıkabiliyorlar mı?

MÖ: (Gülüyor) Ben kadar olmasa da; istediğim ürünleri bir şekilde izah ederek ortaya çıkarmaya çalışıyorum.

GÖ: Karaköy için ‘samimi yer’ diyorlar, katılıyor musunuz?

MÖ: Biz müşterilerimize karşı samimiyiz. Her müşteriyi bir aile bireyi gibi görüyoruz. Aramız gayet iyi, tatlı dilli, sıcak kanlı geçiniyoruz. Böyle bir ortamımız var bizim.

GÖ: ‘Samimi mekan’, ‘samimi ortam’ı nasıl tariflersiniz?

MÖ: Diyalog olarak da, yaptığımız ürünler olarak da müşterinin her istediğini sunmaya çalışıyoruz ve sunuyoruz. 32 yıldır hep en iyisini yapmaya çalıştım ve müşterilerimden hep teşekkür alıyorum ve ben de mutlu oluyorum. Bugüne kadar hiç şikayet gelmedi. Seviniyorum, demek ki iyi bir şeyler yapabiliyorum düşüncesi var. İstanbul’da 185 tane simit fırını var, ilk sırasında biz varız. Gazeteler gelir, televizyon çekimleri hep burada olur.

GÖ: Dükkan kiralari kaç yıl içinde artış gösterdi?

MÖ: Kiralar 3-4 yıl içerisinde biraz daha yükseldi. Daha da yükselmeye devam ediyor. Burası bizim kendi yerimiz değil. Kiliseye ait bir dükkan, alma şansımız yok zaten.

C.4 Nurgül Koçak, 30, Organizatör, Adana / Asiye Karabulut, 30, Pazarlamacı, İstanbul / Beldenur Küçükyılmaz, 33, İş Danışmanı, Adana

GÖ: Karaköy’de bulunma sebebiniz nedir?

NK: Turistik.

GÖ: İstanbul’da mı yaşıyorsunuz?

AK: Ben İstanbul’da yaşıyorum, onlar Adana’da yaşıyor.

BK: Ama iş dolayısıyla çok sık gelip gidiyoruz.

GÖ: Karaköy, aşına olduğunuz bir yer yani.

BK: Evet.

AK: Ben Karaköy’de çalışıyorum. Şurada (eliyle caddenin devamını işaret ediyor), Garanti Bankası’nın üst tarafında, Rüya Han’da.

GÖ: Karaköy’de, bu sokaklar üzerinde bir dönüşüm var. Şık kafe ve restoranlar, mağazalar açılıyor. Yerel esnafla iç içe olma durumu söz konusu.

BK: Burada esnafların olması zaten, burayı biraz daha cazip hale getiriyor. Geldiğinde o havayı solumak daha keyifli.

GÖ: Bunun nedenini nasıl açıklarsınız?

BK: Cazip olması, toplumsal olarak kendi içimizdeki yalnızlıkla alakalı olabilir. Geçmişte gördüğümüz mahalle arkadaşlıkları vs. Çünkü artık daha butik, daha sıcak şeyler seviyoruz. Masalar arası mesafenin fazla olmaması, bir dokunuş, bir merhaba demek insanları mutlu ediyor. Bununla alakalı diye düşünüyorum.

GÖ: Hem mekânsal olarak, hem sosyal sınıflar olarak bir kaynaşma var mı yoksa aralarında bir sınır seziyor musunuz?

BK: Zaten muhtemelen bir süre sonra o dediğiniz esnafları da yok etmeye çalışacaklar. Şu an buradan rant oluşturmaya çalışıyorlar. Mesela Nov Otel gelmiş oraya yapı yapmış, restore etmek yerine farklı bir yapı haline getirmiş. Yani bir şekilde aslında kendi istedikleri bir sokak tarzına çevirmeye çalışıyorlar. Mevcut bulunan durumuyla değil, kendileri yaşatmak istedikleri bir tarz oluşturmaya çalışıyorlar.

GÖ: Bu girift doku da kalıcı olmayacak aslında. Bu, sürecin içinden bir kesit ve burada hiç esnaf kalmadığı zaman da bu süreç bitecek. Burası başka bir doku haline gelmiş olacak. O zaman başka yerlere gideceğiz bir on yıl sonra.

BK: Evet, Balat’a, Tarlabası’na... Çünkü oradan da çok ciddi boyutta, iş adamları yer alıyor.

GÖ: Peki, her şeyi tükettiğimizi varsayalım, bundan 50 yıl sonra, ne Karaköy, ne Tarlabası kaldığında... Sizce o zaman nasıl mekanlar doğacak? Hayal edebiliyor musunuz?

BK: Ben hep şöyle düşünüyorum; benim için yeşil çok önemli, mavilikler çok önemli. Ama bir yer yapılıyor; ağaçlar kesiliyor. Yaptıran kişiler için tekrar orda bir peyzaj çalışması yapılıyor. Bir süre sonra zaten biz orta sınıfı göremeyeceğimiz için, onların yaşayacağı onların istediği hayatı oluşturacaklar. İşte Fenerbahçe’de marinayı kapatıp, oraya kendilerince bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Bebek’te keza öyle. Kendi istedikleri hayatı yaratacak şeyler yapacaklar. Mimariyi tamamen tarihi ya da dokudan çok kendi istedikleri, ticari şekle dönüştürecekler.

GÖ: ‘Doğaymış gibi yapmak’ mimariyi dekor gibi kullanmak oluyor aslında.

BK: Doğaymış gibi site yapıyor, siteyi yaparken ağacı kesiyor, sonra geliyor peyzajı yapıyor oraya.

GÖ: Sizin ‘samimi mekan’ kavramından anladığınız nedir, nasıl tanımlarsınız?

BK: Samimi mekan, insanın kendini rahat hissettiği mekandır. Mesela bu ilerde Karabatak (kafe) var. Orası biraz öyle. Dışarıya açtığı alanla, insanların birbiriyle olan yakınlığıyla ve tavrıyla alakalı olan bir şey. Ya da Balat tarafında.

NK: Karşılması, hizmeti, yerken sunumu vs. onlar da bir etken tabi.

BK: Ve gelen kişiler de buna etken tabi.

C.5 Levent Çipiloğlu, 40, Mimar, Atölye 11 (Tasarım ve Danışmanlık Mağazası)

GÖ: Kaç yıldır bu mağazayı işletiyorsunuz?

LÇ: 5 yıldır buradayız. İlk açıldığımızda hiç kimse yoktu burada.

GÖ: Neden mağazanızı burada açmayı tercih ettiniz? Bu kadar kafe vs. olacağını öngörebiliyor muydunuz?

LÇ: Biz bu mekanı çok beğendiğimiz için tuttuk burayı. Karabatak (kafe) ile aynı anda açtık. Kafeler arasında da ilk önce Bej sonra Karabatak açıldı.

GÖ: Karaköy'ün, örneğin Nişantaşı'ndan ayıran, yerel esnaf ile şık mekanların bir arada bulunduğu mekânsal dokusunu nasıl yorumluyorsunuz?

LÇ: Evet ama o doku yok oluyor, öyle bir şey kalmıyor. Hepsi kafe olacak.

GÖ: Şu anda nasıl? Farklı tipteki mekanların kullanıcısının aynı kamusal alanı paylaşıyor olması, Karaköy'ü nasıl etkiliyor?

LÇ: Biz o karışımı sevdiğimiz için burayı tercih ediyoruz. Yoksa Nişantaşı'nda açardık burayı. Ama o doku kalmayacak işte.

GÖ: Peki kullanıcı açısından herhangi bir sınır seziyor musunuz?

LÇ: Yok, burda hiçbir sınır yok. Karaköy'de yok. O sınırlar daha lüks semtlerde var. Dün bizim kapının önünde beş altı tane Suriye'li yerde oturuyordu.

GÖ: Ama içeri girmiyorlardı değil mi?

LÇ: E zaten içeri girmez yani.

GÖ: Buna sınır diyemez miyiz?

LÇ: Dünyanın her yerinde var bu. Bütün semtlerde var. Ne demek istiyorsunuz anlayamadım. Karaköy'e özel bir soru değil bu. Bayrampaşa'ya da gitseniz, Kasımpaşa'ya da gitseniz var.

GÖ: Muhakkak var, ama ben Karaköy özelinde soruyorum.

LÇ: Biz dilencileri ve çöpçüleri içeri sokmuyoruz. Ama kıyafeti düzgün olmayan birisine bir şey demiyoruz, onu soruyorsanız. Ama zaten her yere girebilir kıyafeti düzgün olmayan, Vakko'ya da girebilir, kovmazlar. Sorunuz yanlış, anlamsız.

GÖ: Bir mekanın 'samimi' olması sizin için ne ifade ediyor?

LÇ: O herkese göre değişir.

GÖ: Siz nasıl tanımlarsınız?

LÇ: Kendimden bir şeyler bulduğum bir yer bana samimi gelir. Birisine samimi gelen bir mekan, diğerine gelmeyebilir. Kişiye göre değişir. Ama kendinizi rahat hissediyorsanız, o mekan samimidir.

GÖ: Karaköy'ün bir çok kişi tarafından 'samimi' olarak yorumlanmasını neye bağlayabilirsiniz?

LÇ: Salaş olduğu için. Çünkü ucuz, herkes gelebiliyor.

GÖ: Aslında kafeler o kadar da ucuz değil bana göre.

LÇ: Nişantaşı'na göre ucuz.

GÖ: Çok da değil aslında. Eşdeğer mekanda bir fincan Americano için ödeyeceğiniz ücret aynı.

LÇ: Öğrenciler çok geliyor, o yüzden. Benim gözlemlediğim şekliyle böyle.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Gizem Özer
Doğum Tarihi ve Yeri : 1989, İzmir
E-posta : gizemozer@yahoo.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2013, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık